

स्व
मि
पिं

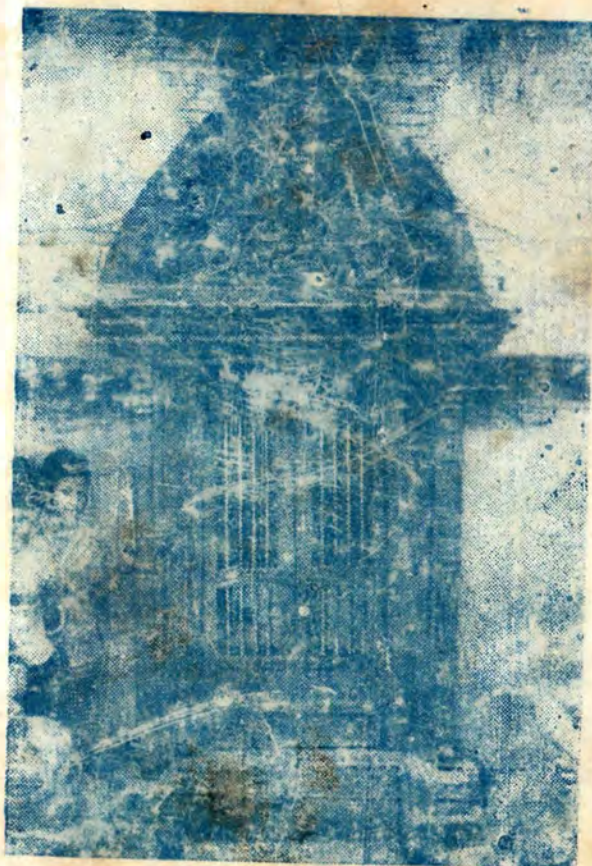

मफ दइगु थाय

१. श्री वं. आशाकाजी वज्राचार्य ल. पु. अख ननी
२. " विश्वरत्न वज्राचार्य ल. पु. इगु वहा
३. " धनराज वज्राचार्य भ. पु. थालाछें
४. " शोभमान वज्राचार्य यङ्गा ईकु बहा ये
५. " मानु वज्राचार्य इटुंबहा कायगं ननी ये
६. " बाबुकाजी वज्राचार्य मुसुंबहा ये
७. " पूर्णमान तुलाधर खिचापुखु ये
८. " गौतममुनी वज्राचार्य सबल गल्ली ये
९. " रत्नकाजी वज्राचार्य सबल बहा ये
१०. " विजयरत्न वज्राचार्य बदाबहा (प्याको छें) ये
११. " मदनराम कर्माचार्य प्याकः स्वा ये

छापू:- धनजी मुद्रण प्रेस, (थेंननी) ये ।

नेपाः देःया विहारया ताःचा
(KEY TO VIHARAS IN NEPAL)

रत्नकाजी, विजयरत्न

नेपाः देःया विहारया ताःचा

(KEY TO VIHARAS IN NEPAL)

च्वमि तथा पिकाकः–

रत्नकाजी, विजय रत्न–बज्राचार्य

Ratna Kajee Bijaya Ratna Vajracharya

मन्त्रसिद्धि महाविहार

(सबल बहा यें)

Mantrasiddhi Mahavihar

Sawal Baha

Kathmandu

दक्षिना १०।–

बुद्ध सम्बत्—२५२६
नेपाल सम्बत्—११०३
विक्रम सम्बत्—२०३९
इस्वी सम्बत्—१९८३

म्हापां—१०००
दक्षिना छितका १०/-
पिदंगु दिन— चिल्ला ब्व (होलि पुन्ही)
पिकापिं:- रत्नकाजी, विजय रत्न-बज्राचार्य

थाकू:- पचली भैरव प्रेस, मुसुंबहा (बरेनत्री)।

धल-पौ

*

छुं खँ

मन्त्रसिद्धि महाविहार (सबलबाहा) या वज्राचार्य श्री रत्नकाजि व विजयरत्नं च्वगु नेपाःदेया बहा बहीया ताःचा नामक सफू ब्वना थुकी अनपिसं थमं फक्को अन्वेषण व अनुसन्धान याना बुलुसे च्वोंगु जक मखु खनेहे मदयेक तोपुय् धुंकुगु यक्को, विहार जक मखु थायनं उला कीगु न्ह्योने तया ब्यूगु दु। गथे कि येँ देशय् जक ह्लापा ह्लापा नगर १ महानगर ७ जम्मा ८ गु दुगु क्यना बिल। थ्व नगर महानगरस बहा बहि याना १४४ दुगु मध्येलय गुगुं गुगुं बहा त नां जक हे जूगु मं क्व वाला तःगु दु।

थथे हे याना नेपाः देःया दुने बहा बहीत क्वये च्वोयाथ्ये दुगु क्यना तःगु दु।

येँ देः (कान्तिपुर महानगर)
यल देः (ललितापुर महानगर)
ख्वप देः (भक्तापुर महानगर)
चो बहा (कच्छपाल गीरि)
बुंग (अमरावतिपुर)
बरेगां (बन्देपुर)
फंपि देः
वा देः (चम्पापुर नगर)
किपु देः (पद्मकाष्ठपुर महानगर)
ठिमी देः (मध्यपुर)
भोँ देः (वह्निकापुर महानगर)
खम्पू (श्रीखण्डपुर)

पन्ति देः (पांचाल देः)

नाला देः (नागिरीपुर)

सको देः (शंखरापुर महानगर) व हाकुगुं पिनेया विहार त दु ।

थुकि मध्ये श्री रत्नकाजीज्यूं थःगु बहा मन्त्रसिद्धि महाविहार यागु गाक्कहे अनुसन्धान याना तःगु दु । थथेहे बहा बही निवासि पिसं थःथःगु बहा बहीयागु थमं स्यूवको खँत मुना चोया बिल धाःसा आःया पित जक मखु लिपाया पितनं थुगु क्षेत्रस यदको हे लिधंसा जू वनि ।

थथे धायवं श्री रत्नकाजी व विजयरत्नजूं मेमेगु विहारया बारे छुं धो मक्यू धयागु मखु । ये देःया प्रमुख विहार यागु संक्षिप्त रुपंसानं परिचय न्ह्योथना व्यूगु दु । भाग्य चुलूव्यूगुलिं दुगं बहीया कुवेर ध्यचू बेले— लँ तेवा व्यूगु खँनं कयना तःगु दु ।

थ्व सफुली विभिन्न नगर व महा–नगरया संक्षिप्त परिचय फीगु न्ह्यवने तयाबिल तर त्वाः देवाया क्वे मतं मखगु फीगु सत्यतायात प्रमाणित यानां कान्तिपुरया बारे छुं छकूचा हे चोया तःगु मखना । थुकी कान्तिपुरया संक्षिप्त परिचय समावेस जूगु जूसा अप्पो हे बांलाईगु खना ।

सुरतश्री महाविहार	पूर्णहर्ष बज्राचार्य
तक्षबाहा	प्रधान अनुसन्धान अधिकारी
कान्तिपुर, ये देः	(पुरातत्व विभाग).
११०३ सिल्लाथ्व ५	

वस्पोल थःगु ज्याकुथिपाखें हाकुगुं पिहां विज्याय मागु जुगुलिं थुगु च्वसू लिपाजक प्राप्त जुया, जिमिगु छत्वाखँस वस्पोलयात सुभाय् देछाय् मखंगुलिं तचोतं दुःखताया थ्वखँ प्वंका च्वना ।

जिमिगु छत्वा खँ

फीगु थ्व नेपागालय् गुलि विहार दु, व विहार छाय् स्थापना यात, विहारया उदेश्य छु, विहार पत्तिकं छु जुयाचोन संक्षिप्त अकजूसां कोय् न्ह्योथने ।

फीगु नेपागाः बौद्ध धर्मया दे खः थुकि निगुमत जुइफइ मखु । न्ह्याथे–न्ह्यामेस्यां न्ह्यागु हे धासां थ्व बौद्ध देः खः । गौरव साथ धायफु कि थुकि सुनानं विवाद यायेगु मूर्खता जक जुव । थुथाय्खुाक "आशाराम शाक्यजुया भूमिका" "स्वयम्भू महाचैत्य" सुमंके बह जु ।

फीगु नेवागालय् लखं पुरय् जुया नागदह धयागु नां जुयाबोंगु दहयात बन्धुमति शहरं विपश्विबुद्ध, जातमात्रोच्च पर्वतय् (जामाचो) सः बिज्याना सकिया पुसापिना द्वोछिहः बुगु पलेस्वांमा पिनाविज्यात । थुगु दिन खः चैत्र शुक्ल पूर्ह्नि खः । पलेस्वांमासः पलेस्वां बुया वया ज्योतिरूप उदय जुसेंलि शिखिबुद्ध, बिस्वम्भूबुद्ध ककुछन्दबुद्ध कनकमूनिबुद्ध, काश्यपबुद्ध, व शाक्यमुनि बुद्ध आदि सप्त बुद्धपि विज्याना स्वयम्भू ज्वोतिरूपयात पूजनादि याना विज्यात, धयागु शास्त्रया कथन अनुसारनं सुदूर देश चीन पञ्चशीर्ष पर्वतेxi मञ्जु श्री गुरु केशिनी व उप केशिनी (बरदा मोक्षदा) निम्हं बोना थुगु

---

xi दं, ४ ल्याः ३१ या धर्मोदय पौल्या १८ सः

नेपाल मण्डलय् स्वयम्भू ज्योतिरूप उदय् जुगु खना हर्षमान याना थुगु नागवास ह्लदय् सोचाः चाः हुला नगरकोतसं बासं चोना विचायाना विज्यात। थुगु स्थान मानवपिन्त वास यायेत योग्यगु स्थान खः धयागु महसूस यासे प्येंगु ह्लसिकाप यात पाला लः फुक्कं पितछोया शहर दय्कल। स्वयम्भू ज्योतिरूपयात यथा योग्य प्रमाणं सम्मान्पूर्वकं सत्कारयातः। थुलियाये धुंका मञ्जुपट्टन धयागु सुन्दर शहर निर्माण याना धर्माकरयात राज्याभिषेक विया राज्य स्थापना यात धयागु स्वयम्भू पूराणं ध्वाथुइक नवाना चोंगु दु।

थनंलिउ मञ्जुश्री गुरूया शिष्य पंचाभिज्ञ लाभयाना चोंह्मः सकल गुण ज्ञानं युक्तह्म गुणाकर भिक्षु साहेंगु विहारय् विज्याह्म खः। काश्यप तथागतया वचानामृतं सधर्मंचित्त उत्पति याना थःगु सम्पूर्ण राज्य ऐश्वर्य त्यागयाना नेपालय् विज्याना आपालं तीर्थ ब्रतयाना विज्याह्म प्रचण्ड़देव राजा श्री साहेंगु विहारय् विज्याह्म गुणाकर भिक्षु याथाय् वना मागु बन्दनादि याना वस्पोल गुणाकरया शिष्य जुया विज्यात। वस्पोलयात शान्त श्री भिक्षु धयागु नामाकरण याना विज्यात। वस्पोलया चित्तय् थथे वन की थुगु ज्योतिरूप स्वयम्भू सधर्मंचित्त मनुतय दयाचोतले थुगु सहश्र दलया मध्यस उत्पन्न जुगु ज्योतिरूप यात सुनानं नाश याइमखु। कलिकालस मानव पिसं सुरक्षा याई मखु। शायद अपहरणयाना सेंकाविइगु सम्भव जुगु निम्ति वस्पोल शान्ति श्री भिक्षुं इलय् हे सुरक्षा यायेमाः धका ह्वपुया तय्गु दृढ निश्चय याना विज्यात। थ्व खं प्रष्ट जुकि

कलियुग न्ह्योहे साहेंगु विहार दय्धुंकल धयागु प्रमाणित जूव। थःगु मनया खँ प्वंकेत: थः गुरू श्री गुणाकर भिक्षु याथाय् वना थःगु मनखँ फुक्कंपोंका विज्यात। शिष्य मचाया खँ न्यना वस्पोलं मनय् वाय्का विज्यात कि श्री स्वयम्भू ज्योति रूपयात प्रकाशयाना तय्गु सोयानं गोप्ययाना चैत्याकारय् परिणत यायेगु हे अन्त कालय् भाग्यमानी पिनिगु लागि अक्षयभण्डार स्वरूप सदांया लागि स्थिर जुयाचोनि धका चित्त बुझय् याना शान्तिकर भिक्षुयात प्रशन्न पूर्वकं बज्राचार्याभिषेक् (उपाधि) बिया स्वयम्भू महाचैत्य निर्माण याय्गु सर्वाधिकार प्रदानयाना विज्यात। शान्तिकर बज्राचार्य गुरूया आज्ञा शिरोपर याना वस्पोलयात बन्धनायाना पुरश्चरण चोना निरञ्जन आदि बुद्धयात नमस्कार याना निर्माण कार्य सम्पन्न याना पञ्चपुरी स्थापना याना ह्लाकनं स्ययम्भू महाचैत्यया आधारकथं शान्ति पुरयात प्येंगुखत नामाकरणयात थ्व क्वय्या अनुसारं।

१ शान्तिपूर २ सम्बरपूर ३ गुह्यपूर ४ आकाशपूर।

साहेंगु-विहारला मञ्जुश्री गुरू स्थापनायात धयागु खँय् असहमत जुइ फइ मखु। न्हापा स्थापना जुगु साहेंगु विहार खत। अनं लिपा ये, यल, ख्वोप, सको, केपु आदि देया विहार क्रमबद्ध रूवं बौद्ध धर्मया अध्ययन केन्द्रया रूपय् विकशित जुजूं वया चोन थुकि झीसं धाय्फु कि बौद्ध धर्म गुलि विकशित जुल थन हलु धका कुंति न्याना केना चोनेमागु मताया। थौंतक यानागु अन्वेषनया आधार कथं झीगु थ्व अधिराज्य भरय् निर्माण जुयाच्वंगु विहार

तः गुलि दुगु खः। ऐतिहासिक व वंशावलीया आधारकथं खनि दुगु विहारत फुक्कं प्राप्तयाय् फुगु मखुनि।

थुगु विहारया विषय थुकथं नवाना त:गु दु १७ सप्ताब्दितकं परंपरागत् विद्या अध्ययन यायेगु थाय् स्वयम्भू यात कया त:गु दु (अध्ययन केन्द्र) जुया चोन धयागु अनुसारं प्रष्ट जु:वकि तिब्बतया "धर्मस्वामी" "चाग्लोत्सावा" खुह्म धासांपि समेतं बोना बया शान्तिपूरिसः विज्याह्म सुयोग्य विद्वान गुरू श्री रत्न रक्षित जुयाके वज्रयान सम्बन्धि दिक्षा कयावन। थुगुहे अनुरूपं भिक्षु धर्मस्वामीजुं थनया महापण्डित रवीन्द्र देवजु याके मङ्गल साधन गुह्य समाज, वज्रावली, व इन्द्रजाल आदि विद्यां पारंगत याना वन धयागु कथनं अनुसारं थथेहे प्रत्येक विहारय् थुगुहे अनुरूपं धर्म अध्ययनया केन्द्र खइ।

थथे जुया चोचों धार्मिक पक्षः बौद्ध धर्मया विपरीतय् अनेक न्हुगु धर्म थाय्कया वखत वखतय् ध्वंशाचार्य तय्गु दिग विजयनं याना थुगु अध्ययन केन्द्र मजुसे केवल परम्पराया नियम वसय् यागु खनेदव:। "थगु जूसा आगंद्यो; कंकिगु जूसा बंद्यो" धाइपि विद्वान वर्गतय्गु धापु अनुसारं व्वीथाय् विध्वंशी शंकराचार्य दुहां वल धयागु छुं आधार मदु धयागु धापु पाय्छि मजु वंशावली शंङ्कराचार्य ध्वंश यागु खं आपालं आपा उल्लेख याना त:गु दुः। तर ऐतिहासिकं मान्यता मव्यू। थथेहे शङ्कराचार्य नेपाल आगमन जुगु बारे नं आपा धंथें मनुतय्सं मानय् मयाग खनेदु:। थुगु विषय कोष् न्ह्यबोय्।

श्री भुवनलाल प्रधानज्यूया नेपाल ऋतु पौ दँः ३१ ल्या ४ या चोसुसः शंङ्कराचार्यं ई, सन्. ७८८–८२० नेपागालय् आगमन जुया बौद्ध धर्मयात छुं धक्का जूगु खँ च्वयातगु दु। तर धार्मिक भावनाय् आधारित थुजोगु मनोमालिन्य जुगुहे खःसां क्षणिक् व छुं कट्टर व्यक्तिपिनि दथुइ जक सीमित जुल जुइमाः धयागु वय्कया धापु दु।×

✻ राष्ट्रिय संग्रहालय (छाउनी) सः चोंगु अभिलेखं सीद वः कि शंङ्कराचार्यया मठ परम्परायाह्म शंङ्कराचार्य काशी व प्रयागय् चोनिह्म थव शंङ्कराचार्य द्वैतवादी योग तन्त्र पद्धति मठाधिपति जुया दिक्षा बिया च्वंगु निनित रूद्रदेव धकानं धा। व शंङ्कराचार्य भष्म लेपनयाना द्वहँ गड्ह्म धका उक्त अभिलेखय् वर्णन याना त:गु दु। निको व शंङ्कराचार्य नेपालय् दुहाँवल शंव धर्म प्रचार यात उगु ताकाय् व्वीथाय् शिवदेव जुजुयातनं प्रभाव याना राज कुमार आनन्ददेव पिन्तनं दिक्षा विइका शंव धर्म प्रति तचोतं प्रभाव परय् जुल धका उल्लेख याना तल।

थोजक मजु थुजतंपि मेमेपि धर्म विद्रोहीतन नेपाल आगमन् जुल।

× नेपाल ऋतु पौ: पौल्या—३

✻ जरनल अफ द सेन्टर फर नेपाल-एसियन ट्टुदिस त्रिभुवन युनिर्वासिटि क्रितिपुरं पिहाँ वगु "कन्ट्रीव्यूसन टु नेपलीज् स्टुदीज्" नामक पुस्तका पौल्याः- २१७ (१९८० दिसेम्बर) भोलम ८ नं. १

ने. सं. ३३३ सः पूर्वं पाखें मुगल सुलतान धयाह्म कुजु वया वहा फुक्यसं मितया विल। vi

ने. सं. ४३२ कार्तिक शूक्ल द्वादशी खुन्हु दक्को देग: देवालय मितया ध्वंशयात। राजकाज चलय याये धका व:पिं "द्वय" धयापिं विस्येवन। X

xi ने. सं. ४७० मार्ग शुक्ल दशमी बिहीबार खुन्हु वंगालया समसुद्दिन धयाह्मं आपालं फौज ज्वना वया स्वयम्भूइ पेखें थुनाविल धका स्वयम्भूस चोंगु शिलापत्रस: न्ह्योबोया त:गु दु। स्वयम्भूयात जक सेंकुगु मखु अपितु पशुपति यातनं स्येंका भष्मा भूत याना बिल। थथे हे छत्रपयुनं थुगहे तालं सेंके फको सेंका नेपालय् लुतय् याना बन।

थुजागु हे आक्रमणं याना ह्लापाया बौद्ध धर्मया महासांघिक सिद्धान्तयात परिवर्तन यायेमा:गु आवश्यकता अनुसारं विहार विहारय् बोनेकू (अध्ययन केन्द्र) या व्यवस्था मजुसे थ:गु कूल परम्परा कायमयाना बौद्ध धर्मयुनं संरक्षण याय्गुलि बहयाना धर्मय् सहिष्णुता तया शाम्प्रदाय भावना मतस्य बौद्ध धर्मया मैत्रि भावनाया आधारकथं हिन्दू देव देवीपिनं थौंतकनं पूजनादि याना वयाचोन। थौंतक विहारय् अपा दय:थें ऐतिहासिक लोहंवो

---

vi पूर्णिमा पूर्णाङ्क ८ पौल्या:- १०

X " " ४ " २६

xi पूर्णिमा पूर्णाङ्क २७ पौल्या:-१५६-

सिजपौ आदि व विहारया ऐतिहासिक दुर्लभ हे तिनि। येँ, यल, ख्वप, सक्को, केपु व पनौति आदि नेपागाया अधिराज्य भरय् विहार स्थापना जुया च्वंगु दु। थो विहारया धजखं सी दु कि बौद्ध धर्मया प्रभाव गुलि दु धयागु खँ जिमिसं नवाना च्वने मा:गु मदु, सकसिनं सिउगु खँ ख:।

स्वर्गीय राष्ट्रनेता श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव जुनं बौद्ध विहार व देव देवीपिंगु मन्दिर जिर्णोद्धार याका पुरातात्विक वस्तुत संरक्षण तथा सम्बर्धन याय्गु व बौद्धग्रन्थ नव खण्ड (नव्याकरण) आदि प्रज्ञा प्रतिस्थानद्वारा नेपाली भाषां अनुवादयाका बौद्ध धर्मयात संरक्षण व सम्बर्धन यायेगु हुकुम् जुया बिज्यागु ख:। तर उक्त नव खण्ड मध्ये छधा निधा जक अनुवाद जुगु खनेदु। मेगु छाय् मजुल छुं निश्चित मदु।

आ विहार निर्माणयागु लिच्छवीकालय मध्यकाल व मल्ल-कालय्, आपालं विहारत निर्माण जुगु खनेद व:। लिच्छवी कालया न्ह्योया खँयात कया लोकेश्वर परिचय सः छुं खँ न्ह्यथना त:गु दु।

आ थन जिमिगु उदेश्य छु धासा अधिराज्यया विहार बहीया संक्षिप्त इतिहास समेतं तया प्रकाश यायेगु विचा ख:। थुगु विषय जिमिसं ने. सं. १०९७ स.लं नसें ग्वसा गोया चोनागु ख:। तर बिभिन्न कारणं याना ऐतिहासिक तया पिदने स्फुतः केवल धल: जक पिथनेगु कोजिका जिपिं येँ, यल, ख्वप, केपु, सक्को, आदि थासं वना अन्वेषन, गवेषन व प्रव्यषन यानागु ख:। तर टुट

फुट जुउगु अवश्यनं दय्‌फु। बोमि भाजु मय्‌जुपिसं द्वंगु स्यँगु छुतय जुगु दत धासा जिमित सूचंबिया ग्वहालि याना विज्याई दि धैगु जिमिसं मनंतुना च्वना। थ्व विहारया विषय ह्लापा अन्वेषन् याना विहारया धल पिकया बिज्यापिं दिपिं स्वदेशी तथा विदेशी विद्वान तय्‌तनं धन्यवाद देछाया च्वना।

थ्व जिमिगु कुतःया त्रिकिचा धंगु सफूति लिया विहारया विषय अन्वेषन याना दिपिं भाजु मय्‌जु पिन्त छुं भरोसा दया सहयोग जुल धासाहे जिमिगु कुत सफल जुगु भापेः तथा जिमिगु थो सफुतिस छेतागु भाषा शैलि गुह्म गुम्हेसितं म्येफु जिपिं अपायसकं सफू चोय्‌गु व अनुसन्धान यय्‌गुलि व व्याकर्ण आदिया ज्ञान मगापिं अय्‌जुया निंन्ति जिमिगु भाषा शैलि खना विद्वान वर्गतय सन्तोष मजुइफु थुकि द्वंविद्वं क्षमा तथा सुचंविया विज्यात दिल धासा आलोचनादि सहर्ष स्वीकार याये।

थुगु सफुतिस न्ह्यो बोयागु ङि चया बहाया संक्षिप्त परिचयसः जिमितनं फुक्कं मिलय् जुल धका धाय् मफुनि। बोमि तथा विहारया दाजु किजापिसं बाँलाक छक अध्ययन याना थथःगु विहार यागु ऐतिहासिक तथ्यत प्रकाशनय् हया वा जिमित सूचना याना विज्यात दिल धासा जिमिसंनं पिकाय्‌गु ग्वसा गोयागु दु। न्ह्यासेस्यां न्ह्याथे यानानं ऐतिहासिक कथं थौंया युगय् शुद्ध रूपं ऐतिहासिक पिकाय् माःगु दु। थुजागु ऐतिहासिक कथं पिदने मफया केवल किंवदन्ति व धापुया भरे च्वने माला चोन। गुथाय् तक्क शुद्ध ऐतिहासिक

तथ्य दइमखु उथाय्‌तक केवल बिवादया लंपुजक दया चोनी। अतयब थःके दुगु सोथुना किलं नय्‌का फुका छोय सिवेय् प्रकाशनय् हया जनसमक्ष तथ्य इतिहासया बोध याकेगुहे थ्व युगया माग खः तथा कर्तव्यनं खः।

कोये पौल्या ६६ सः वनेमाःगु उपत्यकां पिनेया–विहारया धलखस स्वंगु छुतय् जुया चोंगु निंन्ति थन न्ह्येथना चोना। तौलिहवाया "मङ्गल विहार" "नेपाल गञ्जया" हर्षमान पति निर्माण याना विज्यागु "हर्ष विहार" व सुरखेतया "कांक्षे विहार" जुल।

थुगु सफूया पाण्डु लिपि फुक्कं सोया अंग्रेजीभाषं फ्रः धायक् छुं खँ चोया लिसा तना दोह्म हितैषि पासा श्रीमणिक बहादुर चित्रकार जुयात दुनुगलं नस्यें धन्यबाद देछाया चोना।

हाकनं थुगु सफुयात आर्थिक ग्वाहालि विया विज्यापिं दिपिन्तनं धन्यबाद मब्यूसें मफु। तथा प्रत्यक्ष रूपं वा अप्रत्यक्ष रूपं ग्वाहालि याना विज्यापिं दिपिं यें, यल, ख्वप, ठीमि, सको, केपु, भोत आदिया भाजु मय्‌जु पिन्त दु नुगलं निसे भिन्तुना देछानागु जुल। अनया पिनिगु ग्वाहालि हे थो सफु पिदने फुगु खः।

थथेहे श्री पचलि भैरब प्रेसया हामा श्री बाबु काजि वज्राचार्य यातनं धन्यवाद मबिस्यं मफु।

सुचं

———

मन्त्रसिद्धि महाविहारया संक्षिप्त परिचय ऋतु पौः "सितु" पत्रिका ल्या ६२ स पिदंगुलि छुं छुं संशोधन याना थुकि पिथनागु दु।

सुभाय्

जिमिगु–इनाप

सारं दुःखया खं खः थपाय्चाः धंगु स्फूति नं आपालं आपा अशुद्ध जुया ह्रस्वदिर्घ आदिनं मिलय् मजुया थासंथाय् शब्दतनं छुतय् जुया उखे थुखे लात । शुद्धिकरण विया च्वने साध्ये मजुताया अपसोचया खं खः । थुकिया मुल कारण छु बासा प्रुफ बाँलाक स्वय् मफुगु व विभिन्न कारणं याना आपालं अशुद्ध जू वंगु खः । अय् जुया निन्ति ब्वमि दाजु किजा तता केहेंपिके अपालं दुःखताया क्षमा फोना च्वना अशुद्ध जुथाय् शुद्ध याना बोनादिइ धंगु जिमिसं मनंतुना च्वना । छगु निगु क्वय् न्ह्येबोय् ।

पौंल्या	प्रोल्या	जुयमागु	जुयाच्वंगु
३	६	छुं	छं
६	१८	१३०० दँ	१३
१०	१९	गुथिस	गुठिया भूमिकास
१२	१५	जमलेश्वर	मजलेश्वर
१३	१६	महाचीन क्रम	महाचीन क्रम
		तारा साधन	साधना
१३	२१	ए. डी	स. ड़ी
१४	५	नैमणि कमल ह्रिंकार	नेमणि कमल हुंकार
१४	७	त्रीडल शरोरूह	त्रीरत्न शरोरूह
१५	११	न्यागः	प्योंगः
१६	१५	सम्बन्धित	सम्बन्दित
२०	१२	२ श्री विक्रम शील	२. मंत्रिपुर महाविहार
		(महाविहार चि:धंगु थं:बही)	बकाबाहा
			थं:हितोक्वाबाहा
३५	११	(८) रत्नाकर महाविहार	कृतिपुण्य भुवन सुन्दर
			महाविहार
		क्वंसाबाहा	(यताबाहा)
”	१२	(९) समन्त श्री महाविहार	×
४०	२१	कच्छपाल गिरि	कच्छपाल गिरि महाविहार
		महाविहार	महाविहार
७०	२	त्रिशूलि बजार	चिशूलि बजार
८८	१७	पिबहावार्य बज्राचार्य	पिबहाचार्य
९७	५	कृतिपुण्य	कीर्तिपुण्य
१०८	९	अभयरूचि विहार	भयरूचि विहार
११५	१	विषय तृतिय	विषय–द्वितीय

Foreword

Some says lightly research is an option. It is not a great thing that man should not have to devote on it throughout his whole life. It is only to kill his idle time. I do never agree with this notion because it is his only idle-headness. Search of something not within, but, without is very easy to find one's own lost thing in the room or in the drawer. It may happen to find the lost thing with some difficulty simply because of his failure to remember where he has left behind his thing accidently. Finally he finds his lost thing.

One can find some figures, idols or images, historical, cultural and anecdotal facts, places and events at any place and at any time. But only by finding these things, it is not enough to motivate or evaluate or analyse them in true sense. It needs deep study to find out the background of theirs lying behind. For this, research is indispensible. Search without, but, within is the deep root of research. The field of research is the field of mental exploration on archaeology and other subjects or pheses.

Man, once habituated indulging in this exploration, will have like the toxin effected habit, hardly gives up his persuation in this field. He will ever be ready to endure all the difficulties that may fall upon his head.

Now, I want to throw some light upon the monasterial research of Ratnakaji Vajracharya and Vijaya Ratna

Vajracharya. Though they have been living at my own locality since ye ırs. I had got no chance to have acquaintance with them. Later, I got this chance in course of studies on arts and culture.

They have given a detailed introduction of the Mantra Siddhi MahaVihar and short introductions of some other ones alongwith the indications at footnotes in this book Ratnakaji Vajracharya has published "यें देया बौद्ध पूजाक्रियाया हलंज्वलं" [Materials for the rituals of the Buddhists of Kathmandu], "साँस्कृतिक ब्वो घासा" [Items fo food culture] and " नेपाल जन-जीवन क्रिया पद्धति " (Life-cycle rituals of the People of Nepal.)

Half a century or centuries old Vajracharyas have founded more than some thousands of Viharas (Buddhist monasteries) in Nepal under various names either under their own particular names or under local names or places. They did not have eventualised the Viharas for nothing. They had and still have deep philosophical arts and cultural significant thinkings and Tantric powers

The then Vajracharyas had got such hidden Tantric powers as to subdue gods and goddesses under their control. Gods and goddesses gift man life and divinity and vice-versa. But people in these days, specially the young generationes do not pay heed to their God bestowed power and divinity even in the least. This generation is only the easy-goer and happy-doer. I think this will be the cause of menace of the spiritual and archaeological singificance. These Vajracharyas have given, in

this book, the two thousand years old Mantra Siddhi Maha Vihar, a burning example of tolerance on religion, Because there are two adjoining Agamachhes, the houses dedicated to the gods and goddesses of the Buddhists and the Hindus. It is a glorifying historical proof of the indiscrimination on religion between the Buddhists and the Hindus. Both of these Agama houses have been decorated with wooden carved arts in their own respective patterns and designs. In the Agamachhes only the initiated members are allowed to enter in.

Alongwith this Mantra Siddhi Maha Vihar, there are hundreds and thousands of Viharas throughout the whole kingdom of Nepal. Every Vihar has its own peculiarities and specialities.

Viharas have been regarded as the invaluable stores of jewels, diamonds, gold, silver, brass, bronzes, woods and clay carved in such artistic and architectural ways as one can see, with deep observation only, the real culture of the Buddhist community. At the same time, clothes also present the typicalities of the olden Nepali dresses. All these things are to be exhibited during the festival of Saparu (cow-festival). And, moreover, the wooden Tundals, half disc shaped, erected on the entrance and the other wooden carved flat pillars of about three to five or six feet in length also display the unique features of the religious traditional arts. Two images one of the lion and the other of the lioness are erected on the right and the left sides before the entrance of every Vihar and temple in grandeur positions. These are

all the main sources of attraction for the foreign tourists' and the foreigners in general.

These Vajracharyas have given ample examples of the destruction of more Viharas in Nepal. The Hindu pedant, Shankaracharya, the most notable destroyer and veteran opponent of Buddhism, smashed up innumerable Viharas and Buddhist statues irrationally without having the least regard of the strong tie between the Buddhists and the Hindus.

Besides, Samsuddin, the orthodox Muslim and invador upon Nepal also violently destroyed Viharas, shrines and Buddhist statues. In consequence, the hen archaeological history disappeared from this world. This is one of the greatest problems for the researchers to present the real facts and figures of the ancient and medieval periods.

Now, comes the facts during the period of the Rana regime. The first Rana Prime Minister, Junga Bahadur Rana, confiscated and smashed up some monasteries and other things. Books and epics were thrown away on the roads in littered and tittered condition except the looted invaluable materials. But the British Resident, Dr. Wright took the strewn books and epics from Junga Bahadur and handed them over to the Cambridge University. Later on, many Viharas were destroyed and filled up with dirt, sand and mud by piling on and on.

And, again, there is another cause of disappearing of the old images, books and documents. Most of the people think if they keep the images with bruise or broken scar on the face and the moth eaten religious books and documents in their houses, they make their fate ill. So they throw away such cultural and archaeological materials into the Bagmati, Vishnumati and Kurudaha. This is the nonsensical superstitious belief of theirs.

Many persons have adopted the habit of stealing the idols, images and other archaeological materials as a means of business. They sell these things for a huge lump sum of foreign currency. In this way, they have carried up number two business and have guised themselves as merchants. They are of opinion that gods and goddesses have become powerless and men have become powerful than them. So they do not hesitate to steal whatever they find.

In course of persisting exploration of research these Vajracharyas found out manys extinctions of Viharas here and there in the Kathmandu Valley. Some of the records only to cite are given below :-

1. Pragnya Puri Mahanagar Vihar has totally been devasted. Now it has become the residential place of the cobblers.

2. Kasthamandap Mahavihar at Kasthmandap now called Maru has also been wholly wiped out. Now

there has been remained only a splendid gracious image of Karunamaya (God of compassion) in a secured position on the back side of a bettle-nut shop.

3. Samankrit Vihar at Kutubahi and Sukravarna Mahavihar at Dathunani have already been extinguished. Instead of these Viharas these places have become the motor parks of Tundikhel in the sorrounding area of Bhaktapur.

4. There were nine Viharas at Sankhapur Mahanagar (conch-shell shaped town) now known as Sankhu. But now one cannot see even the debris of these Viharas.

5. The Viharas at Panauti, Khopasi and some where in Bhadgaon are of the same conditions menticned above:

6, What to talk of the Viharas of the remote places, even many Viharas viz. Kutu Baha nearby Charumati Vihar [now named] as Chabahil, Chhusya Baha, Musya Baha and Musum Baha etc, are in deteriorating and dilapidating conditions. One day, I fear, they will also be levelled to the ground and can be seen no longer.

Though some Bhikhus (Buddhist monks) have settled their residence in some Viharas, it is a matter

of great grief to see such miserable and wretched conditions of the Viharas, heart of the Nepalese national archaeology.

From the side of the government, nothing can be expected of the maintenance of the Viharas and again from the side of the people, too, they should have to face with day to day growing hardships for their own livelihood, So they have few time to think of the Viharas though living close by. To think of the archaeological department, it is a matter of great shame, Because this department is lying in the slumber bed with ease and this much is enough for this department.

Manik Bahadur Chitrakar
2039 Magh, 4

श्री मन्त्रसिद्धि महाविहार क्वापाद्योया मूलुखा

थुगु विहारया क्वापा देयाय्‌या फुलांगु खापा लिकया ने.सं. १०९५ सः
थुगु विहारय् उत्पन्न जुया विज्याम्ह श्री इच्छाहर्ष बज्राचार्यं
"घ्रिल खापा" तया विज्यागु जुल।

श्री मन्त्रसिद्धि महाविहारया छुं परिचय

थुगु मन्त्रसिद्धि महाविहार यँ देया अपालं विहारत मध्ये मुख्यगु छगु ज्यागु विहार, मध्यनं, छगु प्रसिद्धगु विहार खः। थुगु विहार (बहा) मेमेगु बहा सिबें विस्मय व संस्कृति परिपूर्णगु बौद्ध हिन्दू धर्मया सहिष्णुता व ऐतिहासिकता परिपूर्णगु अत्यन्त महानगु विहार खः।

विहारया थकालि बुरापाकां तयगु थीपु छगु कथं थुगु बाहा २९९ नी निसबं पुलांगु थकालि विनिगु पाय्‌छि खः, तर थ्व धापु अनुसारं मेमेगु बहानाप विचायाना सीथबलय् उलिहे प्राचीन खयेकु। थ्व धाइगु अनुमानं ख्यपुं। छायकी भगवान् बुद्धया पालंनिसें भारतय् विहार निर्माण जुगु बौद्ध जातकय् व अवदानं अपालं उल्लेख जुयाच्वंगु दु। पाटली पुत्र (पटना) शहरय् जुजु मौर्यवंशया (अशोक महाराजा) शासनकालय् विहार निर्माण जुगु प्रसिद्ध उत्तम जुया विज्याम्ह भगवान बुद्धया अस्थि दुथना चयच्यङो चैत्य स्थापना यागमध्ये थुगु विहारयनं दुने पिने यानां जम्मा २व ३ चैत्य स्थापना जुयाच्वंगु अनुसारं विचायाना सोयवलय् व पुरा पाकां तय्‌गु विचार पाय्‌छि हे जुवः अय्‌जुया मिति थुगु विहार नीनिसदं पुलां अवश्य हे जु। अनंथया, "लिच्छवि संस्कृति" व नेपालको धार्मिक इति-

हासया आधारंनं सोदः व कि किरात, लिच्छवि, कालयनं अपालं विहार निर्माण याःगु ऐतिहासिक प्रमाणं सिद्ध जुव।

थुगु विहारय नीनिसदँ पुलांगु प्राचिन पुरा तात्विक् वस्तुत तत्कालं खने मदुसानं थुकिया छगु कारण दु, छु धासा झीगु नेपा गालय् बौद्ध धर्मया *ध्वंसाचार्यतः गुलि बल गुलिसिनं ध्वंसयानावनः गथेखकी शङ्कराचार्य, व समसुद्दिन् थिजापिं ध्वंसाचार्य तय्गु पन्जाय् लानानं हत् तौरं बांकील्यना च्वंगु कारणं याना उगुताकाया पुरा तात्विक वस्तुतः थौं अभाव जुगुखः। छगु थ्वनंखःकी विहारय च्वंपिं विहार वासीपिसं सरक्षण व संबर्धन यायेगु व उतखनन् यायगु मत्तीजक हे मवः थ्वनं छगु खकि झीगु नेपालय् चलन हे मदु। नोली, लेभी, व भगवानलालथें जापिं, विद्वान विदेशी ऐतिहासिककार तयसं नेपादेःया लोहपौ, सिजपौ, लीपौ थुजागु ऐतिहासिक अनुसन्धानयाना खोज तलासयाना न्यानायंका सफुचत्रया पिकासेलि तिनी झी सरकारयानं न्ह्यलंचाल विस्तार विस्तारं सरकारी स्तरं अनुसन्धान व थुजागु पुरातात्विक्या संवर्द्धन यायेगु ज्या सुरूजुल थ्व गोसंदँ वर्षया खंखः। थ्व हे चलन मदुगु लिं याना वहा वहिया निश्चित तिथि मिति अपाधइथ्ये याना प्राप्त मजुगु कारण थ्वनंखः। की झीगु नेपाः गालय थुजागु छगु चलन दु की वत्रापाद्यो आगंद्यो अथवा न्ह्यान्हः द्यो पिंन खुनजुलकि थ्व द्यो तयमज्यू धका मेम्हहे द्यो दय्का उक्त पुलांगुद्यो कुरूवालय यंका चुय्का छोयगु प्रचलनं याना उजागु पुलांगु यात अन्बेषण याना सोय्गु कुतः यागु खनेमदु।

थ्वहे परिणामंयाना झीथाय बहा बहीया निश्चित तिथि मिति पत्ता

---

*पं. आशाकाजी वज्राचार्य वृष जन्मावदान। हेमराज शाक्यया स्वयम्भू महा चैत्य। बाबुराम आचार्यया पूर्णिमा पूर्णाङ्क २४। धनवज्र बज्राचार्य पूर्णिमा ४ पूर्णाङ्क धनवज्र बज्राचार्य सि. एन ए. एस. जर्नल भोलम ८ नं. १

लगय् मजुगुखः थ्वहेदसा थुगु मन्त्रसिद्धि महाविहार (सवल बाहा) यातनं कलजुइमाः। अय् जूयानिति निश्चित थुलिहे धइगु छुंहे ऐतिहासिक मदुसानं बुरा थाका व जन श्रुतिया आधारकया अनुमान यायेगु लँ जक बाकी ल्यना चोन। थ्व आधार यातनं झीसं पत्यायायेमाः छाय् धासा थुजागु ऐतिहासिक मुर्ति लोहपौ व धर्मग्रन्थतः गुलिं खुसि चुइकल गुलिं देवालय पुरययात गुलिं विध्वंसी तयसं नासयातः थन छँ छत्वाचा न्ह्यथनेगु उपयोगी भाःपा। छुधालसा नेपाया * राणाकालया ह्लापांम्ह प्रधान मन्त्री जङ्गबहादुर राणां छगु विहार कब्जाय् कया उगुविहारय दयाच्वकः ग्रन्थतः सडकय वांछोया विल उगुसमय रेजिडेंसी या डाक्टर राइतं जङ्गबहादुर याके फोनाकया यंका केम्ब्रिजया युनीवर्सिटी यात प्रदान यात धका बर्णित यानातःगू सोयबलय थुजागु छगु विहारेजक थथे याःगु खंमखु मेमेगु विहारेनं यातखई।

थुजागु थिति दुगु निम्ति गुथाय्तक प्रमाणया रूपय् लोहपौ, सिजपौं, लीपौ व तालपत्र आदि प्राप्त जुइमखु उथायतकः झीसं जनश्रुति व ग्रन्थ यात प्रमाण अवश्यनं बीमाः। छायकि थौंतक व्यापक रूपं उतखनन् जुगु मदुनी केवल ऐतिहासिक कारतय् कोरा कल्पना याना थ्व मिलय मजु व मिलय मजू धका शिलापत्रया आधार दसाजक मिलयजू धायेगु कुतः जिगु विचारं पाय्छि मजुताया छाय्कि च्वये उल्लेख यानाथ्यें झिगु अमूल्य पुरा तात्विक बस्तुतः गुलिं बागमती, विष्णुमती बगय्जुल, देगः चैत्य देवालय दय्कू थाय् गुलिं पुरय्जुल थ्व विचारनीयया खँ खः।

आः वया थुगु मन्त्रसिद्धि महाविहारया गतिबिधि उल्लेख यानाहय् थ्व विहारया संस्कृत नांखः मन्त्रसिद्धि महाविहार। थुकिया तप्यंगु अर्थखः थुगु विहारस उत्पन्न जुपिं बज्राचार्यपिं मन्त्र युक्तपिं (मन्त्र

---

* विहार राष्ट्रभाषा परिषद पटनां प्रकाशित जूगु, आचार्य नरेन्द्र देवया बौद्ध दर्शन पत्र नं. १२३

तन्त्रिया विज्ञप्ति) उत्तम जुया च्वंगु मितिहि मन्त्रसिद्धि महाविहार धाःगु खः। थुगु विहारया मेगु अर्थ सवल बहाः धाः थ्वया अर्थ थथे खः कि बलेन सहित सवल धायबलय बलेन युक्त जुया च्वंगु अर्थ कथं मन्त्र युक्त अपाल मन्त्रया सिद्धि दुगु धइगु अर्थ पिज्वः।

लिच्छवीकालय थुगु विहार शाश्वत वज्र वज्राचार्यया समयसः य जुजु यलजजु निम्हेसिया तः च्वत ल्वापु जुया उक्त हतार शान्त याय मफया निखलःया परजा अपाल नासिजुया गथियासा थुगु हतार (लड़ाई) शान्त जुइ धइगु हेतु उपाय माला श्री गुरु शाश्वत वज्राचार्य वया खल्हां बल्हा याना उगु बखतय् गुरुन फुक्क बिचायाना जुजुयात थथे धका उपदेश बिल। मखु राजन! थ्व हतार म्हाःथ्वयासां शान्त जुइमखु छुयासां जी धइगु न्ह्यसःया लिसः बिसे धया विज्ञप्ति, महाराज श्री भद्रकाली नेपालय् बिमज्याकं हतार शान्त जुइमखु धायेवं जुजुं धया विज्ञप्ति किं थ्व ज्वःगु शान्त याकेगु ज्वलपोल याना हे बिज्यामा जुल मा:गु पूजाया हलंज्वलं दां पुख्न मालाबी धका जुजु धासेंलि शाश्वत बज्र स्वीकार याना बिज्याः जनहित कार्यस सदां सदां तत्पर जुया बिज्याःह, मन्त्रतन्त्र विज्ञ महान तान्त्रिक अति दूरदर्शी विद्वान साधक शाश्वत वज्र तत्काल कामरूप कामाक्ष भोंकतेये (आसाम) थ्ये मा:थाये अपाल सुदूर देशय् बिज्याना कलछगतय् मध्येपात्रय (कता थ्व पात्रय) श्री भद्रकाली महादेवी चण्डन बिया तत्काल थोगु ये देशय् लिहाँ बिज्याना याकनं हे उक्त हतार शान्त याना बिज्यात थुगु विषय सफु तः पिहाँ वया च्वने धंकल। ✡

थुगु विहारया गुर्कि नाप लिच्छवी काल निसें वया मल्लकालय् नं सम्बन्ध दुगु थ्व विहारया स्थापत्य कला (आकृति) धः स्वाना नवाना च्वंगु दु सोदेया बहा बहि आदिसं गनं दंमखु कर्माचार्य आगं विहारय् शिवलिंग, गणेश आदि स्थापना याना गुरुजु जजमानया

✡ पं. बद्रीरत्नया भद्रकालीका व टूख्योया महाकाल।

आगम नापं तया प्रतिदिनं पुजादि व नित्यकर्म जुयाच्वंगु ऐतिहासिक सिद्वयाखँ खः बरा आश्चर्यनं खः थुगु बिषय बोमिपिन्त अजुगतिनं चायकु छायधासा बौद्ध विहारय् शैव आगं शैव सम्प्रदायया झलक गुरू व जजमानया आगंछें वंगु इतिहास पूर्णया खँखः।

मल्ल जुजुपिनि पालय् या जनश्रुतिया आधार कथं थुगु विहारयातः (सदलबहा) धका तयाया जनमानस पिसं सःवल बहाधका सम्बोधनया। छायलेय् धासा थुगु बिषय थुजागु छगु धापुदुकी, थ्व सवल बह लय् सल कीसि द्वाहाँ पिहाँ जुइज्यूगु ध्वाका (लुखा) दु अले न्हिन्हिं थुगु विहारया गुरू नापालायत व सल्ला यायेत थ्व देःयाजुजू बिज्याइगु जुयाच्वन उगु बखतसः त्वाया जनमानसपिसं थ्वीका काईकि काः जुजवल धंगु सः वस्येंलि आ थ्व विहारया नां स.वल बहा धंगु नामं प्रख्यात जुलः। थ्व तर्कनं पाय्छि मजू धका धाय् फँमखु छायधासां छगु नाँयात बिभिन्न अर्थ लगय् यायेगु झीगु परंपरा दु।

आत्रया थःगु अनुभवया आधार कथंनं छुं खँ न्ह्यथनेबहजू अनुभव छुयासा ने. सं. १०९७ सालसः आग छेंया जिर्णोधारया सिल सिलाय् थुगु विहारसः धः दयकेगु ज्या सुरूजुल। धःम्हूया स्वयागु बखतसः आः जुयाच्वंगुया सिवेनं कमसय कम ३ फुट क्वय् बांलाक्क अप्पां सियातःगु बँ प्राप्त जुल। अय्जुयानिंति च्वये उल्लेख यानागु किसि सलः दुहाँपिहाँ जुइगु ध्वाका धागुनं जिनं बांलाक पत्याजू छाय्कि लुखा खलुस तःहाकगु ल्वोहँलाया त्वाथः आदिन दुगु थःगु मिखां प्रत्यक्ष अनुभव जूगुखः। उगु बखतय् जिर्णोधार यापिसं उक्त ३ फीट क्वेयागु उत्खनन् मयासे चां: पुरेजुयाच्वंगु थोनेसतुं चिकं अप्पां सिया तालतुल याना विहारयात जिर्णोधार यागु खनेदु।

समन्त भद्र व वयां लिपा जिर्णोधार यानावंपि

थ्व विहार गबलय् जिर्णोधार यातजुइ धंगु बिषययात कया छुं खोज तलास यानागु बखतय् क्वापाः देव (अक्षोभ्यबुद्ध) या कोसन्तुं च्वंगु लौहपौलय् उल्लिखित बचनया आधार कथं थ्वहे विहारया बज्राचार्य समन्त भद्रजुं ह्लापाया क्वापाः द्यो १३०० झिस्वस दँ वर्ष न्ह्यो दय्का तःगु बोचायाम्ह सेना न्हुम्ह लोहँयाम्ह अक्षोभ्य बुद्ध म्ह १ लोकेश्वर म्हः २ फःया क्वे बैलोचन बुद्ध विज्य का तःगु दु। उक्त देबयात शास्त्रोक्त बिधि अनुसारं दशकर्म प्रतिस्था आदि याना स्थापना याना बिज्यात थ्वस्पोलं हे विहारे चिकं अप्पां सिया बिज्यागु अवश्य खं धंइगु बिचार क्वोजिका तर लोहँ पौलय् चिकं अप्पां स्यूगु धंगु उल्लेख मदु। सम्बत ※ नं ज्यला दना अस्पष्ट जुयाच्वंगु दु थुलि हे साल धका यकीन याय् मफुनी सां थुलि प्रष्ट जूकि १३०० दँ पुलांगु बोचाया द्यो जिर्णोधार याना धका उल्लेख याना तःगुदु।

xi समन्त भद्रया तिथिमिति

शुभ सम्बत ९९५ मिति फागुण कृष्ण अष्टमी षुस देश आचार्य गुथिस सवलया समन्तभन्द्र थाकुलि जुवगु, मखं बहालया विद्यानन्द

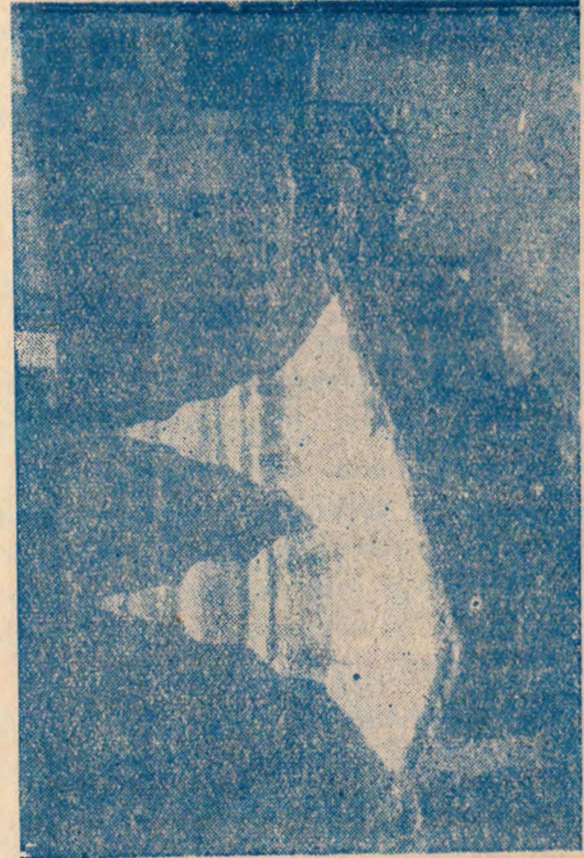
※ ने. सं... ... चेत्र.. ...शुक्ल १३ ह्लापाया बोचाया जिर्ण जुया रोहयाम्ह बिज्याका श्री अक्षोभ्य बुद्ध म्ह १ साह श्री लोकेश्वर म्ह २ महा वेरौचन १ दुरे थुलि बिगे चैत्य ग व र १ जिर्णोधार याना समन्तभद्र, पुनमुनी, रत्न, ··· ··· चूँहि, मुनिरत्न, रत्नमुनी ··· ··· ···महानन्दन मुनिथकुंया काय् हर्षबीज बहा खलक छियां ··· ··· प्रतिज्ञा याना व ह्लाना तया जुल।

xi थ्याचा सफू पद्धतिया धल।

पुच आचार्य गुथिस जि थाकलि धका झकरायात, समन्त भद्रया सम्बत ने. सं. ९१७, बिद्यानन्दया सम्बत ९१९ ष मखु पूआचा गुथि दुहाँवना कथं हे खः धका, द्वछिसाही मोह पाय मालसा, जिहे थाकलि जुयधका सर्वसंघ सुयागुं खँ मनेस्य जबलर्जस्ति पिदुथां जुल अथ्येजुसेंलि समन्त भद्रया बहालयापिं सकस्यानं धया–क्वाबहा, सिखमुगु बहा, मुसुंबहा, थुमिजुको छगुस्थिति झोजक छगु स्थिति जुइला सर्वसंग सकसियां छगु स्थिति मखुला धका धया, सर्वसंग सकस्यानं आमगुहथि तिखधका धाल, अथ्यनं मानेमजू, जिमी पूच आचार्य गुथिस दुहावना कथहे धका वया वलहे पिथां जुल, थुगुदँनिस्ये ह्लापायागु स्थिति स्यनकलजुल, थुगु पर्यास रायगुभाजु, मदुहिटीया मानु, सवलया भाजुनन्द देय्थाय्पा ध्वाकाबहालया समन्तजुल पिउथां मुसुंबहाया विद्याजुल, सिखमूगया साहेबजुल चचापा सिखमूगुया, अमृतानन्द सिद्धिपुत्र, जजमान वटु बहालया लक्ष्मीभद्र, रायद्व छेथास नःघया जोगलक्ष्मीया थासजुल।

शुभ सम्बत ९७४ स्मि फागुण कृष्णया दशमि खुन्हु तब होमया श्री ३ लुमधि महाकालीया पिशाच चतुर्दशीया होमयायेगु पेन्हु न्ह्योवं न्यूतन पूजायाना कंगदेवया एकादशी खुन्हु न्यूतम पूजायात, तिथिधालसा त्रयोदशी घटि २६ दत त्रयोदसिपर चतुर्दशी ह्निनसबा घटि ४ बाकी नीस्य कनसया घटि २० नियघउतदु चतुदशीदनी, लुमधि गुभाजुपिनिपती धासा पेन्हुन्ह्योव, दशमीखुन्हु न्यूतंपूजा याना कंगपत्ती गुभाजुपिनि धासा एकादशीखुन्हु स्वन्हुन्ह्योव न्यूतंपूजायात लुमधि व कंग व छन्हुह्लापा छन्हुलिपाजुयां कहंगया गुभाजु विद्यानन्द प्रमुखनं गुभाजु सकल्ये वया मेषपूजा ह्लेथुखुन्हु वया, तवहोम गुथिस इनवल, सतिखुन्हु लुमधिसः मेस पूजायाना छोनावेलस, कंगहया गुभाजुपिसं लाय्कुलिस वनाव इनाव कहग पतिया गुभाजु छम्ह,

महाछम्ह वयाव लुमधिस देवपूजायाना दउ स्वना चोना व्यलस वयाव गुभाजुनं महानंघाल महानायकनं सरतकेहल रूमधि गुभाजुरि वा धकं धयावहल धक, गुभाजु वम्हनं महाननं रूमधिस मेषपूजा याना चोना बेलस वयाव धाल पूजादिय मजियाव जिपिजा वये मनिउ व पूजा याना चोयाधकं छमिसेन महानायक भाजुयाके विन्तियानाहल धकं धायाहल धकं धावधकं धयाक्रोया उखुन्हुया पूजा धुनकाव चोना लुमधि गवाजुपिसं न्यूतमपूजा पेन्हुलिउ पिशाच चतुदर्शी मानेयानाद सःतिखुनु, घोरः जात्रा यात जुल, कगह देवया गुभाजुपिसं न्यूतकया स्वन्हुरीव पाहाचदश मानेयात ङतभरू देवया चयान्हुन्ह्यो धका मुना चोनाप ह्लसन्हु खुन्हु पाहा चदस मानेयात दुदु चयाच्या चयान्हुन्ह्यो धकावर खुन्हुखुन्हु पाहाचले मानेयात कहग देवया गुभाजुपिसं धर्माधिकालियाके नेनवने वा धकंधार राज गुभाजुयाके नेनवनेवा धक धार तव होमया गुभाजुपि मवनाव, राज गुभाजु वनाव कहग देवया गुभाजुपनि सकल्ये मुनाव ह्लेथुखुन्हु बहःनी साहुतियायधकं वलजुल श्री ५ सुरेन्द्र विक्रम महाराजाया पर्यास त्रयोदशी २६ दुखुन्हु पिशाच चतुदर्शी मानेयाना चतुदर्शी २० नियगु दुखुन्हु घोराजात्रायात जुल ह्लायातिथि थ्ययानं कहगया गुभाजुपिसं करमर यानाव पिशाच चतुदर्शी घउकेंगु प्रमाणंथ्ययाना कहगया गुभाजुपिसंमया थुकितव होमयात दोषतयाव कहगया गुभाजुपिसं झिउगुख मन्यस्ये रायकुलिस न्यनवन, थुगुखँङनाव अननं चतुदर्शी घटि प्रमाणयाय मारधकं रायकुनं धयाहस्योंलि कहगया स्वन्हु जात्रायात न्यतभरूया ह्लयन्हु जात्रा यात, लुमधियाजुक्रो ह्लापाथ्यें पेन्हुजात्रात लुमधियागु प्रमाणं सकस्या जात्रा याक जुल, थ्वगुलिस, मूल गुभाजु समन्तभद्र, उपाध्या गजपति व्यताजु भवानपति, गुथिहार शाक्यमूनि, चिकोधिमूनि पाललाक हर्षभद्र परमान, शिवशंकर, थ्वते समुचयनं ह्लापाया थितिथ्यें चरम याना जुल शुभ ।

मञ्जुश्रीछि महाविहारस दुया स्वंगु चैत्य

थुगु विहारया श्री करुणामुनी बज्राचार्य (कालु) दाईया धर्मचित्त उत्पत्ति जुया ने. सं. १०६१ सः थुगु चैत्य जिर्णोद्धार याय्माःगु आवश्यक जुया निगः चैत्ययात केंका बज्‌पाना सिमन्टि प्लाष्टर याना बिज्यात ।

ने. सं. १००४ सः माघ थ्व एकादशी खुन्हु समन्तभद्र स्वर्गस जुया विज्यात । थुलिया विचय विहारय जिर्णोधार यागु अनुमान याय्फु।

थ्व हे विहारया वज्राचार्य ने सं. ८०५ सः धनपती, विद्यापती, ज्ञानेश्वरी आदिया नामं थुगु तोरण जिर्णोधार यागु जुल ।

ने. सं. १०४८ सालसः लेखकया बाज्या हेराकाजी बज्राचार्य क्वापा देयथाय् दुने लोहँतं सिया बिज्यागु जुल ।

ने. सं. १०४९ सः लक्ष्मीथकुं, उयाकाय् सर्वानन्द निम्हसीनं धलीटया दलूप्वाः १८ प्वा, पृतियाना बिज्यागु जुल ।

ने. सं. १०६१ व १०६५ सः थापना यानातःगु ज्ञानहर्षया दिवंगत पिता सिद्धिहर्ष व इच्छाहर्षया स्वर्गीय पिता बज्रहर्षया नामं चिचिगोगु चैत्य निगः स्थापना यानातःगु जुल ।

क्वाया द्योया च्वय् लीया पाताया इलामसः बुद्ध धर्म संघ बि. सं. २००४ सालस क्वापा द्योयाथाय् खुँ द्वाहां वना बुद्ध, धर्म, संघ, खुयायंका श्रीमती रत्नमाया बज्राचार्य उक्त इलां न्हुगु दय्का स्थापना यातः । उया साथय् क्वापा द्योयात ह्यागा, जन्त्र, मलु, मून्द्रिमा, व किकींपा ५ नं पृतियात ।

ने. सं. १०८१ श्रावण कृष्ण दुतिया शनिवार १४ गते सः क्वापा द्योःथाय् नित्य पूजा याय्गु पूजा भूपाः १ संयायेत कलश १ आर्ति प्वा २ चिकंथल गव १ इताबत्ता ग्व १ अक्षोभ्य बुद्ध यात बनमाला १ हेराय् फो १ व्यताची १ ज्वलाह्लाय्कं २ थूलि क्वापाद्यो यात पृति यापि, तेजरत्न बद्रीरत्न, रत्नकाजी, सोम्हेसिया ब्रतमुंका दुगु आम्दानीफुकं उक्त ज्वलं दय्का समर्पण यात ।

ने. सं. १०९३ सालसः आश्विण २५ गते चैत्य ग्वल निगलसं केंका संघरत्न बज्राचार्य, हैरादेवी, राजलक्ष्मी, स्वम्ह सिगुनामं २६ त्वादलु पृतियात ।

ने. सं. १०९५ सः वज्रापा द्योया क्वय् इच्छाहर्ष दाइनं तायलं सिया द्योथाय् दुने सिमेन्टि प्लाष्टर यात ।

ने. सं. १०९९ सालसः इच्छाहर्ष बज्राचार्य थः दिवंगत मांया नामं विहारस बज्र धातु चैत्य स्थापना याना चिकं अप्वां सिया बिज्यात सर्वसंघ दाजुकिजापिं सकसियां ल्हानः द्योछें छतँ थकायागु जुल ।

ने. सं. ११०० स भाइरत्नं द्योछेंया वंगलसः स्वजो खापा तया बिज्यागु जुल ।

थुगुहे अनुरूपं आगम द्योय्थायनं समय बखतस छुछु यायेमाल थुगु विहारया दाजु किजापिसं समुचयनं माःबले माकथं जिर्णोधार यानावया च्वगुदु ।

✡जजमान पिसंनं थुगु विहारप्रति श्रद्धा उत्पन्न यागु खनेदु । ने सं. ७६१ स चोयातःगु तालपत्रया आघार कथं सोदव थथेखः । खुसि बहाचार्य व सवल बहालया ओन्ताछेंया गुरूजु हाकुदेव थबिर हुन्ता हुरबार ओन्ताथोया स्थापित रहदेओजुं ह्यादोकोरे श्रीया दर्शन याना आगन देवया खः दय्का पृति यागु जुल ।

शाश्वत बज्र बज्राचार्य टुंख्योया सिथय् 卐'श्री त्रिरत्न विहार दय्का स्थापना यातः" धइगु लि. वि. हेमराज शाक्यया सम्येक

✡ पूर्नानन्द याके धंगु ताल पत्रय् उल्लेख ।

卐 सम्यक महादान गुठीया भूमिकासं । श्रीसुदर्शन चक्र लोहनिजुं थःगु "नेपालको इतिहास" धइगु सफुतिस त्रिरत्न महा विहारया विषय थुकथं न्ह्यथना तल । नेपालया विहारया निर्माण इसा पूर्वया न्ह्यापांगु सदिनस्यें सुरूजुगु अनुमान यायेफु थुगु प्रकारं सुरू जुगु बहा बहित मध्ये दकसिबे पुलांगु बहात 'त्रिरत्न विहार', किसशुक्ष विहार, चक्र विहार व यलया हेम वर्ण विहार वुय् बा आदियात कायफु ।

Daniel Wright या "History of Nepal" स- त्रिरत्न विहार, तिर्थ बिहार टेबहायात संकेत याना तःगुदु ।

महोदानं गुठीसः ',उल्लेख यानातल । तर गुथाय् लाक्कः उक्त विहार स्थापना जुयाच्वंगु खः थौंतक यकीनसाथं धाय्मफु तर मनूतय् धापूदुकी वन्दुकृत देवं निर्माण यागु विहार धयागुनं धापूदु । थुगु विहारया स्थापत्य क्लातः उखेथुखे मदयेक चिचाःदना गनबन गनबन थौंया युगय् उगु बहारया नाम निसानाहे मदया विहार पूजाया थलखय् नं मजाया वन । थुगु विहार गुबलय् सेनावन यकीनसाथं धायुगु छुं प्रमाणित मदु । अपाः मनूतय धापू थ्व दुकी प्राइमिनिष्टर, भिमसेन थापां टुंख्योस्यंका चिक्चाधंकः टुंदिखेल दयकल अनंलिपा श्री ३ महाराज रणउदिप सिंहया हुकुम अनुसारं उयाकिजा कमाण्डर इन्चीफ धीर शम्शेर जङ्गबहादुर राणां बि.सं. १९३५ सालसः चिकिधंगु टुंख्योयात तःधका तिनख्यो धका, स्वगु खेलय् बिभाजित याना तिनख्यो धका नामाकरण याना (तिनख्यो दय्कुसेंलि) उक्त त्रिरत्न विहार मदया वन धइगु लोकक्ति दु । तर थथे धाय् बलय् तःसदंया खँ मखु केवल १०४ सछि व पेदँ न्ह्यो जुल थ्व खँ सखइ धकानं धाय्मफु छाय्धासा बौद्ध धर्म ध्वंस यायेगुलि राणातः अपालं च्वन्ह्या, राणा कलय् हे थुगु बिहार स्यंकाछोगु अवश्य खः ।

राणातः शंकराचार्यया सद्दे किजा धासां पाइमखु जलिहे ध्वंसाचार्य तनं खः । थुमिगु सछी व प्येदंया शासन अवधि गुलि अमूल्य बौद्ध ग्रन्थतः मीं नय्कल गुलिगुलि ग्रन्थतः बोराकाबोरा भारिका भारि खसि चूयकेछोयाबिल जि न्यना तइगुदुकि बौद्ध ग्रन्थः नासः याकेतः बौद्ध धर्मया अनुयायि पिन्तहे तया मिनय्का भष्म याना छोत धइगुनं अपालं बुद्धिजिवी मनुतय् धापुदु थ्वहे कारणं याना थौं गुम्ह शाश्वत बज्रया कृति ग्रन्थतः जम्मा १८ झिंच्याधा दुगु मध्ये छधाहेनं प्राप्त मजूगुनं तःधंगु अपशोचया खँ खः ।

विदेशी विद्वान मोले, लेभि, राइट, कर्कपेट्रिक व भगवान लाल गुप्त थिज्योंपिंगु परिश्रम मदुगु जूसा नेपाया ऐतिहासिकया जातः हे लुयेके मफैगु वेकः पिसं नेपाया जातः पोला केनाबिल वेकपिंत श्रध्यवाद मबिसे च्वने फइमखु छगु निगु निले मजूगु भिन्नइ खँ खः ।

मन्त्रसिद्धि महाविहारया प्रसिद्ध बज्राचार्यपिं

थुगु मन्त्रसिद्धि महाविहार सः उत्पन्न जुया बिज्यापिं अपाल बज्राचार्यपिं मध्ये ओंकार बज्र, हुंकार बज्र, शाश्वत बज्र, वंदुकृत देव प्रसिद्ध बज्राचार्यपिनिगु नां उल्लेख नियजू । थुपिं मध्येनं शाश्वत बज्रया कृति अपालं दु । उक्त कृति ऐतिहासिक सिद्ध जु वसपोल कलिगत सम्बत ३८२२ (ने. सं. पु. १५९) अर्थात थोंकने झिनिस दँ व खबीछदँ दतः । टुंख्यो सिथय् बिज्याम्ह श्री बज्रबीर महाकालनं साधनयाना विज्यात । अथे हे कलिगत सम्बत ३८२५ (ने. सं. पु. १५६) अर्थात थौंकह्नय् झि निसदँ व न्यय् चयादँ न्ह्यो "लुमधि अजिमा" श्री भद्रकाली महादेवी कामरू कामाक्षं साधन यानाहया नेपालय् बिज्याकल थयेहेतुं मजलेश्वर (जनबाहाद्यो) न साधन यात्त धयागु अपालं उक्ती दु । उगु विहारे जुइगु कर्मकाण्ड आदिद्वारा पत्या याय् बहजू । थुलिजक मखु म्येम्येगुनं साधन अपालं दै वस्पोल पिनिगु कृति ब्वय् चोयाहये ।

ओंकार बज्र

ॐकारबज्रं, नदी संगम (खुसिबही) स बिज्याकह्म आजु अजिमा, साधनयाना उक्त थानस स्थापनायाना, इनाय्बा त्वास च्वंगु सवल बहायात थौंकह्नेया स्थाने स्थापनायात धयगु बिहारया बज्राचाय् पिनिगु धापुद् । थ धापु अनुसार विचाया । स्यय्वलय् व लोहपौस चोयातःगु बिवायाय्बलय् १३०० दँ न्ह्योला विहार सरेजुगु प्रमाणितजूव, विहारला ह्नापाहेदये धुंकुगु स्वत प्रमाणितया अय्जुयानिन्ति चोय् उल्लेख जूगु नीनिस दँ पुलां धयागु खः अथेहे अनुमान याय्फुगु खतः । थुह्म ॐकार बज्र ✡ दार्शनिक नागर्जुन या पर्यायाह्म धईगुनं विद्वानतय् धापुदु । वस्पोलया चर्यागीति निपु दुः- अष्ट चत्वारी व उदयागिरी ।

हूंकार बज्र

थ्वस्पोलया कृति, बज्रयोगिनीया स्तोत्र रचना याना बिज्यागु दु । विवनांतकया चचानं चिना बिज्यागु दु । ✡

卐 शाश्वत बज्रया कृति

१. पृष्ट चक्र	२. काकस्य तुलाकोटि काली
३. चक्र सम्बर सेक क्रिया	४. श्री सम्बर बृतितत्व विशारदा
५. सम्बर लुहिपाद भिसमया, बृति	६. बाह्य पूजाबिधि संग्रह
७. हस्त पुजा बिधि	८. तारा साधन
९. आर्योग्रतारा साधन	१०. एकजटा साधन
११. महाचिन क्रम साधन	१२. क्रोधतारा वल्युपहार
१३. एकजटा तारामति बर्धन	१४. तारादेबी पंच साधन

✡ भारतया बिद्वान तय्गु धापु अनुसार जुजु कनिष्कया समकाले ला:व ईस्वीसन् ७८-१०२

卐 साधन माला पृ- CXVii । साधन मालास शाश्वत बज्रया समय ११०० स. डि. धका न्ह्यथना तःगुदु ।

१५. करुणा तारा साधन	१६. तारा गुह्य साधन
१७. करुणा तारा विश्वकर्मा साधन	१८. आदर्श प्रसाद नाम तारा भट्टारिकोपदेश

चर्यागीति

१. नेमणि कमल हुंकार	२. पूर्व ब्रह्मायणी
३. पंच कपाल	४. बज्रधर
५. त्रिरत्न शरोरुह	६. बिश्वाभुजो

श्री बहुकृत देवं टुंख्योया विहार व दोलखाया विहार स्थापना यात धयागु धापुदःसां थौंतक वस्पोलया ऐतिहासिक प्रमाण प्राप्त मजूगुलि थन न्ह्योबोय् मफुत ।

थौं कन्हेय् सवल बहाया आकृति

थुगु विहार थौंकह्ने उत्तर दक्षिण लम्बाई फः तोता ३८ फुट ९ ईञ्च, १ पूर्व पश्चिम चौदाई ४० फुट दु, क्वापाद्यो उत्तराभिमुख याना बिज्याह्म अक्षोभ्य बुद्ध खः वस्पोलया जःखः आर्यावलोकितेश्वर ह्म २ फःया क्वेय् बिचय लाक्क श्री बैलोचन बुद्ध बिज्याना च्वगुदु ।

ने. सं. १०९७ स क्वापा देथाय् दुने अंगले अंगःकिपा लुम्बिनीया यात्रा व बुद्ध जोवनी–चव्रह्म सवज्ञरत्न बज्राचार्य जुल । थथेहे अक्षोभ्य बुद्धया जःखः ह्लाय्क तया बिज्यापिं, रत्नमुनी व बाबुराजा जुल ।

क्वापा देथाये पिने लुखः फुसम् महाबैलोचन व मेमेपिं मूर्तितः कियातःगु दु ने. सं. ८०५ यागु काष्ठ कलाया तोरण छगु दु ।

उया कोसन्तुं लोंहया मण्डपाः छयानं द उया नापतुं जःखः लोहयाह्म सिंह निह्मदु उक्त सिंह सः सम्बत साल कियातःगुदु तर अस्पाट जूगुलिं थन उल्लेख याबेमफु ।

बिहारया वायुव्य कुनय् क्षेत्रपाल या मण्डपाता छपतानं समावेश जुया च्वंगु दु व क्वापा द्योया न्ह्योनेसन्तु प्रेतशिला (पिण्डगा) छगु नं दु ।

क्वापा द्योया देपापाखे आचातय् आगंद्यो स्थापना जुया च्वगुदु । थ्व खँ कोय् न्ह्यथना च्वना ।

क्वापा द्योया न्होनंसं प्येंग चैत्य दु ह्लापां चोयया चैत्य सुनां स्थापना याःगु व पत्ता लगय् मजू उयालिकं अशोक चैत्य ग्व १ विराजित दु । उयालिक निग चिचिगोगु चैत्य दु व खः दिवंगत सिद्धिहर्ष व दिवंगत बज्रहर्षया नामं स्थापना याना तःगु, ग्व २ उयालिक सन्तुं इच्छाहर्षया स्वर्गीय माता रत्नमायाया नामं ने. सं. १०९९ सः स्थापना यानातःगु बज्रधातु चैत्य ।

अः थया थ्व कर्माचार्य तय्गु आगंछें व आगंद्यो गुबलय् स्थापना जुल धंगु बारे थन न्ह्यथनेगु आबश्यक जुकी थुगु आगछें कविन्द्र जय प्रताप मल्लया प्रयास वस्पोलंहे दयेका आगंद्यो स्थाबना याना तलेजुया कर्माचार्य (आचाजु) तय्त लःह्लानातःगु ख. । वस्पोल जुजु थः गुरुया नापंन्तु थ गु नं आग तय्गु इच्छानुसारं स्थापना यागु जुइमा । द्वीमाजु द्योलय् कियातःगु सम्बतं प्रमाणित याः धका अपा मनूतय् धापुदु । आहानं उक्त आगछेंसः लुखाया चोसं च्वंगु तोरणस कियातःगु सिपौस ने. सं. ८०० सालस स्थापना याःगु प्रष्ट रूपं कियातःगुदु प्रताप मल्लया काखे पार्थिवेन्द्र

मल्लया पालय् आश्विन शुक्ल पञ्चमी दिनस: मदन मेहेरनं थ्वतोरण दुतुगु जुल ।

थथेहे थुगु आगंया लिउने चूकसं तयात:गु जरू नस: चोयात:गु थुकथं ने. सं. ८०१ माघ कृष्ण चतुदर्शी आदित्यवार खुन्हु मनोधरिन भवानिसयाना मनं रोसन तलतलं श्री श्री श्री इष्ट देवता प्रीतीन थ्व जलधुति दुता जुल शुभम् ।

थुगु आगंछेंया तोरणय् अष्टभैरव पिंगु काष्टकलानं संयुक्त जुया च्वंगु दु । आ: अष्ट भैरवपिं मध्ये पेह्म भैरवपिं जक अंकित दनी ।

आगंछेंया कुनेसं बहाया नैऋत्य कुनय् शिवलिंग स्थापना याना त:गुदु उक्त शिवलिंगस कियात:गु लोहंपौस आख जेला अस्पष्ट जुया च्वंगुलि तिथि मिति पत्ता लाय् मजू थ्व आगंछें दय्कुबलय् हे दयेकुगु जुइ धैगु अनुमान यानागु जुल ।

थ्व आगंछेंया गणेशो थौंकन्हे तीर्थ बहादुर महर्जनया छेंच्वे (छें लिधना) दक्षिण स्वया च्वंगुदु ।

मन्त्रसिद्धि महाविहारया सम्वदित विहार

१. ह्माय् मचा छम्हेसिनं निर्माण यागु विहार ख: दशवल महा विहार (आजा पिनि बहा) उक्त विहार निर्माणयाना थ:गुरू सुरत श्री महा विहारया गुरूयात प्रदान या:गु विहार धका धाई तर प्रमाण ला थौंतकनं छुं प्राप्त जुगुमदु धागु भनाइ जक बाहेक मेगु छुं मदु । उक्त विहारस बिज्याह्म अक्षोभ्य बुद्ध बोवायाह्म सेना श्रीज्ञानमाया बज्राचार्य लोहयाम्ह बुद्ध दय्का ने. सं. ११०२ माघ शुक्ल द्वादशी गुरुबार (पौष २३ गते) खुन्हु विधिवत दशकर्म प्रतिस्था यात स्थापना यात: । मन्त्रसिद्धि महाविहारया पिनेसं च्वंगु अशोक

चैत्य थ्व १ नं थुबलय् अनहे बहालय् सारेयाना स्थापना याना जुल ।

२. दोलखाया ऐतिहासिक रूपरेखाया अनुसारं ने. सं. ६६९ स: दय्कात:गु लिछ्टोटोलस धर्मधातु चैत्य स्थापना याना त:गुदु अनया नापंतु विहारक्ष टोल धयागु स्थानस विहार दु धयागु खनेद व ∠ थ्वजुया निंम्ति थुगु विहार मन्त्रसिद्धि महाविहार यागु धयागु यकिन याना ख:हे धका धागु मदुनि थ्व अन्वेषणया विषय तिनी ।

× थ्याचा सफू व अभिलेखया आधार कथं वंतुबहाल व बंभु-बहाल धयागु नां नं अंकित याना त:गु दु थ्व नं विचारनीयया खँ ख: । ने. सं. ९१४ या थ्याचा सफूया आधार कथं दोखाया बज्राचार्य पिनि मन्त्रसिद्धि महाविहार या बज्राचार्यपिं नाप सम्बन्ध दु धयागु सीदव । Xi

इनायखा:– या विहार "सवल बहा" भूक्षय जुया (जिमिन ह्मासेय्) जुया थुगु बहा ॐकार बज्र आयागु स्थानस सारेयात धयागु स्थानिय वासिंपिनि धापु दु ।

कमसेकम ने. सं. १०५० सालस: सवल बहालस: चोनगु छें कुविकार (पोरे) तय्के उगु जमानाय् केवल २०।– नीतका दामं छें न्याना उक्त छेंया दथु अंगस त:म्वगु चैत्य १ स्थापना जुयाचोंगु जोगमान् महर्जनं उक्त चैत्य गथेचोनं अथेहेन्तु याना छें

∠ धनवज्र बज्राचार्य व टेकबहादुर श्रेष्ठया " दोलखाको ऐतिहासिक रूप रेखा" पत्र नं. ८

× पत्र नं. १९१—१०२

Xi पं. बद्रीरत्न बज्राचार्यया" भद्र कालीका" ।

पियाछोया उक्त चैत्य जिर्णोधार याना चिकं अप्पानं सिया थौंया अद्याबधितकं नित्यपूजा समेतं याना वयाचोन। थःगु छें ग्वफले (पुलांतुं) छें कोसन्तुं वज्रधातु चैत्य छगनं स्थापना याना माघ शुक्ल पूर्णि खुन्हु थःथाय् चोंगु चैत्य व सवल बहालस चोंगु चैत्य यातनं बुसाधं याना वयाचोन धका जोगमानया छय् नाती महर्जनया धापु दु।

मन्त्रसिद्धि महाविहारया निह्मह्म स्थविर पं. जोगमुनि बज्राचार्यं स्थापना याना विज्यागु "जगत उद्धार महाविहार" भूमिखेल (भुईख्यो)।

थौंकह्ने ने. सं. ११०२ स मन्त्रसिद्धि महाबिहारया सर्वसंघ व खाँछि थुकथं दु।

खाँछि— ३४ स्वी पेखा छें।

सर्वसंघ— १३५ सछि व स्वीन्याह्म।

मन्त्रसिद्धि महाविहारया बज्राचार्यपिनिगु अनुरोधकथं थुगुहे २४ वडाया अध्यक्ष श्री शमेसलाल प्रधानं ने. सं ११०२ अधिक अश्विण शुक्ल चतुदर्शी १५ गते शुक्रबार खुन्हु विहारसः विजुलि मत छप्वा जड़ान यावगु दिन जुल।

थ्व विहारया परिचय चोयातयागु तःदँदत पिदने मफया चोंगु बच्छीन्ह्यो पत्रिकास विया तईगु खः तर अननं थौंतक पिदंगु मखुनी।

—रत्नकाजी

VIHARAS LOCATED WITHIN THE PERIPHERY OF SWAYAMBHOO & ITS VICINITY

स्वयम्भू

काश्यप बुद्धया शिष्य

शान्तिकराचार्य

क. सं.	विहारया संस्कृत नां	विहारया प्रचलिय नां	थाय्
१	श्री साह्योंगु विहार	स्वयम्भू धर्मधातु बागिश्वर (स्वयम्भू महाचैत्य)	स्वयम्भू
२	" ज्योतिकीर्ति महाविहार	स्येंगु बही	"
३	" साह्योंगु महाविहार	स्येंगु बहा	"
४	" शान्तिकर महाविहार	शान्तिपुर	साम्हैगुँ
५	" मञ्जुश्री स्मृति देशक महाविहार	मञ्जुश्री पर्वत स्थान	मञ्जुश्री
६	" धर्मचक्र महाविहार	पर्वत स्थान	
७	" गो पुच्छाग्र चैत्य	पुराण स्येंगु (पुलां स्येंगु)	पुलाँस्येंगु
८	श्री किण्ड़ोल महाविहार (श्री कीर्तन महाविहार)	किनुबहा	किण्डो
९	" तेज कीर्ति महाविहार	चिधंगु किनू बही	"
१०	" बोधि मण्डप सिद्धिविहार	सिद्धि बहा	स्वयम्भू क्वे
११	" जगत उद्धार महाविहार	जगत उद्धार (बहा)	भुयुख्यो
१२	श्री उदया गिरी (निलगिरी) (महा विहार)	विलाश बही	विज्यासः

VIHARAS LOCATED WITHIN THE PERIPHERY OF PRAGNA PURI MAHANAGAR & SINHA KALPA NAGAR

प्रज्ञापुरी महानगर

विहारया संस्कृत नां	विहारया प्रचलित नां	थाय्
१ " धर्मश्री मित्र महाविहार	सावा बाहा	समाखुसि सिथय् ✠
२ " सुकुं बहा	सुकुं बहा	लाजिपाट xi
३ " दिगयितु विहार	लम्बाहा	सरस्वती क्वाम्पस या न्ह्योनेसं

सिंहकल्प नगर

१ श्री विक्रम शील महाविहार ∠	थःबहि	थःबहि
२ " मैत्रीपुर महाविहार	क्वाबहा	थँःहिति क्वःबहा

✠ थुगु विहार केवल स्थान मात्र बाकी दनी आ थौंकन्हे सार्की तयगु बुंई लाना चौंगु दु। उक्त थानस चैत्यया छोनें सिमा बुया वयाचोंगु दु। थ्व विहारया विक्रम शीला महाविहार नाप सम्बन्ध दु धयागु धापु दु।

xi थ्व विहार मलूनि।

∠ Daniel wright या "History of Nepal"-स Page No. 84-85

VIHARAS LOCATED WITHIN THE PERIPHERY OF SUBARNA PANADI MAHANAGAR

सुवर्ण पनादि | प्रणाली महानगर

(थने पुई)

विहारया संस्कृत नां	विहारया प्रचलित नां	थाय्
१ श्री मैत्रीपुर महाविहार	क्वाबहा	थंहिति क्वाबहा
२ " करूणापुर महाविहार	मुस्याबहा	ज्याथा मुस्याबहा
३ " गुणाकर महाविहार	छुस्याबहा	" छुस्याबहा
४ " रत्नचैत्य महाविहार	इ्वःबहा	इ्वःबहा
५ " त्रिरत्न केतु विहार	"	ज्योतिया बहा
६ " हेनाकर महाविहार	ध्वाकाबहा	ध्वाकाबहा
७ " हेमवर्ण महाविहार	गंबहा	गंबहा
८ " शान्तिघट महाविहार	श्रीघःबहा	श्रीघः
९ " रत्न मण्डल महाविहार	नघः बहा	नघः
१० " रत्नकेतु महाविहार	न्हुबहा	थाय्मदु
११ " कर्णकेतु महाविहार	चाबहा	ह्लाय्कंत्वा
१२ " गौतम श्री महाविहार	धालसिको बहा	त्यौद धालसिको
१३ " हर्ष चैत्य महाविहार	हाकु बहा	असं

१४ श्री अशोक वृक्ष महाविहार	क्वथु ननी	असं
१५ " बोधि प्रस्थान विहार	इनु बहा	कमलाछि,नाय्त्वा
१६ " तुं विहार	तुं बहा	त्यौद तुंबहा
१७ " ननी बहा	ननी बहा	कमलाछि(असन)✲

थ:ने पुइलय्

१ स्व बहा		स्वभा भगवती स्थान
२ खाबहा		ज्याठा
३ ख्याबहा		मुस्याबह या लिउने
४ भगवती बहा		थँ:हिति
५ स्थान मण्ड़प विहार	थाय्मदु बहा	थाय्मदु

सुवर्णपुर महानगर

चाबही

बिहारया संस्कृत नाँ	विहारया प्रचलित नां	थाय्
१ श्री सुवर्ण पूर कृतिपूण्य अशोक नृप संस्कारित चारूमती महाविहार	चाय्बही	चाय्बही
२ " समाधि मण्ड़प महाविहार	थथुबही	"

✲ थुगु बहाले बज्राचार्य, शाक्य पिनिगु सम्बन्ध खनेमदु ।

३ श्री गगण गञ्ज महाविहार	(कोथु बही)	चाबही
४ " चारूमती महाविहार	(मय्जुबहा)	"
५ " सर्वसिद्धि विहार	पिबाहा	पशुपति बत्तीसपुतली

VIHARAS LOCATED WITHIN THE PERIPHERY OF

ASHOK MANDAP JAMAL

&

KANTIPUR MAHANAGAR

अशोक मण्डप जमल एवं

कान्तिपुर महानगर

(ढथुपुई)

	विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	थाय्
१	श्री सुरत श्री महाविहार	त:खाछेँ बहा (त:क्षबहा)	असन (तक्षबहा)
२	" अशोक श्री महाविहार	ध्वाकासी बहा	कमलाछि
३	" मैत्रि करूणा धर्मचक्र महाविहार	जमोबहा	जमोल (विश्वज्योति)

४	श्री रङ्ग भुवन महाविहार	दगुबहा	भोटाहिटी
५	" अशोक चैत्य महाविहार	असंबहा	असंबहा
६	" उकु महाविहार	"	" नापं
७	" महाबौद्ध महाविहार	महावु बहा	माहाबौद्ध
८	" अशोक चैत्य विहार	महाबु बहाचा	तमोबाहा
९	" योग साधन महाविहार	तःखाछेँ बहा	केलत्वा
१०	" कनक चैत्य महाविहार ×	जन बहा	जनबहा
११	" भाष्कर देव सस्कारित केशचन्द्र कृत पारावर्त महाविहार	इतुं बहा	इतुं बहा
१२	" धर्मचक्र महाविहार	तारा बहा	"
१३	" सरस्वती महामञ्जुश्री विहार	सःसुननी	"
१४	" कुतुं विहार	कुतुननी	"
१५	" अशोक मण्डप विहार	कायगंननी	दुईबहा
१६	" धवल चैत्य विहार	धनजु चैत्य	"
१७	" इटलंखु पारावर्त महाविहार	अरखु बही (स्यंस्यं बहा)	न्यत भुलुखा द्येगया लिउने
१८	" इटलंखु पारावर्त महाविहार	महाका बही	"

× त्रिचन्द्र क्याम्पस पिदंगु अङ्क ९-१०९९ सालया दँपौ "जः" पत्रिकासः श्री राजा शाक्यया " इतिहासया " पौभा जनमाद्यो पौल्या १६८ स्वया दिसँ।

	विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	थाय्
१९	श्री मुक्तिपुर महाविहार	मुकुं बही	यतखा गल्ली
※२०	" भाष्कर किर्ति महाविहार	यटखा बहा	यटखा
२१	" धर्नासि बहा	यटखा बहा	यटखा
२२	" रत्नाकर महाविहार	तमुग बहा	तमुग गल्ली
२३	" रत्नाकर महाविहार	तमुग बहा	तमुग गल्ली
२४	" सिद्धि नगर महाविहार	सों बहा	न्यत
२५	" रत्नकिर्ति महाविहार	मखंबहा	मखंबहा
२६	" राजकिर्ति महाविहार	मखंबही	मखं
२७	" सुतक्षम महाविहार	तुंछेबहा	मखंगल्ली
२८	" अशोक कृति विहार	भुंजिबहा	कसिकेव
२९	" मूलश्री महाविहार	मूबहा	वटू मूबहा
३०	" धर्मचक्र महाविहार	वटूबहा	वटू
३१	" जाम्बू नन्दन महाविहार	पिक्षबहा	वटू (खुबहा)
३२	" जिन उद्धार महाविहार	चिधंबहा	" चिधंबहा
३३	" धर्मचक्र दर्शन महाविहार	त.धंबहा	तःधंबहा
३४	" दशबल महाविहार (आजुपिनि बहा)	वंताबहा	सवल

※थुगु विहारया ऐतिहासिक गतिविधि पिहाँ वया च्वने धुंकुगु दु "हेमराज शाक्यजुया" यट्खा बहाया छगु अध्ययन स्वया दिसँ।

३५ श्री मन्त्रसिद्धि महाविहार	सवलबहा	गुच्चात्वा सवल
३६ " वंन्दूकृत नाम महाविहार +	भोँसिको बहा	भोँसिको
३७ " अशोक चैत्य विहार	प्यूडखा बहा	प्यूखा
३८ " षड़क्षरी महाविहार	दुगंबही	दुगंबही
३९ " "	कोथु दुगंबही ×	"
४० बुद्ध शासन रक्षक विहार	बज्रवीर महाकाल	टूंख्यो
४१ " प्रचण्ड वीर बन्धुदत्त कृत राजकिर्ति महाविहार	ते बहा "	ते बहा
४२ " शंकरदेव कीर्ति महाविहार	नंसाबहा	नंसाः
४३ " इच्छामति बहा ∠	इच्छामति	भृकुटि मण्डप (टुकुचा ताकोसं)
दगु बहा	गुच्चात्वा	बटू पःमा तयगु

+ थुगु विहार पौल्या १४ सः उल्लेख याये धुंगु दु । थुगु विहारया क्वापाद्यो "बुद्ध" तेबहाया पिने छ्वास याथाय् थःपरा याना तल धयागु मन्त्रसिद्धि महाविहारया दाजुकिजा पिनि धापु दु ।

× कोथु दुगंबही थौंकन्हे थुगु विहार ह्मासग् जुया वनाच्वंगु दु थुगु विहारसः न्ह्यागुं निजो २ दु धयागु विहारया थकालि श्री कृष्णमान शाक्यया पायछि धापु दु ।

∠ ने. सं. ११०१ सः इन्द्र तण्डूकारनं स्थापना यागु विहार खः ।

VIHARAS LOCATED WITHIN THE PERIPHERY OF KASTHAMANDAP MAHANAGAR

काष्ठ मण्डप महानगर

(लायकु पुई)

विहारया सस्कृत नाँ	विहारया प्रचलित नां	थाय्
१ श्री तरूमूल महाविहार (श्रीखण्ड़ मूल) महाविहार	सिखों मूगबहा	मरू त्वा
२ " राजकिर्ति मनोरम महाविहार	कुमारी बहा	"
३ " श्रीनक महाविहार	राजकूल बही	लायकू बही
४ " काष्ठ मण्डप महाविहार Xi	काष्ठ मण्डप	मरू
५ " शाक्यकेतु महाविहार	मरू बही	मरूह्टि चोय्
६ " देश सुमन्त्र महाविहार	वसन्तपुर बहा	वसन्तपुर
७ " वसुन्धरा कृति महाविहार	ङ्वोछें बहा	ङ्वोछें
८ " सुखावती मनोरम महाविहार	छ्वासपाः बहा	छ्वासपा

Xi थुगु विहार थौंकन्हे मदय् धुंकल उक्त विहारया श्री करूणामय ...वा पसःया नाप (सराफि त चोनिगु) फलिचाय् सुरक्षित जुया चोंगु दु ।

९ श्री कृष्णगुप्त महाविहार	छ्त्रासपाः क्वो	छ्त्रासपा क्वो
१० " पर्व चन्दन महाबिहा	पुन्छें बहा	फल्चासाः
११ " गुह्येकुक्ष महाविहार	चिक मुगः	चिकं मुग
	चंत्र मकुत	
	चित्र मकुटि	"
१२ " धर्म यशोधर महाविहार	न्हुबहा	"
१३ " वर्ष चन्दन महाविहार	ध्याकुसि बहा	"

VIHARAS LOCATED WITHIN THE PERIPHERY OF
MANJUPATTAN MAHANAGAR

मञ्जु पट्टन महानगर

कोथुवुई [कोने]

विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	त्त्राया नां
१ श्री ब्रह्मचक महाविहार	गवा बहा	ॐब्रहा
२ " भुवनदेव महाविहार	पोड़े बहा	पोड़े बहाल
३ " मीमनक महाविहार	मिमनंनी बहा	ब्रह्मपुर (बलंपू)
४ " मञ्जुश्रीनक महाविहारxi	विश्वकर्मा बहा (विकमाः बहा)	ॐबहा

xi पुछें बहाया शाक्यतय् धापुकथं त्वाकेव बहा व पुछें बहा मञ्जुश्रीनक महाविहार (विश्वकर्मा विकमा बहाया) अन्तर्गत लाव ।

विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	थाय्
५ श्री रूद्रानन्दनक महाविहार	वंता बहा	ॐब्रहा
	(खण्ड चुक)	ॐबहा
६ " रत्नपुर महाविहार	गंचानंनी	ॐबहा
७ " अमित कान्ति महाविहार	त्वाकेव बहा	ॐबहा
८ " रत्नाकर महाविहार	गथि ननो	ॐबहा
९ " साम्य व्यूहन महाविहार	लाखय् सिमाको ब्रहा	ॐबहा
१० " खोड़ तानक महाविहार	नबहीः	नबही
११ " धर्माध्ययन महाविहार	बहिचा बहा	नबही
१२ " पर्व चन्दन महाविहार	पुंछें बहा	पोरे गल्ली
१३ " धर्माकर महाविहार	श्वोंबहा	ॐबहा
१४ " स्थात विमत्र महाविहार	थाना बहा	चिकं मुगः
१५ " समन्त श्री महाविहार	सोबहा	मंञ्जेश्वरी
१६ " ब्रह्मचक्र महाविहार	भोटे बहा	भोटे बहा
१७ " वर्ष चन्दन महाविहार	बाकु बहा	द्वाका
१८ " वज्रशील महाविहार	इकु बहा	यंगा
१९ " चैतन्य महाविहार	त्रिभाननी	ज्याबहा
२० " पर्व चन्दन महाविहार	खाल्छे बहा	"
२१ " नागचन्द महाविहार	ज्य बहा	"

पर्व चन्दन महाविहार कुमारीबहाया आकृति अनुसारं वय्कं दय्कात गु धयागु स्थानियपिनि धापु दु ।

२२ श्री सुवर्ण प्रणाली जेतवन महाविहार	ज्याबहा	ज्याबहा
२३ " गगन संगम महाविहार ◊	गण बहा	गणबहा
२४ " मणिसंघ महाविहार	मोखा बहा	मोखा बहा
२५ " कृतिपुण्य बज्रधातु चैत्य महाविहार	लगं बहा	लगं बहा
२६ " बज्रधातु महाविहार	बन्ताबहा	"
२७ " सिद्धिवर महाविहार	नःबहा	गोफले त्वा लगं
२८ " वज्रधातु महाविहार	बहीचा	दथु ननी
२९ " कृतिपुण्य बज्रधातु महाविहार	तःबहा	लगं
३० " कृतिपुण्य भूवन सुन्दर महाविहार	यता बहा	गोफले
३१ " किर्तिपुण्य महाविहार	ह्लाय्कं बही	लगं
३२ " किर्तिपुण्य महाविहार	च्वाकं बही	,,
३३ " कृतिपुण्य महाविहार	धन बहा	हीउमत
३४ " रत्नाकर महाविहार	कोंसा बहा	हीउमत
३५ ,, रत्नाकर महाविहार	तोय कनक बहा	तुकंबहा (हीउमत)
३६ ,, पर्व चन्दन महाविहार	पिखाबहा	ब्रम्हुत्वा
३७ ,, पर्व चन्दन महाविहार	पिखाननी	"

◊ थ्व विहार मरू बहीया अन्तर्गते ला धैगु धापु दु ।

बिहारया संस्कृत नाँ	विहारया प्रचलित नां	थाय्
३८ श्री नदीसंगम राजकृत्य महाविहार	यो बहा	कोहिटी
३९ " मणिसिंह महाविहार	मुसुंबहा	जापातुं
४० श्री मणिसंघ महाविहार	विनेया मुसुंबहा	मुसुंबहा
४१ " धर्मचक्र महाविहार	धर्मचक्र बहा	ब्रम्हुत्वा
४२ " अशोक चैत्य विहार	तःननी बहा	" तःननी
४३ " दीपकर महाबौद्ध महाविहार	दीपंकर बहा	बुद्धवारी
४४ " चिन्तामणि बज्रकुल दीप महाविहार	कुलदीप बहा	त्यकु दुवान
४५ " नदी संगम महाविहार	खुसीबही	ताहाचः खुसिबही
४६ " सवल बहा	सवल बहा	इनाखा
४७ " विच्छे बहा	विच्छे बहा	भिन्द्यो क्वे
४८ " बकं बही	यंगा	लगं

मुल विहारया धल ञ्चियागु विहार

१ श्री मंत्रीपुर महाविहार	क्वाः बहा	थँहिती क्वाबहा
२ " हेनाकर महाविहार	ध्वाका बहा	ध्वाका बहा

विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	थाय्
३ " हेमवर्ण महाविहार	गं बहा	गं बहा
४ " रत्नकेतु महाविहार	न्हुबहा	थायमदु
५ " सुरत श्री महाविहार	तखाछेँ बहा	तक्षबहा
६ " कनक चैत्य महाविहार	जनबहा	केलत्वा जनबाहा
७ " केशचन्द्रकृत पारावर्त महाविहार	इटुंबहा	इटुंबहा
८ " रत्नकीर्ति महाविहार	मखंबहा	मखंत्वा
९ ,, मुलश्री महाविहार	मुबहा	वटु मुबहा
१० ,, मन्त्रसिद्धि महाविहार	सवलबहा	सवलबहा गुचवाहा
११ ,, राजकीर्ति महाविहार	तेबहा	तेबहा
१२ ,, तरूमुल श्रीखण्ड मुल महाविहार	सिखोमुगु बहा	मरूत्वा
१३ ,, ब्रह्मचक्र महाविहार	गवाबहा	ॐबहा
१४ ,, बज्रशील महाविहार	इकुबहा	यङ्गाः
१५ ,, मणिसंघ महाविहार	मिखाबहा	मिखाबहा
१६ ,, कृतिपुण्य बज्रधातु चैत्य महाविहार	लगंबहा	लगं
१७ ,, मणिसिंह महाविहार	मुसुंबहा	जापातुं
१८ ,, मणिसंघ महाविहार	पिनेया मुसुंबहा	मुसुंबहा

STHAVIRA & MAHASTHAVIRA OF PRINCIPAL VIHARAS OF KATHMANDU.

यें देःया झिच्यागु विहारया स्थविरपिं व महास्थविर आनन्दमुनी

बहायागु नां	विहारयागु नां	स्थविरया नां
थःने पुईं		
१ क्वाबहा	मैत्रीपुर महाविहार	रत्नबज्र बज्राचार्य
२ न्हुबहा	रत्नकेतु महाविहार	सानुरत्न "
३ छ्वाका बहा	हेमाकर महाविहार	पद्मानन्द "
४ गंबहा	हेमवर्ण महाविहार	पद्मश्री बज्र "
दथु पुईं		
५ तक्षे बहा	सुरत श्री महाविहार	सुर्यानन्द "
६ जनबहा	कनक चैत्य महाविहार	कुल बज्र "
७ इटुंबहा	केशवन्द्रकृत पारावर्त महाविहार	कृष्ण बज्र "
८ मुबहा	मूलश्री महाविहार	पूर्ण मङ्गल "
९ सवलबहा	मन्त्रसिद्धि महाविहा	हर्षरत्न "
१० मखंबहा	रत्न कीर्ति महाविहार	धर्म विलास "
११ तेबहा	राजकीर्ति महाविहार	ज्ञानरत्न "
लायकु पुईं		
१२ सिखोमुबहा	तरूमुल महाविहार	हरिलाल "
कोयु पुईं		
१३ ॐबहा	ब्रह्मचक्र महाविहार	ऋद्धिमान "

		महास्थविर (दे थाःयपा)
१४ इकुबहा	बज्रशील महाविहार	आनन्दमुनी बज्राचार्य
१५ भिखाबहा	मणिसंघ महाविहार	गुरूरत्न "
१६ लगं बहा	कुतिपुण्य बज्रधातु चैत्य महाविहार	सप्तमुनी "
१७ मुसुंबहा (जापातुं)	मणिसिंह महाविहार	सरश्वति चुड़ामणी "
१८ मुसुंबहा (पिनेया)	मणिसंघ महाविहार	माहिला बज्राचार्य

बज्राचार्य व शाक्य पिनी संयुक्त रूपं चुड़ाकर्म जुइगु

बाहाया नामावली

	विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	त्वाया नां
१	श्री कनक चैत्य महाविहार	जनबहा	केलत्वा जनबहा
२	" केशचन्द्रकृत पारावर्त महाविहार	इटुंबहा	इतुंबहा
३	" रत्नकिर्ति महाविहार	मखंबहा	मखं
४	" तरूमुल श्रीखण्ड़मुल महाविहार	सिखोमुग बहा	मरू
५	" ब्रह्मचक्र महाविहार	गबाबहा	ॐबहा
६	" कुतिपुण्य बज्रधातु चैत्य महाविहार	लगं बहा	लगं

शाक्य पिनि चुडाकर्म जुइगु बाहाया नामावली

	विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	थाय्
१	श्री शान्तिघट महाविहार	श्रीघः बहः	श्रीघः
२	" रत्न मण्डल महाविहार	नःघ बहा	नःघ
३	" अशोक चैत्य महाविहार	असं बहा	असंबहा
४	" महाबौद्ध महाविहार	महावु बहा	महाबौद्ध महाबू
५	" धर्मचक्र दर्शन महाविहार	तःधं बहा	वटु तःधबहा
६	" मञ्जुश्रीनक महाविहार	बिकमा बहा	ॐबहा
७	" कृतिपुण्य महाविहार	कोहिति बहा	कोहिति
८	कृतिपुण्य भुवन सुन्दर महविहार	यताबहा	लगं गोफले

येँ देःया बहीत मध्ये बरे छुई माःगु बही व बरे छुई म्वागु बही थुकथं खः

बरेछुई माःगु बहीया धलः

१	रत्नकीर्ति महाविहार	मखं बहीः	मखं
२	षड़क्षरी महाविहार	दुगं बहीः	दुगं गही

३	खोइतानक महाविहार	नः बहीः	नःबही
४	शाक्यकेतु महाहिवार	मरू बहीः	मरूबहीः
५	ज्योतिकीर्ति महाविहार	स्येँगु बहीः	स्वयम्भू
६	समाधि मण्डप महाविहार	थथुबहीः	चाय् बहीः
७	गगनगञ्ज महाविहार	कोथु बहीः	"
८	इतंलखु पारावर्त महाविहार	अरखु बहीः	यटखा
९	विक्रमशील महाविहार	थबहीः	थबहीः

बरेछुई म्वागु बहीया धलः

१०	नदीसंगम महाविहार	खुसि बहीः	ताहाच
११	कृतिपुण्य महाविहार	ह्मायकं बहीः	लगं
१२	कृतिपुण्य "	च्वाकं बहीः	लगं
१३	श्रीनक "	लायकू बहीः	मरू
१४	इतंलखु पारावर्त महाविहार	महाँका बहीः	यटखा
१५	षड़क्षरी महाविहार	कोथु दुगंबहीः	दुगबहीः
१६	मुक्तिपुर महाविहार	मुकुं बहीः	यटखा

फुःबरे (महर्जन) चुडाकर्म याइगु बाहाया नां

१	स्थान मण्डप विहार	थाय्मदु बाहा	थाय्मदु नारांद्यो याथाय्
२	नारायण बाहा	यटखा बाहाया पिने	यटखा

ASHOK PATTAN LALITAPUR

MAHANAGAR-PATAN

अशोक पट्टन ललितापुर महानगर

(यलदेः)

थुगु यलदेः तःधंगु व विश्वकर्मा वासयाना चोंगु शिल्पकला हस्तकला, मुर्तिकला आदिनं संसारया न्ह्योने नेपादेः ह्मसिका चोंगु छगु तःधंगु देशः थुगु देयात, अशोक पट्टन देँ धकानं धाः कारण छाय्धासा सम्राट अशोक नेपागालय दुहांवया यलदेससः सुधार याना वन धयागु दस्पोलं स्थापना याना थःकूगु, अशोक चैत्यं प्रमाणितयाः श्रीबालचन्द्र शर्माज्यूया "नेपालको ऐतिहासिक रूपन्रेखा" सः थुकथं न्ह्यथना तःगुदु ।

काठमाडौं शहरदेखि लगभग दुइमील दक्षिण पूर्वमाः बागमती पारि ललितपुर (ललित पट्टन) अथवा पाटनको पुरानो शहर छ। सम्राट अशोकको पालामा बनेको पांच बौद्धस्तूप अद्यावदि भएकोले यस शहरको प्राचीनता इसवी सताब्दीका प्रारम्भ भन्दा निकै अधिको प्रमाणित हुन्छ ।✠

जगदीश चन्द्र रेग्मीज्यूया "लिच्छवी संस्कृत" सः बौद्ध धर्म व स्तुप चैत्यया वारय थुकक वर्णित याना तःगुदु । ∠ नेपाले

✠ पौल्या २२–२३, सः

∠ पौल्या ३०७ सः

बौद्ध धर्मया प्रख्यात केन्द्र जुयाचोंगु दु। थन झीसं द्वलंद्वो चैत्य स्तूप व बौद्ध मूर्तितः खना चोनागु दु। बौद्ध धर्मया प्रभावशाली इतिहास नवाना चोंगु दु। नेपाया तराई क्षेत्रय बुद्धया जन्मजुया विज्यातः धका क्वोजिका, शाक्यमुनि बुद्धया लिजावक नेपालय बौद्ध धर्म द्वाहाँ वलला मवनी धयागु वयकया मने–वितर्क तिनि पूरा विश्वास वेकयात मदुनि। आ थन लि. वि. हेमराज शाक्यजुया "मयूरवर्ण महाविहारया संक्षिप्त इतिहास" छकनं स्वय्। ◆ थुगु इतिहास सः थुकथं न्ह्यथना तःगुदु किराती जुजु यलम्बरं निर्माण याना थकुगु जुया यलम्बर यात यल धयागु नाम सुप्रसिद्ध जुल धयातल। अथेहे किरातीजुजु थुङ्कोयागु पालय् सम्राट अशोक आगमन जुया थुगु यलदेशया प्यख्येरसं तथागत शाक्यमुनिया अस्थि दुथना स्तूप दयका तयातःगुखत ललितपुर महानगर अतिकं सुन्दर व पवित्र याना थकुगुया साक्षि स्वरूपं प्यंग थूवो (स्तूप) थौंतक विद्यमान तिनि थुलिजक मखु अज किराती–राजा पटुके यागु लायकूया भग्नावशेष दों आतक पटुको त्वाले झीसं खना चोनागु दु। खतु थुगु यलदेया दसु प्राचीन कालंनस्यें माणिगल प्रासाद यलजुजु पिंगु लायकू मङ्गल बजार यात झीसं धार्मिक सांस्कृति विधिअनुसारं केन्द्रबीन्दू मानेयाना वईचोंगु जुल धका न्ह्यथना बिज्यागु दु।

हाकनं म्येकथं भाषा वंशावलिस ※थुकथं ललितपुर यलदे निर्माण यात धयागु न्ह्यथना तल।

लिच्छवि जुजु वीरदेवया पर्यास ललित धयाह्म घासिद्वारा निर्माण

◆ पौल्या २१ सः

※ नेपाल र ष्ट्रिय पुस्तकालयं प्रकाशित "भाषा वंशावलि" भाग २

याःगु दे जुया निम्ति ललित पट्टन धयागु नामाकर्म यात धका चोयातल, थ्वखें "नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा" सः बाँलाक न्ह्यथना तःगुदु ×। न्ह्याग थजुयमा "सत्यमेव जयते" धयागु युक्ति पायछिजु, सत्य सत्यहे जुई सत्य असत्य जुइमखु असत्य सत्य जुई मखु, थ्व ध्रुबसत्यगु खँः। अथेजुयानिंति यें, यल, ख्वप, केपु, सक्व आदिसः स्थापना जुया चोंगु विहार चैत्य व स्वयम्भू ज्योतिरूपया इतिहास व मूल सर्वास्तिवाद विनय संग्रह कालंहे सीका कायफुकि थ्व बौद्धदेः ख। आ यल देया विहार, बहीया धल क्वे चोयाहय्।

मुल विहार

क्र. सं.	विहारया संस्कृत नां	विहारया प्राचलित नां	थाय्
१	श्री ज्येष्ठ वर्ण महाविहार	टंङ्ग बहा	टंङ्ग
२	" धर्म किर्ति महाविहार	तः बहा	तःबहा
३	" रूद्रदेव संस्कारित दत्त नाम महाविहार	दौ बहा	दौ बहा
४	" लक्ष्मी कल्याण वर्म संस्कारित रत्नाकर महाविहार	हक बहा	हः बहा
५	" विद्याधर ब्रह्मण बुद्ध यशोधर महाविहार	बु बहा	बु बहा

× बालचन्द्र शर्माजुया "ऐतिहासिक रूप रेखा" पौल्या २३, ६५, ७१

६ " वत्स महाविहार	श्री बाहा	शि बहा
७ " भाष्कर देव संस्कारित हिरण्य वर्ण महाविहार	क्वा बहा	क्वालखु
८ " गुणलक्ष्मी संस्कारित महाविहार	धुम्बहा	क्वोबहा
९ श्री रुद्रदेव रंगपाल संस्कारित जेतवर्ण महाविहार	ज्यो बहा	जोगघुस
१० " सूर्यधर्म संस्कारित बज्रकिर्ति महाविहार	ॐबहा	ॐबहा खपिन्छे
११ " बालाधर संस्कारित महाविहार	यच्छु बहा	यच्छुबहा
१२ " जयमनोहर महाविहार	सुबहा	सुबहा
१३ " मयूरवर्ण महाविहार	भिन्छे बहा	भिन्छे बहा
१४ " शिवदेव संस्कारित ॐकुली श्री रुद्रवर्ण महाविहार	उकुबहा	उकुबहा (उबहा)
१५ " वैश्रवर्ण महाविहार	गुजिबहा	गुजिबहा
१६ " मानदेव संस्कारित चक्रवर्ण महाविहार	चुकबहा	चुकबहा
१७ " पद्मकाष्ठपुर जगतपाल महाविहार	वयपुबहा	वयपु
१८ " कच्छपालगिरि महाविहार महाविहार	चोबहा	चोबहा

ललितापुर महानगरया बहीया नां

क्र. सं. बही:या सांस्कृतिक नां	बहीया नां	थाय्
१ श्री सुनयश्री मिश्र संस्कारित महाविहार	इबही:	इबही
२ " यम्पी यन्ता विहार	यम्पी बही (क)	यम्पी बही
यम्पी यन्ता विहार	" (ख)	"
यम्पी यन्ता विहार	" (ग)	"
३ " दीपावती महाविहार	गुह्यतः बही	गुह्यतः बही
श्री पद्मश्री महाविहार	तधं बही	"
श्री पद्मश्री महाविहार	चिधं बही	"
४ " ललितवन महाविहार	कोन्ति बही	कोन्ति
५ " काश्य मिश्र संस्कारित ललितवन महाविहार	चिधंगु कोन्ति बही	"
६ " लोकाकीर्ति महाविहार	कितु बही	तःबहाया पिने (ईति) त्वा
७ " राजश्री महाविहार	इबहा बही	इबहा बही
८ " स्थवीर पात्र महाविहार	थपा बही	थंना
९ " जेष्ठवर्ण महाविहार	जयबहा बही	हौगः
१० " शरदचन्द्र महाविहार	ल्हायकं बही	महपाल

११ " मणिमण्डप महाविहार	धौगाबही	क्वालखु
१२ " इतिराज महाविहार	इलाबही	इलाचा त्वा◆
१३ " कामुक नाम महाविहार	ख्वाय् बही	पुल्चोक गाबहा
१४ " "	चिधंगु ख्वायबही	,,
१५ ,, रक्षेन्धर महाविहार	पुच्व वही	पुल्चोक
१६ ,, शीलापुर दानागिरी महाविहार	च्वे च्वंगु पुचोबही	,,
१७ ,, लोकाकीर्ति कनक विहार	नबहीः	नबही
१८ ,, गोबर्धन मिश्रेन संस्कारित विहार	दुन्तुबहीः	इखाछेँ
१९ ,, गोपीचन्द्र विहार	पिन्तुबहीः	इखाछेँ
२० ,, सप्तपुर महाविहार	चिकंबही	गुइत
२१ ,, बज्रकीर्ति महाविहार	वं बही	खपोछेँ

कच्चा विहार तयगु नाँ

क. सं. विहारया सांस्कृतिक नां	कचा विहारया प्रचलित नां	थाय्
१ श्री दीनवर्ण महाविहार	हितिफुस बहा	थंना त्वा
२ ,, दुक्षलभ चित्त बिहार	हिनु बहा	चंकी त्वा नुगः
३ ,, न्हुल विहार	न्हुबहा	नुगः
४ ,, कृष्णवीर विहार	होदोल बहा	चयासः त्वा
५ " यच्छुबहा	यच्छुबहा	नुगः
६ ,, हातिराज विहार	हौग बहा	हौग
७ ,, इकनाम महाविहार	इकु बहा	थंना त्वा
८ ,, जयति वर्ण महाविहार	जति बहा	उबहा न्ह्यफः
९ ,, जेना विहार	जेना बहा	इखालखु त्वा
१० ,, जगज्योति विहार	जोगघुस बहा	दौ बहा
११ ,, समन्तश्री महाविहार	पालु बहा	थंना त्वा
१२ ,, ज्ञानचन्द्र महाविहार	पिन्छेब्रहा	पिन्छे त्वा
१३ ,, इतुं विहार	को बहा	कुलीह्म त्वा
१४ ,, जगत कल्याण विहार	जोम बहा	इखालखु
१५ ,, कुति विहार	कुति बहा	नाग बहानापं (इलालह्ले)
१६ ,, कुतसिंह विहार	कुति बहाचा	" "
१७ ,, कुलरत्न विहार	कुलरत्न बहा	चयास त्वा
१८ ,, कुल कृतिचैत्य विहार	कुलदेव बहा	थंना त्वा
१९ ,, यङ्कुल दत्त विहार	केकु बहा	दौबहा
२० ,, कोट्ट विहार	क्वाथ बहा	नत्वा पुल्चोक
२१ ,, चक्रवर्ति महाविहार	ख्वाखन बहा	नबहा
२२ ,, कनकदत्त विहार	लँक्व बहा	नबही
२३ ,, रत्नचैत्य विहार	लगंख्यो बहा	लगंख्यो

◆ थ्व विहार सः अनागारिका श्री शीलपारमी विज्याना चोंगुदु।

२४	,, विश्वमैत्री विहार	लायकू बहा	लाय्कू
२५	,, मति विहार	मतिबहा	नक बहोल
२६	,, महाबोधि मण्ड़प विहार	महाबौद्ध	महाबुद्ध
२७	,, धनबज्र विहार	महाबू तधुंछेँ	महाबु तधुंछेँ
२८	,, कनकवर्ण विहार	याकः बहा	पुच्व
२९	,, भिच्छु विहार	भिखा बहा	कोतलाछेँ
३०	,, गवर्म पिन्थु विहार	मुबहा	मुबहा
३१	,, भीमचन्द्र महाविहार	पिलाच्छे बहा	पिलाच्छे
३२	,, भीमचन्द्र महाविहार	पिलाच्छे बहाचा	,,
३३	,, देवदत्त विहार	नौद्व बहा	नौद्वो त्वा
३४	,, अमृत वर्ण विहार	न्हुबहा	न्हेफले
३५	,, न्हुल विहार	न्हुबहा	नुगः
३६	,, सुभद्रपुर विहार	ओपीबहा	ओपीबहा
३७	,, हर्षवीर विहार	औलाबहा	ओला त्वा
३८	,, पुण्यचन्द्र विहार	पुण्यचन्द्रबहा	उबहा
३९	,, सिंहवर्ण विहार	सिंकुचाबहा	चकवा
४०	,, सिद्धि विहार(क)	सिद्धिबहा	,,
४१	,, सिद्धि विहार(ख)	,, चा	,,
४२	,, शंखधर विहार	शंखधरबहा	च्यास त्वा
४३	" अताकी विहार	अकीबहा	न्याखाचुकनापं
४४	" सुनन्द महाविहार	आलुको बहा	आलुको हिती

क. सं.	विहारया सांस्कृतिक नां	बहाया प्रचलित नां	थाय्
४५	श्री भास्कर वर्ण महाविहार	चिकं बहीचा	च्यास
४६	" त्रिरत्न महाविहार	"	"
४७	" भैषज्य महाविहार	भैषज्यराज बहा	"
४८	श्री पारावर्त विहार	बखुं बहा	बखुं बहा
४९	" आनन्द महाविहार	आन बहा	इखाछेँ
५०	" मणिकुट विहार	बुरमाँ वैद्यबहा	च्यासः त्वा
५१	" मणिरत्न विहार	बेखराज बहा	बुबहा
५२	" भाजुकीर्ति हिरण्यलाभ विहार	भाजुधन बहा	उकुबहा
५३	" भैरव कुट विहार	भेलकु बहा	नकींझ्या
५४	" भीमकीर्ति रत्नलाभ विहार	तजा भीमराज बहा	उकुबहा
५५	" कनकवर्ण विहार	कुति बहा	नागबहायानापं
५६	" भैरबकीर्ति विहार	भेलसिं बहा	बुबहा
५७	" भैषज्य विहार	भैषज्य बहा	च्यासल
५८	" चाङ्गल विहार	चाङ्गल बहा	नत्वा
५९	" रथमुनी विहार	छ्वाच बहा	चछाबहा
६०	" धर्मज्योति विहार	चछाबहा	"
६१	" पूर्णचन्द्र विहार	दुने बहा(उबहा न्ह्योने)	उबहा
६२	" हिरण्य वर्ण विहार	दुरूख्यो बहा	भिखाबहा नापं
६३	" देवज्योति विहार	देवज्योति बहा	"

क. सं.	विहारया सांस्कृतिक नां	बहाया प्रचलित नां	थाय्
६४ "	देवराज विहार	देवराज बहा	बुबहा
६५ "	धन पञ्च विहार	धन बहा	"
६६ ,,	चक्रमुक्त विहार	गणेश बहा	नत्वा
६७ ,,	विश्वशान्ति विहार	गाबहा	गाबहा
६८ ,,	त्रिरत्न सिंह विहार	ग्वंगबहा	ह:खा
६९ ,,	वसुवर्ण विहार	वसुबहा	इलह्वे
७० ,,	इति ह्लंग विहार	इलह्वे बहा	इलह्वे
७१ ,,	जोगमुक्ती लक्षकीर्ति विहार बला बहा (अगीमठ)		ओला त्वा
७२ ,,	उदय देव विहार	ओं बहा	ओंबहा
७३ ,,	कृष्णकृत लक्ष्मीवर्ण विहार-लुखुसी पाण्डबहा		लुखुसी
७४ ,,	खण्डचुक विहार	उबहा गथिचा	गथिचा
७५ ,,	रत्नज्योति विहार	थ्याका बहा	थ्याका
७६ ,,	शाक्यसिंह विहार卐	थंना बहा	थंना
७७ ,,	थकुं विहार	थकुं बहा	भिन्छेंबहा पा
७८ ,,	मित्रवर्ण विहार	त्वाय् बहा	लुँहिति
७९ ,,	गन्धकुटी विहार	"	"
८० ,,	जगत मङ्गल विहार卐	तँलाछि बहा	इखाछें

卐 थुगु विहारस भन्तेपिं विज्याना चोंगुदु ।

क. सं.	विहारया सांस्कृतिक नां	बहाया प्रचलित नां	थाय्
८१ ,,	अमृतवर्ण विहार	न्हु बहा	नुग:
८२ ,,	धर्मसिंह कीर्ति विहार	तधंलिभी	तधंलिभी
८३ ,,	सुमङ्गल विहार	यङ्ग: बहा	कुटी सौग:
८४ ,,	यङ्गु विहार	यङ्गु बहा	लुखुसी
८५ ,,	हमापुरी विहार	यता बहा	बालीफल
८६ "	धर्म कीर्ति विहार	याक बहा	सिबहा त्वा
८७ "	योङ्कुली वर्ण विहार	योङ्कु बहा	यङ्कु बहा
८८ "	प्रज्ञापाय मण्डला कृति विहार	आगंचव बहा	आगचो त्वा
८९ "	? विहार	चोछें बहा	भिलाछें
९० ,,	जय मङ्गल विहारX	तनबहा	चङ्की त्वा
९१ ,,	सुवर्ण महाविहार	इखाछें बहा	इखाछें त्वा

BRANCH VIHARS OF HIRANYAVARNA MAHAVIHAR

श्री हिरण्यवर्ण महाविहारया कच्चा बहा थुकथं ख:

क. स.	विहारया सांस्कृतिक नां	विहारया नां	थाय्
१	श्री मुल विहार	मुबहा	मुबहा

X थुगु विहारस: अनागारिका संघ रक्षिका विज्याना चोंगुदु ।

२ " वत्स विहार	अथबहा	अथननी
३ " नव विहार	न्हुबहा	धलाचा
४ " सुवर्ण विहार	इखाछें बहा	इखाछें
५ " क्वबीयम विहार	कुलीह्म बहा	कुलीह्म
६ " हेमपुरी विहार	यताबहा	यटखा बहा
७ " द्वारिका विहार	द्वारिका बहा	इलालह्रे

श्री शिवदेव संस्कारित ॐ कुली श्री रूद्रवर्ण महाविहारया कचवा बहा थुकथं खः । xii

क्र. सं. विहारया सांस्कृतिक नां	विहारया प्रचलित नां	थाय्
१ श्री समन्तभद्र विहार	थालु बहा	थैना त्वा
२ " कनकवर्ण विहार	कनी बहा	लगनख्यो सिथेय्
३ " पद्मवर्ण महाविहार	ज्याठा बहा	ज्याठा त्वः
४ " रूपवर्ण विहार	नौबहा	उकुबहा
५ " यिच्छे विहार	यिच्छेबहा (तजाबहा)	उकुबहा

xii"श्री रत्नज्योति शाक्यया" Shiva Deva Sanskarita om Kuli Shri Rudra Varna Mahavihar सोया विज्याहुं सोया दिसँ ।

क्र. सं. विहारया सांस्कृतिक नां	विहारया प्रचलित नां	थाय्
६ " पूर्णचन्द्र विहार	दुने बहा	लुँहिती न्ह्योने
७ " नव विहार	न्हुबहा	धलाचा
८ " सिंहचुक विहार	सिकुचा बहा	थैना
९ " हिमवर्ण विहार	हितिफुस बहा	थपाहिति
१० " धनवीर विहार	ज्याठा धनबहा	ज्याठा त्वा
११ " अमृत वर्ण विहार	नुग धनबहा	नुगः
१२ " यतालिवी विहार	योतालिवी	उकुबहा
१३ " वसुवर्ण विहार	वसुबहा	ज्याठा टोल
१४ " अमृतवर्ण विहार	नुग न्हुबहा	नुग लुँहिटी
१५ " तर्धलिवी विहार	तर्धलिवी	उकुबहा
१६ " हिरण्यलाभ विहार	तजाभाजुधन बहा	उकुबहा
१७ " जयतिवर्धन विहार	जति बहा	नुगः
१८ " रत्नलाभ विहार	तजुर भिमराज बहा	उबहा महाबौद्ध
१९ " कुतसिंह विहार	क्वयु बहा	क्वयु बहा
२० " कुलचैत्य विहार	कुलचैत्य बहा	थैना त्वा
२१ " धनवज्र विहार	धनबहा	ज्याठा त्वा
२२ " जय मङ्गल विहार	तन बहा	चङ्की त्वा
२३ " सुमङ्गल विहार ×	यङ्गः बहा	यङ्गा बहा
२४ श्री वंकु बहो विहार	उबहा बहो	उबहा महाबुद्ध

× थौंकह्ले भन्तेपिं विज्याना चोंगुदु ।

२५ " बोधिमण्डप विहार	महाबौद्ध	महाबुद्ध
२६ " खण्ड चूक विहार	गथिचा	उबहा
२७ " मित्रवर्ण विहार	त्वाय्बहा	लुँहिति
२८ " बालाधर गुप्त विहार	यच्छुबहा	यच्छु टोल
२९ " देवदत्त विहार	नन्दबहा	नौद्वत्वा
३० " जयश्री विहार	ज्वथाबहा	थँना त्वा

भिन्छेँ बहाया कचा बाहा*

१ श्री ज्ञानचन्द्र महाविहार	पिन्छे बहाचा	पिन्छे त्वा
२ " पिलाछेँ बहा ?	पिलाछेँ बहा	पिलाछेँ त्वा
३ " भीमचन्द्र विहार	चिधंगु पिलाछेँ बहा	"
४ " ह्यन्दुपति विहार	भिन्द्यो बहाचा ह्यन्दु बहा	नुगः

यलदे:या ननीया नामावली

क. सं विहारया सांस्कृतिक नां	बहा (ननी)या प्रचलित नां	थाय्
१ श्री मञ्जुश्री लह्वे विहार	ससुननी	झतापोल
२ " त्रिरत्नवीर विहार	वछेँननी	थसी-साना गाउँ
३ " धर्मचक्र विहार	थसी-चिभाननी	

* श्री मयूरवर्ण महाविहारया संक्षिप्त इतिहास स्वया विज्याहुं स्वया दिसँ ।

अमरावतिपुर (बुङ्गमति) या बहा बहीया नाँ

१ श्री नरेन्द्रदेव संस्कारित अमरावतिपुर विहार	बुङ्ग बही	बुङ्गमती
२ " बुगम महाविहार	बुङ्गद्यो	"
३ " जिनपति विहार	बुङ्गबाचा	"
४ " नरेन्द्रदेव संस्कारित महाविहार बुङ्गद्योः		"

वन्देपुर (बरेगां) या विहार

१ " वैजयन्त विहार	बदेगाँ बहा	बदेगाँ
२ " रत्नपुर विहार	"	"
३ " सुवर्णपुर विहार	"	"

फंपीया विहार

१ श्री गगनाक्षरी विहार	फंपी बही	फंपी बज्रयोगिनी

वैजयन्ति विहार (वण्डेपूर विहार) थन शाक्यजुपिं चूडाकर्म यायेगु विहार ख ।

रत्नपूर विहारसः भिक्षे बहाया बज्राचार्यपिं चूडाकर्म यायेगु विहार थका अनयाविनि धापु दु ।

चम्पापुर नगर (वा-देः)

१ श्री चम्पापुरी महाविहार	वा बही	चापा गां
२ " कल्याण विहार	वा-इखाबहा	"
३ गगनाक्षरी महाविहार	वा-दुरूछ्यो बहा	"

श्री पद्मकाष्ठपुर महानगर (केपु देः)

थ्व पद्मकाष्ठपुर (केपु देः) ये॑ देशं कमसयकम छकोय्‌तया दक्षिण व पश्चिम कुनय् "थानकोट" व ये॑ देया उपत्यकाय ये॑, यल, ख्वप, थ्ये॑हे पुलांगु व पर्वतया च्वकाय अवस्थित जुया च्वंगु बौद्ध जगतय् न्ह्योज्याना च्वंगु पुरा तात्विक बस्तुनं बाँलाक उला केना च्वंगु दु । अशोकया पालं नस्येहे दय् धुंकुगु धयागु ऐतिहासिक सिद्धगु खँखः । थुगु देः यलया अन्तरगतय लाना अ ति हे यइपुसे न्ह्यइपुसे चोना आपालं मनोहरगु दे खः । उक्त दे या बज्राचार्यपिंगु धापु अनुसारं "यल" हिरण्य वर्ण महाविहारया बज्राचार्यपि खः । तर थुगु केपु देशय् गुबलेसं निसें विहार दय्‌का च्वं वल धयागु खँ अनया विहारबासीं पिसंनं धाय् मफु । थुगु देया ऐतिहासिक कथं विचायाना स्वय्‌बलय् थौंतक दया च्वंगु विहार बही नं याउँक उला केना च्वंगु दु । उक्त विहारतः उपाय्‌सं‌क बाँला नं मजू बाँमला धका थथ्ये॑ जिर्णोद्धार यायेमाःगु अवस्थानं मदु मध्यम स्थिति लानाच्वंगु व सम्राट अशोकं स्थापना यागु चैत्यया दसुखतं थो धायफुकि कमसय्‌कम २२०० निनीस दँ अर्थात ने. सं. पु १२०० दँ प्रमाणित जु वः ।

◆आ बया वंशावरीया आधार कथं कलिगत सम्बत ३८५१ सः सदाशिव देवया पर्यात किर्तिपुर नामाकर्ण यात धका न्ह्यथना तःगु अनुसारं विचायाना सोयबलय् केवल १२३२ सः दँ जक दुगु धयागु सी दँ वः । तर किर्तिपुर (केपु) धयागु नामाकर्ण जकजुल थुया न्ह्योल।" पद्मकाष्ठपुर धका नामाकर्णला जुया च्वने धुंकुगु स्पष्ट सी द वः । विक्रम सम्बत २०१५ साल असार ११ गते वुद्धबार खुन्हु स्वर्गिय श्री ५ महाराजाधिराज त्रिभुवन वीर विक्रम शाह देवजुजुया स्मरणे त्रिभुवन युनिबर्सिटि (विश्व विद्यालय) शिलान्यास याना※ (विश्व विद्यालय दय्‌कुसांनिस्यें) उक्त पद्मकाष्ठपुर महानगर छन हे सोभा वृद्धिजुल, । साथय् २०२६ सालं उक्त देशया कोसंतु बजार निर्माण यायेगु ज्या स्थानिय पञ्चायतं सुरूयाना तचोतं सोभा वृद्धियाना बिल साथय् थौंकन्हेला आवागमनया लागी बस मिनिबसया व्यवस्था याना स्थानियबासी पिन्त तचोत हे सुबिधा जुया च्वंगु दु ।

◆श्री बालचन्द्र शर्मांजुया "नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा" पौल्या २५-२६ व देवमाला वंशावरी पौल्या ११३

※नेपाल भाषाया "सामान्य ज्ञान" पौल्या ५

× क्षीगु उपत्यकाया दुने निर्माण जुयाच्वंगु चैत्य देवालय्या बारेय विदेशी विद्वानतय्गु धापु थुकथं दु, "ब्रेनहक्सनं" नेपाया बहा बही व देव देवीया विषय थुकथं नवाना दीगु दुः । नेपाया उपत्यकाय् ऐतिहासिक क्षेत्रय सावधानि पूर्वक न्यासि जुईमा नत्रसा मनु तय्गु नसा क्वेँनं बुद्धप्रतिया छोपिन्त थ्वाइगु हाचांगाइगु आदि सम्भावना दु धका धया दिल । आ बहा बहीया धल क्वये चोयाहय् ।

क्र. सं. विहारया संस्कृत नां	प्राचलित नां	त्वा
१ श्री जगतपाल महाविहार	केपुबहा	चिलंचो बहा
२ " महाकिर्ति विहार	केपु कुसिबहा	कुसि त्वा
३ " करूणाकर विहार	केपु कोबहा	तजाफः
४ " हर्षकीर्ति विहार	केपु चोबहा	सिंह दुवाल त्वा
५ " जिवदान विहार	केपु याकः बहा	?
६ " कविकान्ति महाविहार	केपु बही	चिथु त्वा
७ " चिथु विहार	चिथु बही	क्वाबहा
८ " पद्मोच्च महाविहार	पद्म बहा	तुंछो त्वा

× "नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा" पौल्या २७

भक्तापुर महानगर
(ख्वपदेः)

येँ कमसयकम् स्वकोय् पूर्व पाखेया प्रसिद्धगु नांदंगु स्वंगुदे मध्ये थो ख्वपदे नं छगु खः । थुगु दे ऐतिहासिक खतं बिचा याय् बलय् सुप्रसिद्ध व प्रख्यातगु दे जुया, येँ, यल, थेँ अपालं विहार मदुसानं गुलि दया चोंगु खः सन्तोष जनक हे जुया च्वंगुदु । गुगुं गुगुं विहारत थौंकन्हे जमंन सहयोग (पाखें) जिर्णोधार जुया चोन । बाँलागु हे खँ धाय्नाल ।

✻ थुगु ख्योप देशसः विहार निर्माण जुगु धयागु खँयात कया छुँखँ उल्लेख यायेगु थन उपयोगीजू । वखँ छु धासा श्री सम्यक् रत्न वज्राचार्यजुं ख्वपदेया बहा बही या संक्षिप्त परिचय पिकया बिज्यातः उक्त सफूया आधार कथं थन न्ह्यथना चोना दीपंकर विहार (देवननी) श्री दीपंकर भगवान स्थापना याना तःगुदु थुगु दीपंकर विहारसः ने. सं. ९८ सः गुथीतया थकुगु दसी तामापत्रस कियातःगु छोयात धका बुँ तयः तगुदु धका उल्लेख यानातःगु अनुसारं थ्व खँ प्रष्टजुकी १००४ दँ न्ह्यहे

✻ श्री सम्यकरत्न उपासक जूया ख्वपदे बहा बहीया संक्षिप्त परिचय सोया विज्याहुं सोया दिसँः थ्वःस्तोल थौकन्हे श्रामणेर जुया विज्याय् धुंकुगु दु । वस्पोलया सफुतीसं जम्मा छीं खुबहा जक उल्लेख यानातल तर जिमिगु प्रव्यसन यानागु अनुसारं छि चया बहा खनेद वः ।

विहार निर्माण जुइ धुंकुगु प्रमाणित जुव । थथेहे म्येम्येगु विहार बहीनं थुगुहे अनुरूपं खई । जिमिसं अनदयाचोंगु अन्वेषन व प्रवेशन याना अवलोकन यानाबले फुक्क विहारतः यथावत सुरक्षित जुयाचोंगु दनी । थ्वजकमखु थ्व (खवपदे) स. सर्वोत्कृष्ट कलां परिपूर्ण जुयाचोंगुxi जुजु भूपतिन्द्र मल्ल दयका थका विज्यागु लायकुया बारय सुजक विदेशी तयसं प्रशंसामयायि प्रशंसा थुकथंखः । श्यामदेशया सुनौंला देग, पेकिङ्कया पेगोड़ा व राज कियपीष्माबास काशीयाघाट समरकन्दया रङ्गीन प्रस्तर, जापाने सर्वोकृष्ट कला कृति सोयानं श्रेष्ठ (चोयला) संपूर्ण एसिया महाद्वीपया कलामध्ये थ:गुहे मौलिक पह:दया सर्वश्रेष्ठया नमुना जुयाचोंगु दु ।

आवया थ्व खवपदे गुवलय दयेकल भक्तापुर (भक्तपुर) धयागु सुनां निर्माण यात वंशावलीया आधार कथं कलिगत卐 सम्वत् ३९६६ सः श्री आनन्द मल्ल देव दयकल धका न्ह्यथनातल थौंकन्हे १११७ दँ दतः ।

क्र. सं.	विहारया सांस्कृतिक नां	विहारया प्रचलित नां		थाय्
१	श्रो दीपंकर विहार	दीपंकर बहा	(थ:ने)	देवनगी
२	,, प्रसन्न शील महाविहार	पशु बहा	,,	ब्यखाल त्वा
३	,, आदिपद्म महाविहार	तुं बहा	,,	सूर्यमधि त्वा
४	., ,, धर्मकृति विहार	यां बहा	,,	क्वाठण्ड़ो त्वा
५	,, विश्व विहार	(यङ्गल वर्ण महाविहार)	,,	ब्यखाल त्वा

卐 नेपालको "ऐतिहासीक रूपरेखा" पौल्या २५

xi पूर्णिमा पूर्णाङ्क १० पौल्या २८

"नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा" पौल्या २५

क्र. सं.	विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां		त्वा
६	श्री सुवर्ण चैत्य महाविहार		(थनेया)	ब्यखाल त्वा
७	" मञ्जुवर्ण महाविहार	वा बहा	"	ब्यखाल त्वा
८	" इन्द्रव्रत महाविहार	मूनि बहा	"	इनाय्चो त्वा
९	" धर्म उत्तम विहार	मूनि बहा	"	इनाय्चो कोय्
१०	" मङ्गम धर्म महाविहार	कौर बही	"	ग्वलमधित्वा
११	" लुम्ववर्ण महाविहार	लुँ बहा	"	सुकूल ध्वाका
१२	" चर्तूब्रह्म महाविहार ज्यष्ठवर्ण महाविहार	व बहाछे	(कोनेया)	लाय्कू कोय (खाकुपेथा त्वा)
१३	" (समंकृत विहार)	कुटु बही✲	टुंडिखेल	(मोटर पार्क)
१४	" शुक्रवर्ण महाविहार	थथु बही✡	"	(मोटर पार्क)
१५	" ज्येष्ठवर्ण मह विहार	जेतवन बिहार	"	हलया न्ह्योने
१६	" अखण्ड़ शील महाविहार	बोलाछे बहा (अखं बहा)	"	बोलाछे
१७	" ज्येष्टवर्ण महाविहार		"	तेखाचो त्वा
१८	" ज्येष्ट महाविहार	खौमा बहा	"	खौमा त्वा
१९	" लोकेश्वर महाविहार	लसक:द्योया बहा	"	"
२०	" आदिबुद्ध विहार	द्योननी बहा	"	कवाथद्वो त्वा

xi यलदेया क्वाबहाया शाक्यत खः दँय्छक: सां पूजायायत यल देशसः विज्याना चवंगुदु ।

✲थन विहारय भन्तेपिं विज्याना चोंगु दु ।

✡थन विहारय थौंकन्हे स्कूल जुयाचोंन साथय् जिर्णोद्धार नं जुयाचोंगुदु ।

मध्येपुर (ठिमी)

येँ देशं छक्वय् त्या पुर्व पाखेया भागय् मध्यदेश (ठिमी) खः। स्वंप देशनं बीचय् लागु दे खः। यलंनं अथेहे बीचय् अर्थात मध्य भागाय् लागु जुया नितिहे मध्यदेश धयागु नामं प्रख्यात जुया चोंगु खः। थुगु दे विभिन्न सांस्कृत ऐतिहासिकं परिपूर्ण जुया थःगु हे पहलं संस्कृत दया अपालं मनोहर चिकिचा कूगु दे जुसां साप हे न्ह्याइपुसे चोंगु दे खः। थुगु देशसः थौंतक दयाच्वंगु चोंगु बिहार त जिमिगु अवलोकन जिमिगु मिखाया झलक येँ, यल, ख्वप, थ्ये यक्वो विहार मदुसानं गुलि दुगु खः उक्त विहारनं सन्तोष जनक जूवः छायकि मेमेगु विहारया अनुपातय् थुगु देया विहारतनं अथेहे पुलां धयागु उक्त विहारया स्थापत्यकलां धस्वाना नवाना चोंगु जिमिस अनुभव याना। थुगु मध्यदे (ठिमी) विहार निर्माण याःगु थलिहे दत धयागु यकिन साथं धाय्गु आतकनं छुं ऐतिहासिक प्रमाण प्राप्तयाये मफुया निन्ति थन न्ह्यब्वय् मफुसां थुलि धाय्फुकी थुगु देशय् स्थापना जुयाचोंगु १।२ ग्व अशोक चैत्यया आधारकथं ने. स. पु. ११०० दँ तिहे पुलां धयागु जिमिसं क्वजिका।

थुगु दे ख्वपदेया अन्तर्गतय् लानाचोंगु देखः। थुगुदेया बज्राचार्य पिंगु धापुकथं यल देशं शाक्य भिक्षुपिं वया विहार दय्का चोंवल मध्यदेशया वज्राचार्य पिनोगु विहार निगु जक दु, थुपिं शाक्यतः दक्षिया छ्कः जक जूसां थःह्म कुलदेवता (देगुपूजा) यलय्वना पूजायाः वनि धयागु विहार वासीपिनी धापू दु।

×आः थुगु देः वंशावरीया आधाकथं ने. सं. ६३३ सालसः ७००० ह्लयद्वो मनू तयगु वसोवास याना ख्वपया जुजु श्री सुवर्ण मल्लं (ठिमी) धयागु नामाकर्ण याना देः दय्कल धका वर्णित यानातलं। तर थथेधाय् बलय् केवल पेसः व खुइ दँ जक दत थ्वला छगु देशया राजनितिक, आर्थिकया वातावरण परिवर्तन जूया वनीगु स्वाभाविक खः। xi थुयां न्ह्यो लिक्षबि जुजु श्री नरेन्द्रदेवनं चिकिधिकम्ह काय् वलदेवयात ठेमीदेशया लःयकुलि तया थः निकोयति पाक विहार दय्का चोंवन धयागु वंशावरी नवाना च्वंगु दु। तर चोय् उल्लेख यानागु अशोक चैत्यया आधार कथं, बौद्ध धर्मया वस्ति ह्लापांहे दय् धुंकल धयागु याउँक अनुमान यायेफु। आ विहारया नां क्वय् उल्लेख यानाहय्।

विहारया धल

क्र. सं. विहारया सांस्कृतिक नां	बहाया प्रचलित नां	थाय्
१ श्री हेमवर्ण महाविहार	तः बहा	मरु त्वा

थुह्म करुणामय अन्नपूर्ण लोकेश्वर नामं प्रसिद्ध जू, श्री नरेन्द्रदेव जुजुया ह्मगसय् करुणामयया आज्ञानुसारं स्थापना यागु धका चोया तल।

× देवमाला बसावरी पौल्या २२३

xi लोकेश्वर परिचय

२ " गुणकीर्ति महाविहार	दिगु बहा	दिगु त्वा
३ " हेर नीलवर्ण महाविहार	याची बहा	कुतिचिभा (दोनल बजार)
४ " गुणवाक्य महाविहार	वाक्ये बहा	चपाचो त्वा
५ " हेरसूवर्ण महाविहार	न्हुबहा	चपाचो त्वा
६ " जेतवन महाविहार	दथु बहा	कुसुन् तुछित्वा
७ " पूर्वस्थित महाविहार	जिस्वां बहा	गादचा
८ " नवचैत्य महाविहार	गुंग: चिबहा	पाचोत्वा
९ " पाटी महाविहार ×	पाटी बहा	"

बन्हिकापुर नगर (भोंदे:) या बहा बही

क. स. विहारया सांस्कृतिक नां	विहारया नां	थाय्
१ श्री पारावर्त महाविहार	भोंदेया बहा	दकुत्वा
२ " ?	" बही	भेजाखा त्वा

श्रीखण्डपुर (खम्पु) या बहा

१ श्री मन्त्रसिद्धि महाविहार	खम्पुया बहा	खम्पु

× थौंकन्हे थुगु विहारस: भन्ते मुनीज्योति विज्याना चोंगुदु ।

✻ थुगु भों देशस: जम्मा ३ गु विहार दु । थुकी मध्ये पारावर्त महाविहारस संयुक्त रूपं चुड़ाकर्म याइगु जुया चोंगु दु । थ्व विहार इतुंबहायापिनि अन्तर्गत ला:व तर थौंतक थुकिया प्रमाण खने मदुनी ।

पाञ्चाल देश (पनौती) या बहा बही

१ श्री धर्मधातु विहार	पन्तीया बहा	अघाटोल
२ " काशीवर्ण महाविहार	न्हुबहा	"
३ " ? xi	बही	"

नागिरिपुर (नालादे:) या बहाया नां

१ श्री उतरावन्थ विहार	लोकेश्वर बहा	नालादे

शङ्खपुर महानगर (सकोदे:)

ये॑, यल ख्वप, व केपु थेंहे प्रसिद्धगु नांजा:गु दे॑ शङ्खपुर शङ्खया आकार जुयाचोंगु (सकोदेख:) तर थुगुदेस: ये॑ यल, ख्वपय् थ्यें अपा विहारत मदु केवल गुंगु ९ विहार जक दु । उगु दे॑या पौराणीक बाखं थुकथं ख: । क्वे न्ह्यथने, मणिशैल पर्वतया कोसं श्रीउग्रतारा (खड्गयोगिनी) देवी उगु पर्वतस: चा:हुला चोचों छन्हुया दिनस कलिगत सम्बत १८०१ फागुण सुधि तृतिया खुन्हु श्री उग्रतारा देवी खड्गयोगिनी देवीयाvi थ:पिसँ तिया च्वनागु खव पत्तिया नाग

xi थुगु बही केवल भग्नावशेष जक बाकीदनी थन नमोबुद्ध (नमुदा) भगवान विज्याकेगु बही ख: धयागु अनया पुण्यराज शाक्यजुया धापुदु । नंमुदा भगवान श्रावण कृष्ण त्रयोदशी पञ्चदान खुन्हु बिज्याकीगु ख: ।

vi थ्वस्पोल यात बज्रयोगिनी धका सम्बोधन या: ।

कुण्डल धयागु तिसा कुतुवन, थुगु तिसा कुतुवना भूमिस लायमात्र पुखुछ्गु उत्पति जुल। थुकियात मणिकुण्ड़ल धयागु नांछुना विज्यात अननं वंगलसिमाया हा:स राजउत्पन्न औषधि थुना विज्यात थ्व वासः द्वारा अत्यन्त शोभायमान जुया चवंह्म संम्पूर्ण लक्षणं युक्त जुया चवंह्म बालखह्म उत्पति जुल। उह्म बालखयात वाक्‌सिद्धिया सन्तान धका 'जोगदेव बज्राचार्य' धका नामाकर्ण यात धाय्‌बलय् बज्राचार्य उत्पति जूगुला ३२८२ दँ दय् धुंकल, उग्रतारादेवीं (खड्‌गयोगिनीं)जोगदेव बज्राचार्ययात धया बिज्यात हे जोगदेव जिं पुखुलि उत्पति यानाह्म अन पुखुलि मचाछ्‌ह्म दई छ्वना व मचाकया हति धका देवीं आज्ञा जुस्येंलि जोगदेव बज्राचार्य देवीया आज्ञा: आज्ञानुरं सो वंबलय् मचाखना आश्चर्यचाया मचाकयाहया देवीया न्ह्यनेसं तयाविल:। देवीं उह्ममचायात: शङ्खदेव राजा धका नामाकर्ण याना तल।

जोगदेव बज्राचार्य श्री देवीया नित्य पूजायाना चवंचों छन्हु देवीं आज्ञा जुल कि, हे बज्राचार्य आम शङ्खदेव राजायात बास याकेत छगु नगर दय्‌का बीमाल धका आज्ञा जुस्येंलि देवीया आज्ञा शिरोपर याना शङ्खपुर देश निर्माण यात। थुगु इतिहास सः थुकथं बर्णित याना तलकि फुकः गुंगु गुंग:, विहार गुंगु, गुफा, गुंग तूं, गुपुहिटी, गुंगुपुखु, गुंगुत्वा, आदिनं निर्माण यात धका चोयातल थुकि छगु खँ थ्व ख:कि पाकूयात विहारय् गणेयाना त:गु दु बहा यात विहार गणेयाना मत:गु दु,। दुतिय स्थवीर दुलानन्द बज्राचार्य

❋याके दुगु मुल हस्तलिखित सः नं थथेहे ख: × "वर्णबज्र बज्राचार्यया" 'मणिशैला वदान' निगुगु भागय्‌नं थथेहे वर्णित यानातल। तर "वीर पुस्तकालयया" वृहत्सूची पत्रसः थुव थं न्ह्यथना त:गुदु।

शुभ सम्बत् ९५४ मिति कार्तिक वदि १२ रोज ३ सः "लोकेश्वर शतकया टीका" चोया तयागु सिधय्‌का दिनजुल सको देशया धर्मधातु महाविहार वस्थित बज्राचार्य रत्नानन्देन लिखितं मिति। xi

थ्व सोय्‌बलय् उगु पौराणिक कथास विहार पाकु हेर फेर जूथ्येचों न्ह्यागुहे थजुय्‌मा थन धलखय् नितां समावेस याना बिज्यागु दु।

आ थुगु देशस गुंगु गुंगु समावेस जुयाच्वंगु खँ चोय्‌हे उल्लेख यायेधुन, विहार अन्वेसन यावनागु कोलय् जिमिसंनं विहार सो वनेगु कुतकथं विहारया प्रव्यसन याना तर पद्मगिरि धर्मधातु महाविहार (गुंबहा) छगु बाहेक मेगु देशय् दुनेया विहारतः फुक धइथ्यें केवल भग्नाबसेसजक बाकिदनी थ्व बरा दु:खया खँख:। विहारबासि पिंत्वया जनमानसपिसं कुतः मयागुन बरा अवशोचया खँख:। थथे विहार भग्ना बसेसः व अलपत्र जुया चोंसानं श्रावण शुक्ल पूर्णि (गुंपूह्नि खुन्हु) ये, यल, ख्वपय् वंद्यो सो वनेथ्यें शङ्खपुर❋ (सको) देया देश बासिपिं सकलें थ:गु सांस्कृतिक यात मतोतुसे बाजागाजा सहितनं

❋सकोदेया इतिहास:
× वर्णबज्र बज्राचार्यजूया "मणिशैला वदान (निगूगु भाग)
xi वीर पुस्तकालयया "वृहत् सूचीपत्र पौल्या १६

उक्त विहारत चाःहु वनाहे चोनतिनि ।

लोकोक्तिया धापुकथं गुंईच्वना चोंपि क्वय्‌वया शहर दय्‌का शहरे चोंवगु जुया निम्ति (गुं क्वाहांवःपिं) गुभाजु धागु खः धयागु सकोदेःया जनमानस पिनि धापु खः । तर थ्व खँय् सहमत जुइ फइमखु छाय्‌कि गुरूभाजुया अप्रभ्रंसय्‌हे भुभाजु जूगुखः ।

आ थुथाय्‌लाक 'लिक्षवी कालीन अभिलेख' छक. नं सोय । थुगु अभिलेखसः इतिहासविद् भाजु श्री धनबज् बज्राचार्यजूं थुकथं न्ह्यथना बिज्यागुदु थथे ।

साँखुको यस अभिलेखमा महासाङ्‌घिक भिक्षुसंघको उल्लेख परेको छ । यसबाट महान कहलाउनु भन्दा पहिलेनै साँखुमा महासाङ्‌घिक पनि सकेको बुझिन्छ । यसँहुंदा यहां को भिक्षुसंघ पछिसम्म पनि महासाङ्‌घिक नै कहलायो अर्को कुरा लिक्षवि कालमा बौद्ध विहारहरूमा सबभन्दा विशिष्ट विहार साँखुमै थियो सोहो गुंविहार यस्को नामकर्ण किराट परिवारको भाषाबाट भएकोछ । यसबाट यो विहार किराटकालमै कायम भएको बुझिन्छ । जेहोस सांखू को यस अभिलेखमा महासाङ्‌घिक भिक्षुसंघको उल्लेख परेको हुनाले यसभेकमा बौद्ध धर्मको प्रवेश निकै पहिले भैसकेको देखिन्छ ।✲

चोय्‌यागु कथन अनुसारं बिचायाना सोयबलय बज्रयानया उदयकाल 'खड्गयोगिनी' उदयजुस्येंलि बज्रयान सम्प्रदायनं उदय जुवःगु धयागु प्रष्ट जुव छगुखँ थ्वनं खःकि "हेनाकर महाविहार" (ध्वाका बहा) या पिनी धापु अनुसारनं सी दः व कि सकोया 'हेनाकर महाविहारं'

✲ लिक्षवि कालका अभिलेख पौल्या ५१०

बिज्याना, चोंवगु धयागु अनुमान याये बहजु । तर थुकिया ऐतिहासिक् प्रमाणला छुं प्राप्त जुगु मखुनी ।

लामा तारा नाथया भारत मे 'बौद्ध धर्मका इतिहास' स श्री लिला बज्रया जन्म शँस[1] देशय् धका न्ह्यथनातल शँस देश धयागुहे शङ्खपुर (सको) दे जुइमा । लिलाबज् बज्राचार्य 'तरूमूल महाविहार' सिखो मुगु बहा याम्ह धाइ ऊगु नेपायाम्ह आचार्यखः ।

सिद्धा नागर्जुनया सफू ✲ अमन सिकार कमं "धयागु सकुतिस लिलाबज्र व ललितबज्र को विहार याह्म खः धका न्ह्यथना तःगुदु । उक्त विहार यलया श्री इतुं विहार (कोबहा) व सकोय् गुणाकर महाविहार (कोबहा) दु । गुगु विहार खः थ्व अन्वेषनया विषय तिनी । आ विहार व पाकुया नां क्वे चोयाहय् ।

क्र. सं.	विहारया संस्कृत नां (पाकु)	विहारया प्रचलित नां	थाय्
१	श्री पद्मगिरि धर्मधातु महाविहार (कृतिपुण्य महाविहार)	योगेश्वर बहा (गुंबहा)	खड्ग योगिनी
२	" सिद्धिकुल महाविहार	थःथु बहा	धुलाय् त्वा
३	" वज्रचक्र महाविहार	ओंपि बहा	सालखा त्वा

१. भारतमे बौद्ध धर्मका इतिहास ।

✲ लिलाबज् ललितबज् को विहार पण्डित पादाः

४ " ज्ञानचक्र महाविहार	याम्बहा	दुगाहिटी त्वा
५ " धर्मधातु महाविहार	मुयबहा	दथुननी त्वा
६ " गुणाकर महाविहार	कोः बहा	सुन्तोल त्वा
७ " जयनाकर महाविहार	मंमू बहा	चलाखु त्वा
८ " धर्मचक्र महाविहार	ओं बहा	दुगा: हिटी त्वा
९ " हेनाकर महाविहार	दुछें बहा	दथु चुक

उपत्यकां पिनेया चुड़ाकर्म याय्मागु विहारत

∠ १ श्री ऋषिगण महाविहार		नक्वा (टुंख्यो)
卐 २ " चितु बिहार	चितु बहा	रसयोगन त्वा
✱ ३ " धर्मसंघ विहार	धर्मसंघ बहा	पोखरा विन्दू-वासिनी कोसं
※ ४ " आनन्द निगम विहार		पाल्पा तान्सेन

∠ थुगु विहारस चूडाकर्म यायम्वा

卐 थ्व विहार ने. सं. ८०३ स पार्थिवेन्द्र मल्लया पर्यास कोथु त्वाया जदिरी भारों निर्माण यागु खः ।

✱ थुगु विहार २०१३ सालस निर्माण जुगु विहार खः । थुगु विहारसः ये, यल, ख्वप आदि संयुक्त चूड़ाकर्म जुइगु विहार खः । जुथ्यरत्न बुद्धाचार्यया थापुकथं ।

※ बज्राचार्य शाक्य संयुक्त चुडाकर्म जुइगु विहार खः । थुगु विहारस भन्तेपिनं विज्याना चोंगुदु ।

× ५ " मैत्री करूणो पत्य पुष्पकिर्ति महाविहार	पुष्पकिर्ति बहा	भैरहवा खजाहना पथ(खजाहना पुल)
६ " शाक्यमुनि विहार	शाक्यमुनि बहा	टक्सार भोजपुर
७ " बुद्ध विहार	बुद्ध बहा	धरान भोटेपुल चतरा लाइन

नेपाःदेया भन्तेपिनीगु विहार

क्र. सं. विहारया संस्कृत नां	प्रचलित नां	त्वा
१ श्री आनन्द कुटी विहार	आनन्द कुटी	स्वयम्भू
२ " बोधि विहार (महापरि-निर्वाण विहार) उपासिका राम	किण्डो	किण्ड़ो
३ " आनन्द भूवन विहार	स्वयम्भू	भुईख्यो
४ " श्रीघः विहार	श्रीघः	नघः
५ " धर्मकिर्ति विहार (उपासिका राम)	"	"

× थुगु विहार "मैत्रीपुर महाविहार" (ववाबहा) या बज्राचार्य पुष्परत्नं ने. सं १०९७ सः निर्माण यागु विहार खः ।

६ " गण महाविहार ×	गण बहा	गण बहा
७ " मयूजु लक्ष्मीकृत विहार	विष्णुमती	भचाखुसी
८ " संघाराम विहार (तालिम केन्द्र)	लुटि विस्नुमती	लुटिअजिमाया लिउने
९ " नव बुद्ध विहार	हाकुताया	भृकुटि मण्डप
१० " बसुन्धरा विहार	बसुन्धरा द्वो	बसुन्धरा द्वो
११ " पद्म सुगन्ध विहार	मञ्जेश्वरी	नास फः ये
१२ " शान्ति विहार	गुंसिगाल	बागमती पारी
१३ " धर्मचक्र विहार	बागबजार	बागबजार
१४ " ?	दिल्लीबजार	दिल्लीबजार

यल देशस भन्ते पिनिगु बिहार

१ श्री मणिमण्डप महाविहार	पतको (धोंगाबही)	यल
२ " बज्रकिर्ति विहार	वं बहा	वंबहा
३ " सुमङ्गल विहार	लुकुसि त्वा	लुकसि
४ " शाक्यसिंह विहार	थंना त्वा	थैना
५ " नगर मण्ड्प श्रीकिर्ति विहार	मण्ड्फलिचा नयांबजार	केपु
६ " ? विहार		पांगा
७ " जेतबन विहार		ठंचो
८ " ?		मातातिर्थ
९ " प्रनिधिपूर्ण विहार		बलम्बू
१० " ज्योति विहार		बांदे

× थुगु विहार स्वीं खुबही मध्येया विहार खः। पौल्या ३० स वने धुंकुगु दु आ थुगु विहारस भन्तेपिं बिज्याना चोंगुदु।

ख्वप देशस भन्ते पिनिगु विहार

१ श्री मुनी विहार	ख्वोप इनाछ्चो
२ " बौद्ध समस्कृत विहार	ख्वोप कोठुबही
३ " शाक्यमुनी विहार	ख्वोप ख्वाथण्डी

१ श्री चन्द्रकिर्ति विहार	पाटि विहार	ठिमी पाचो त्वा
२ " महिला बौद्ध विहार	"	"

भो देशस भन्ते पिनिगु विहार

१ श्री चन्द्रकीर्ति विहार	भोदे
२ " सुदर्शन विहार	"
३ " ध्यानकुटी विहार	"

धौख्योस भन्ते पिनिगु विहार

१ श्री पूर्णाराम विहार	धौख्यो
२ " शिखरपूर विहार	"

सकोस भन्ते पिनिगु विहार

१ श्री मुनी विहार	सको

देशं पिनेया भन्ते पिनिगु विहार

१	श्री सुगतपुर विहार	चिशूलि बजार
२	" बुद्ध पारक विहार ✲	नारायण गढ चितवन
३	" होलन्दि विहार	पाल्पा तानसेन
४	" महाचैत्य विहार	"
५	" पद्मचैत्य विहार ×	बुतवल
६	" सुगन्ध विहार	रिडि तानसेन रिड़ि
७	" ?	वाङ्गलुङ्ग
८	" शाक्यमुनी विहार	टक्सार भोजपुर
९	" बुद्ध विहार	धरान भोलेपुल (धरान् चतरा ल ईन)
१०	" स्वयम्भू विहार	"
११	" सिद्धि विहार	चैनपुर
१२	" बुद्ध विहार	लुम्बिनी भैरहवा

✲ भन्ते अमृतानन्दया, ने. थे. बु. सं. इ. सः थुगु विहार यात "बुद्ध प्रकाश" विहार धका न्ह्यथना तःगुदु ।

× मन्त्रसिद्धि महाविहारया बज्राचार्य मानमुनी संघमुनी निर्माण याःगु विहार खः ।

विहारया छुं परिचय

मैत्रीपुर महाविहारया बज्राचार्य वाकबज्र

काशी स्वयम्भूया स्थापना

मंत्रीपुर महाविहारया स्थवीर श्रीवाकबज्र बज्राचार्य काशीवना मणिकर्णिकाघाटे ह्लियाह्लिथं स्नानयाना मामकी-देवीयागु आराधना याना थगुहे छें ल्याहाँ विज्याना माःगु पूजा-पाठ याना ह्लि छसा जक भोजन याना विज्याईगु जुया च्वन ।

नेपादेया वशावलीया धापुकथं काशी देशया जैन जुजुं थह्म कजाया इच्छा-अनुसारं बुद्धया छगः भव्य चैत्य स्थापना यागु कुत कथं देश, विदेशया कलाकार (कमी) तः सता काशीदेशे थुगु चैत्य दय्कुगु जुयःच्वन । काशी चैत्य दय्के धुसेंलि उगु चैत्यया प्रतिष्ठा याय सपि सुं बौद्ध पण्ड़ततः मखना नेपादेशं ह्लिथं काशीदेशे वया मणिमणिका गंगाय् स्नान यायिह्म श्री वाकबज्रयात सता प्रतिष्ठा याकल ।

वाकबज्रं प्रतिष्ठा यागु बखते मणिर्मणिका गंगाय् वना थम्हं साधना याना तयागु मामकीदेवी यागु पूर्ण-कलशं लखतुया काशी चैत्यया चत्रकांनिसें १०८ मन्त्र जपेयाना मामकीदेवी साधित पूर्ण कलशया लखं लुयाबिल । अनंलि न्यागः आखेजाकी न्यावव तक

स्वाँपुया पूजायाना (कय्का बिया) जुजुयात प्रतिष्ठा जुलधका विन्ति यासेँलि अनेक ध्वजा, पताका बोय्का होमादि पूजा ज्वलं तालाका तयागुलि छुं मयासे उलि यानां प्रतिष्ठा जुईला धका जुजु लगायत सकल प्रजागण पिसं लाय्बुया वाकबज्र यात मसःह्म थहरे याना बिल। उगु बखते वाकबज्रं छचोतकं ल्हुना स्वयगु सामर्थ मदुसां वाकबज्र यागु नुगः अति स्वच्छ व बज्र समान दृढ जुया च्वगुलि वस्पोलयात न्ह्यागु लान्छना यासां छुंहे चगूना मतसे खाली वस्पोलया ध्यानहे आ गथेयाना जुजुयात सनझे बुझेयायगु धंगु जक्हे मति लुयका च्वना विज्यागु जुल। बल्ल सनझे-बुझे जुसेँलि जुजु यात पत्या जुल। काशी चैत्य स्थानना यानातगु थाय्-प्रेतात्मा卐 तय्सं वास याना चोंगु थाय् जुगुलि उगुथासे स्थापना मयासे मेगु पवित्र स्थाने स्थापना याय् मागु खँ उजं दय्का विज्यात। छाय् धालसा काशी प्रेतात्माया वासस्थान जुगुलि काशी श्राद्ध यातधासा पितृलोक फुकं तरेजु धंगु धारणा थौंतकं दहेदु। तर वाकबज्र यागु खँ सत्यहे जुसां उगु स्थापना यायेधुंकुगु चैत्यस्यंका मेगु पवित्र स्थाने सरे याय्गु (दयकेगु) जुजुं माने मयागुलि वाकबज्रं धर्मशास्त्रया वचन अनुसार सल, किसि साय्का थुंसा छुं दोष लगे जुईमखु धका विन्ति यासेँलि जुजुं सल, किसि साय्का थुनेगु निश्चय याना ततःपुगु खिपतं उगु चैत्य यात चिना सायकल। सल, किसि सुनां हे व चैत्यया छपा अप्पा जक नं इकिधिकि संके मफया सल, किसि

卐 काशी प्रेतात्माया वासस्थान खः धंगु श्री हेरूक चक्रसम्बर गाथाय् उल्लेख याना तःगुदु।

फुकं थाकेजुया क्वांक्वां हाला ग्वारातु बन। अले काशीदेशहे च्यूसे सुपाय्चं भुना झंगः पंछि इतःमितःकना चिचादना हालाच्वन। उगु बखते वाकबज्रं जुजु यागु न्ह्योने वना छ्लपोलं उजं दय्का बिज्यासा थ्व चैत्य यात जि साला यंके धका विन्ति यासेँलि जुजुं वाकबज् यागु शक्ति-परीक्षा याय्गु मति तया "थुगु चैत्ययात साला यंका छं गुगु पवित्र स्थाने तय्मा, यंका ति" धका जुजुं उजं दय्का विज्यात। जुजुयागु आज्ञा तथास्तु धका वाकबज् काशी चैत्य यात थःगु मन्त्रसिद्धि पसूकां चिना उगु थास ल्येंथना धमाधम आकाश मःगं साला यंकल।

काशी नरेश व आमन्त्रित सकल प्रजागणपि गजब जुया वाक-बज्रं साला यंकुह्म काशीचैत्य यात ह्लाजोलपा थःस्वया च्वन। उगु बखते हे जुजुं वाकबज्र यात हे वाकबज्र! छपिं मनुष्य मखु साक्ष्यात् बुद्धया अवतार हे खः धका वाकबज्र यात समन्तभद्र卐 धका आज्ञा दयका सम्बोधन याना विज्यात। वाकबज्रं जुजु यागु आज्ञा शिरोपर याना जुजुयात आशिर्वाद बिया काशी चैत्य यात थगु छेँ पाखे स्वया हया विज्यात।

काशीचैत्य यात वाकबज् थःगु देश नेपालं हया शान्तिघट धका शान्ति-पूर्ण जुया च्वंगु घःदुगु थाय् विधि पूर्वकं स्थापना याना बिज्यात। शान्तिघटया मेगु नां खः सिलघः। सिलघःया अर्थं खः, नियम पूर्ण जुया च्वंगु घः। शान्तिपुरे दुने लोहया तग्व,

卐 भगवान बुद्धया १८ नां मध्ये छगु नां अमरकोषे-प्रथम खण्ड (स्वर्गवर्ग)

चिग्वयाना ह्लेगः घः छोलाक स्थापना याना तगुदु । व घःया लखहे ततःधंगु पूजा आजा शान्ति स्वस्तिया ज्याय् मदेकं मगा। उकि हे क्वाथबाहाया बज्राचार्य पिसं "पिवा वने" धका शान्तिपुरे द्वाहाँ वना पूजा याना उगु शान्तिघटया लख हया महावली पूजा यायी। थुगु थाय् यात सिगःधकानं धा। वास्तवे सिगः शुद्धगु नां खः। सिगः धका छाय् धागु धासा गुगु बखते आपालं सिमा दया जंगल जुया च्वंगु थाय् जुगुलि सिगः धागु खः। जंगलया प्रमाण सिगःया क्वसं थाय्मदु त्वाले च्वंगु वास्याद्योया सित्वा नं परिचय याना च्वंगु दु। थौंकन्हे सिगः यात श्रीघः धका नां छुना तगुदु।

ज्योतिरूप स्वयम्भू धर्मधातु महाचैत्य स्वयम्भू जंगलस विराजमान जुया च्वंगुलि वयागु हे निकटवर्ति स्थान सिगः चिकिधंगु जंगल जुगुलि थनहे वाकबज् काशी स्वयम्भू चैत्य स्थापना याना विज्यागु खः। वाकबज्या गुरू बन्धुदत्त बज्राचार्य खः। उकि वाकबज्, जुजु नरेन्द्रदेवया समकालीन मानेयाना तगुदु। वाकबज् न्येदँ दयधुंका ने. सं. पु. ३३० सः काशी स्वयम्भू चैत्य स्थापना यागु अनुमान याय्फु। काशी स्वयम्भू स्थापना यायेधुंका श्री वाकबज् काशी चैत्यया नित्यपूजा यायत सिगःलय् हे शान्तिघट महाविहार स्थापना याना असंत्वाया शाक्यभिक्षुपिन्त चूड़ाकर्म याना नित्य पूजाया अधिकार बिया क्वाथबाया क्वापाद्यो जवे च्वंगु वाकबज्या ध्यानागार कोठाय् द्वाहाँ विज्याना अन्तर्ध्याने च्वना विज्यात। असं न्याल्वंहृथः थने पुईया गुह्य थाय्पार्जुपि मध्ये शान्तिघट महा–विहारया थाय्पा नं छह्म थाय्पा खः। थौंकन्हे जन्मकथं शान्तिघट विहारया थाय्पाहे

मू–थाय्पा जुया च्वगु दु।

काशी स्वयम्भू चैत्यया स्थापना वाकबज्र आश्विन शुक्ल चतुर्दशी कतिं पुन्हीया दिनसः स्थापना यागुलि उगु दिने सिघः विहारे बौद्धधर्मावलम्बित भेलाजुया अनेक पूजा, पाठ होमादियाना छगु महत्व पूर्ण दिनया रूपे मानेयाना वया च्वंगुदु। वयाँ कन्हेखुन्हु पूर्णिमाया दिनसः काशी स्वयम्भूया देगले प्रतिस्थापित पंचबुद्ध खतेतया असंत्वाया न्याल्वोहृथ च्वेया त्वा त्वाले नगर परिक्रमा याना बज्राचार्य व शाक्यभिक्षु पिसं नामसंगिती आदि स्तोत्र ब्वना भव्य जुलुसया नापं परिक्रमा याना थकालीया छेँ लसकुस याना दुकाई।

काशी स्वयम्भू चैत्यया ✻जीर्णोद्धार जुजु नृपेन्द्र मल्लया पाले नेपाल सम्बत् ७६७ चैत्र पूर्णिमाया दिनसः प्रारम्भ याना ने. सं. ७७३ साले ७ दँ विका जीर्णोद्धार यागु शिलापत्रे उल्लेख याना तःगुदु। काशी चैत्यया जीर्णोद्धार यागु बखते वाकबज्रया वंशानुज श्री जिवराज बज्राचार्य, मूल आचार्य जुया दय्कुगु खँ तकनं उक्त शिलापत्रे उल्लेख याना तःगुदु। अनलि तंलाछि त्वाया श्री साहु भाजुरत्न तुलाधरं ने. सं. ९८७ साले, असंत्वाया साहु श्रीहर्षरत्न तुलाधरं ने. सं. १०६४ साले क्वाथबाया बज्राचार्य श्री लोकरत्न बज्राचार्य प्रमुख च्वना जीर्णोद्धार यागु जुल।

✻राष्ट्रिय अभिलेखालयया अभिलेख संग्रहले दु। देवमाला वंशावली ने.सं ७९० साले तक्षबाहाया समन्तभद्रं सिगःद्यो हगु धका उल्लेख यांना तगु खँः मिलेमजु।

देश शान्तिया लागि महाबलीया शुभारम्भ

थ्विगु नेपादेशे ३ दँ तक अनावृष्टि जुया देश हाहाकार जुया प्रजागनपिं नय् मखमा अकाल मृत्यु जुगुलिं सिंहकल्प नगर (थबही) या जुजु क्वाथबाया आचार्य, गुरू पुरोहित श्री वाकबज्रयात अनुरोध यागुलिं चैत्रकृष्ण दशमीया दिनसः महाबली पूजा यागु खः। महाबली धका अजापुत्र वध याय्गु मखुकि, देश शान्तिया लागि जलवृष्टि कुई मफुगु कारण यात लुईका व कारण यात मोचन याना जल-वृष्टि याना ब्यूगु खः। महाबली पूजाय् बलीराजया नापं खुईप्यंगः छत्रसिं गोजा तालाका पूजा यायेमागु जुल। स्वदँ तक अनावृष्टि जुया च्वंगु हाहाकार यात मदय्का जलवृष्टि याना ब्यूगुलिं जुजु खुशी जुया दय्दसँ महाबली न्याय्केत मागु बँ तयाब्यूगु दु धका क्वाथबाया बज्राचार्य पिनिगु धापु दु। महाबली बियधुंका सिंहकल्प नगरया गाःहिति च्वसं च्वंगु नवग्रह मण्डल व सुवर्णपन्नारी महा-नगरया दिग दिग पतिं चाहिला छत्रसिं गोजा देछाना वई। महावलीया प्रशाद सिंहकल्पनगरया राज-प्राशादे व जुजु पृथ्वीनारायण शाहया पालं निसें हनुमान ढोका राज–प्राशादे नं चरेयाना बया च्वंगुदु। गुरू दक्षिणा धका चुंदाम प्यदां दक्षिणा बिया हयगुनं चलन दु। आतकं व चलन दहेदनी। छुं कारणं याना प्यदँ न्यादँ न्ह्यो निसें महाबली बन्ध जुया च्वंगुदु।

कविराज श्री दानरत्न बज्राचार्य
(क्वाथबहा)

न्हुबहा व ङ्वाबहाया छुं परिचय

थुगु रत्नचैत्य महाविहार थौंकन्हे ङ्वाबहा खः। थुगु ङ्वाबहा दय्कुह्म सु ? गुलिदत थौंतक यकिनसाथ धाय् मफुनी सां ङ्वाबहा व न्हु बहाया विषय जिके दुगु टिपोटया आधारकथं थन न्ह्यब्वय् तेना।

थुगु रत्नचैत्य महाविहारसः उत्पन्न जुया विज्याह्मः दुरदर्शी तन्त्रमन्त्र, विज्ञ विद्वान साधक बज्राचार्य थःगु योग बलद्वारा रत्न बर्षय् याना उक्त रत्न जरिजराउ याना तच्वोतं भव्यरूपं विहारया क्वापाद्यो छाय्पा बाँलाका उगु स्थानसं तच्वोतं तेज मय्जुया गुगु विहारय्नं मदुगु शोभां उक्त विहारस दयाचोन। छन्हु खुतय्सं रत्नदक्वो खुया यंका, ङ्वा जुया चोंगुलिं, उबलेसनस्ये उगु विहारयात ङ्वा बहा धका विहार वासीपिसं सम्बोधन यायेगु यानाहल।

व विहारसः स्थापना यानातगु मैत्रिबोधिसत्व धयाह्म द्योनं खयायंकाः थौंकन्हें थाय्मदु धयागु स्थानस ह्लाय्क फालय् वां छोया तल। ह्लाय्कंया फा जक दुगु निन्तिहे ह्लाय्कं त्वा धागु खः। थौंकन्हे नं थाय्मदुं भचाउखे असनं भचा थुखेयात ह्लाय्कं त्वा धका थौंतकनं धयावया चोनतिनि। ङ्वा बहाया गुरूजुपिसं उह्म तंह्म मैत्रिबोधिसत्व माः जुल स्थाय् मदुसः खुतय्सं वांछोया थःकूग ह्लाय्कं फालय द्यो लुस्योंलि द्योनं ह्लासय् केनवा ग्वलातया सोत थ्वंहे थानसं चोने धयाथु संकेत बिसेलि वहेथासं तया स्थापना यायगु निश्चो यातः

ग्वलातया सोय्गु प्रथा थौंतकनं विद्यमानं तिनि वस्पोलयात रत्नचैत्य महाविहारय् महस्य अनहेतुं न्हुगु विहार–दय्का "रत्नकेतु महाविहार" धका नामाकर्णयाना न्हुगुबहा स्थापना यातः। लिपातिनी दय्कुगु जूय। निन्तिहे उक्त विहारयात न्हुबहा धयागु संज्ञायात। रत्नचैत्य महाविहारया बज्राचार्यपिं थःगु क्वापाद्यो अनहे स्थापना जूगुनिन्ति" रत्नकेतु महाविहार न्हुबहा लस थौंतकनं चूड़ाकर्म याना वयाचोन।

थुगु टिपोतसः थ्वनं उल्लेख याना तःगुदुकि ह्लापा उक्त थान जङ्गलंथ्यें जुया सिमाः घाँय् न्हाय्कंमा आदि बुया मानो गुंथ्यें चोना चोंगुलि थाय्मदु धाःगुख थ्वहे थासय् नत्नकेतु महाविहार (न्हुबहा) स्थापना यागु खः। जिगु टिपोटसः खुया यंकूह्म द्यो पद्म सम्भव धका चोयातल।

हेनाकर महाविहार (ध्वाकाबहा)

थुगु हेनाकर महाविहार (ध्वाकाबहा) हेनाकरबज्र निर्माण यागु विहार खँ। थुगु विहारया थोंतक छुंहेनं ऐतिहासिक तउरं थुलिहे दत्त धका धाय्गु श्रोत छुंहे मदुनिसां थुलि धाय्गु साहस् दुकी लिच्छवीकालय् स्थापना याना तःगु अवलोकितेश्वरया छग्व लहतय् निर्माण याना तःगु व राजा नरेन्द्रदेवया पर्यास स्थापना जूगु चैत्य उगु विहारस दु थुकिं सीदुकि लिच्छवीकाल न्ह्यहे थुगु विहार स्थापना जुई धुंकल धयागु याउक अनुमान याय्फु।

थुगु विहारया बज्राचार्यपिगु धापु अनुसारं सकोंवया थन विहार दय्का चोंवल धयागु धापुदु। थ्व खतं विचा याय्बलय् व सकोदेसस "हेनाकर महाविहार" दु थ्वहे विहार यापि खला धयागुनं अनुमान याय्फु। तर छुं प्रमाणित मदुगु जुगुलिं थ्वश्रन्वोयसनहे आधार तिनि।

ध्वाका बहाःयका सम्बोधन याना वयाचोन थुगु विषय जिमित थुकथं ताकि न्हापां थबहीलस लाय्कु जुया चोंचोंगु समय्सः पेंगु दिगय् देशपिने पेंगु ध्वाकादया चोनि थ्व स्वाभाविक् खः। दक्षिण ध्वाका थुगु विहारय् जुय्मा ऐजुया निन्ति थुगु विहारयात ध्वाका बहा धका सम्बोधन यागु जुइ। थुगु विहारय् "हेनाकर" व गुणाकर निह्म दाजुकिजा खः गुणाकरनं अलग विहार दय्का चोंवन थुगु बिहारया प्रचलित नां खः छुस्याबहा। थय् जुया निन्तिहे छुस्याबहा ध्वाकाबहाया अन्तरगत खः। निम दाजुकिजाया विहार खः।

हेमवर्ण महाविहार (गम्बहा)

थ्व हेमवर्ण महाविहार (गमबहा) कोंचयागु विहार मध्ये स्वंगुगु विहार खः। थुगु विहार स स्थापना जुयाच्वंगु क्वापाद्यो गथिचायाम्ह जूगु निन्तिहे गंठीबहा धका धयगु चलन दु। थौंकन्हे गंठीबहाया अप्रभंशय गम्बहा जूवन। चित्तधर हृदय जुया "नेपाल भाषा साहित्यया जातः" सः उक्त गंबहाया दान पत्रया नक्कल सः विहार निर्माण जुगु थथे वर्नित् याना तःगुदु। श्रीयोस्तु सम्बत ३२७ बैशाख शुक्ल पूर्णिमासि खुःहु श्री बज्राचार्य रत्नदेवं बज्राचार्य अमृत पारजुत्वं व अमृत चन्द्रजू निम्ह फुकीयात थुगु विहार तः

ह्लाना विल धका दान पत्रसः उल्लेख याना तःगु दु। नारं थ्वनं धयातःगु दुकी वंशगृह (बाँछें) चातात केव खा १२ थुलि दोहलपा धका धयातःगु सोय्‌बलय् उक्त थ‌ानसँ विहारला न्हापाहे दयाचोने धुंकुगु खनेदः व।

श्री सुरतश्री–महाविहार

थुगु विहार गुबलय् निर्माण यागु आथथें यकिन साथं धाय्‌गु सामथं मदुनी। छुंहे ऐतिहासिक दसु प्राप्त जुगु मदुनी। थ्व सुरत श्री महाविहार धयागु सुरत बज्रया नामं विहार जुया च्वं सोय्‌बलय् तःसंदया खँ मखु, तर थुगु विहार उलिजक वषं दं मयाःगु मेमेगु विहारया क्रमं सिदःव। थुगु विहारस जन्म जुया विज्याह्म हेबज्र नैरात्मा परमभक्त अपालं तन्त्र मन्त्र व अलौकिक प्रतिहार्यंनं यकोदया नाकाय् मात्रनं सकसिनं परिचितगु बज्रयान प्रवर्तक श्री सुरत बज्र बज्राचार्यं उगु विहारसः न्हापाया स्थिति रिती व विहार समेत सेना वस्पोलं सुधार याना विज्यागु जुइमाः थुलि सुधार जुसेंलि सुरतश्री महाविहार धका नामाकणं यात जुईमा। थुकिया उदाहरण इटुंबहायात बिया च्वना इटुंबहा लिच्छवी जुजु भाष्करदेवं निर्माण यागुख। लिपावया केशचन्द्रं जिर्णोद्धार यास्येंलि केशचन्द्र पारावतं महाविहार धका" नामाकरण यात थुगुहे अनुरूपं तःक्षबहा नं खई धयागु क्वजिका।

थुगु विहारस अपालं बज्राचार्यंपिं जन्मकया वगु तध्येनं सुरत-

बज्रया नां प्रसिद्ध जुया अमर जुया च्वनतिनि, वस्पोलया बारेय् थुजोगु अभूतपूर्व प्रतिहार्यया छपु बाखँ दु कनय् न्ह्येयने।

वस्पोल उत्रापथ (ह्लासा) बिज्याना ह्लासाया पटला लामाजुपिनाप शास्त्रार्थयाना महान् अलौकिक, प्रातिहार्य केना विज्यात धयागु विभिन्न मनूतय्‌स विभिन्न तालं न्यनातःगु खँ मस्यूगुमखु। वस्पोलं ह्लासा देशसः सिकापाकु नामं गुफादय्‌का नैरात्मा साधना याना विज्यागु थौंतकं विद्यमान तिनि धका थःवने मनंसां ह्लासा विज्यापिं, क्वापिसं न्ह्वोखकः धया च्वंगुदु। थःगु देशं कतःया देशय् वनानं सगौरव साथ इज्जततया महायान बज्रयान आदि धर्म प्रचार याना विज्यापिं आचार्यपिंगु छुं भचा गुणनं यायेमफुगु थ्व झीगु तस्सकं दुःखया खँखः। वस्पोलया थौंतक ऐतिहासिक मलूगुनं तस्सकं अपशोचया खँ खः। थुगु विषय् ख्वोपदेःया संम्यकरत्न बज्राचार्य, बहा बहीया संक्षिप्त परिचय सः सुरतबज्रया बारय् थुकथं न्ह्येब्वोया विज्यागु दु।

सुरतबज्रया काय् जीवचन्द्र बज्राचार्ययात रायमल्ल जुजुया पर्यास सःता वगुधका न्ह्यथना तःगु सोय्‌बलय् धुँया मचा धुँ, खुया मचा खूँ" धयागु उक्ति पाय्‌छिजू यदि व जिवचन्द्र बौथ्यंहे विज्ञम्ह मखुसा जुजुंसःता अनहे विहार दय्‌का तय्‌मागु मदुथें च्वं। थुगु सफुतिस न्ह्येथना तःगु फुकं कोय् चोया चोना क्वेया अनुसारं विचा याना सोय्‌बलय् श्रीसुरतबज्र श्रीयक्षमल्ल जुजुया पर्यासलाः धयागु सीदवः।

❋थ्व सम्यकरत्नजुया "स्वयदेया बहा बहीया संक्षिप्त परिचय" धयागु सफू जिमिगु ह्लाति लायवं उगु "चतुब्रम्ह महाविहारस वना आशाकाजी गुरूजु नापलायत वना तर आशाकाजी गुरूजु थुगुलोक तोतावंगु केवल छींछला जक दुगु जुयाच्वन अनया काय्याके नेनागु बखतस उक्त "पञ्चरक्षा सफू" मदय् धुंकुगु जुल सारं दुःखया खँ खः थयेहे जुया अमूल्य ग्रन्थत ह्लासे जुजुं वनाचोन।

गुम्हंगुम्हं विद्वान तय्गु धापु थयेदुकि उह्म सुरतबज्र बज्राचार्य विहारया परिस्थिति स्यनाःत धायत हाकनं थ्वहे विहारय जन्म कया सुधार यानावनी धयागुनं धापुदु। सुरतवज्रया तःसदं लिपा "नचाम्ह सुरतबज्र" जन्मजुया बज्रानायत्वास चोंगु इनीबहा दय्का थःवहे विहारय चोना तःछेंब्रहायातनं सुधारयात धयागुनं छिसं न्यना तयागु दु, कमसेकम निःसदं न्ह्यो समन्तभद्र धयाम्हनं जन्मजुया विज्यात

❋मेगु खँ थनया तःरिछेंया बज्राचार्यपिसं जिपिं येँया तःछे बहायापिं खः धका धयाच्वंगुदु। थ्वहे तःरिछेंया आशाकाजी धयाम्ह बज्राचार्यया छेंदुगु पञ्चरक्षा धयागु सफूतिसः कोय्या पौलय् थये धका उल्लेख यानातल। येँ देशया सुरतबज् बज्राचार्यया काय् जीवचन्द्र बज्राचार्ययात रायमल्ल जुजुया पालय थन सःतावगु धका चोयातल हानं चोयातःगु अङ्क थये ६११ आश्विण वदि १५ शुभम्। अनंलिपा जीवचन्द्रया काय् जयरत्न मुनि जयरत्नया काय् जयदेव, जयदेवया काय्-जयरत्न खः।

धयागु दु। बस्पोलनं विहारे अपालं सुधारयाना विज्यात रिति स्थिति सुधार यायेत पतक पतक जन्मकाः विज्याः धयागु स्वयम्बलय ब्रम्ह योग याना समाधि चोना आगमय्तुं अगमजुया विज्यागु खँ पायछि हे जूव।

थ्व सुरतबज्र बज्राचार्यया. विषय विचायाय बहःगु खं थ्व छगु नंखः वीरपुस्तकालयया "बृहत सूचिपत्रसः थुकथं न्ह्यब्वया तःगुदु

कृत्वेत्याचार्य सरोरूह पाद विरचित श्रीहेवज् साधनस्य बज् पदीपानामा टिप्पणी विशुद्धिः समाप्ता। कृतिरियं पण्डिताचार्य श्रीमत् सुरत पादानां मिति।❋

थन कोथाय तन्त्रमन्त्र विज्ञपिन्त व सिद्धा परंपराया आधारकथं नांया लिउने पा थयेयायेगु प्रचलन दु। ◊थयेहे बन्धुदत्तयातनं कोक पाद धयातल। थुगु विषय चन्द्रमहारोषण साधनस उल्लेखयाना त.गुदु।

कनक चैत्य महाविहार
(जनबहा)

इतिहास विद् भाजु धनबज् बज्राचार्यया धापुकथं लिच्छवी कालय् कोलिग्रामया विषय थुकथं न्ह्यबोया तःगुदु। कोय् चोयाहय अभिलेखया दसि मलूनिसां तवि थ्व विहारया पुलांपहः प्राचिनतः अनुमान

❋बृहतसूचि पौलया १५०

◊श्रीमनबज् बज्राचार्यया संग्रालयस चोंगु "चन्द्रमहारोषण साधन"

यायगु यक्वो लिधंसादु । यक्ष मल्लया पर्यांस चोयातःगु हस्त लिखित ग्रन्थस थो विहारया चर्चायासे "कोलिग्रामय जमग्रन्थि विहारय् धका न्ह्यथनातःगु खनेदु । कोलिग्रामया उल्लेख लिच्छवी अभिलेखय् नं दक्षिण कोलिग्रामया रूपय अनेक थासय् खने दु । शाक्यपिंथें कोलितनं सभ्य व उन्नत जाति खः । कोलित भगवान बुद्धया पाजुखल खय्ला रोहिणी खुसिया पूर्वपाखे कोलित तय्गु पश्चिम पाखे शाक्य तय्गु राज्य बुयाचोन । लिपा शाक्य तय्गुथें कोलित तय्गु राज्यनं ह्लना वंबलय अपालं कोलिततः नेपागालय दुहांवल । वहे कोलित तयगुवस्ती जुया चोंबलय कोलित ग्रामधका जुगुखः । कोलित ग्राममा अप्रभंशय केलत्वा खः । थुगुखं उबलय् लुमंके बहजूकि सम्राट अशोकं कनक मुनि बुद्धयागु चैत्ययात निको तक[卐] जिर्णोद्धार यागु प्रष्टनकसां कियातःगु दु । कोलितत खतम

[卐]निग्लीहवा स्तम्भ लेख;– देवानं पियंन प्रियदसिन लाजिन चोदसवसा (भिसि) तेन बुद्ध स कोनाकमनस थेवे दुतियं बढिते(बीसतिव) सामिसितेन च अतन आगच महीयते ·· ··· ···पापिते ।

देवता पिसंनं यय्कुम्ह प्रियदर्शी जुजु अशोकया राज्याभिषेक याना छि पेदँ लिपा कनक मुनि बुद्धया (स्तूप) निको मरमर याना व राज्याभिषेकया नीःदँ, लिपा थथःमन्तु वया उगु चैत्यया पूजायाना शीलास्तम्भ (लोहथां) तया।

हवल्दार त्रिपाठीया बौद्धधर्म और विहार, पौल्या ३३५

जुस्येलि नेपावंपि कोलित व शाक्य तयसं श्री कनक मुनि बुद्धया अस्ति ज्वनावया थ्वगु जमग्रन्थि विहार कोलिग्राम थौंकन्हे (जन बहालय्) स्थापनायात जुइमा । उगुहे अनुरूपं कनक चैत्य महाविहार (जनबहा) या नामं हे प्रष्ट जू ।

थुगु विहारस ने. सं. १०३८ बैशाख सहिंनास तचोतं मीनया थनया क्वापाद्यो लखुतीर्थंत वाय् यंकल उह्म बुद्ध आतकनं उगु तीर्थंसं दनि ।

थुगु श्री कनकचैत्य महाविहार (जनबहा) द्योया दिषय इतिहासविद श्रीधनबज्र बज्राचार्यजुया जनबहा द्योया ऐतिहासिक खँ[✲] । राजा शाक्यया– [※]"भाय् व इतिहासया पौभाः" जनबहा द्योयाचोसू व [◊] कमला नन्दजुया "जनबहा द्योया बाखँ" आदिसः ब्याक्व खँ प्वंकातय् धुंकल बोमि भाजु मय्जुपिसं उक्त न्ह्येब्रेयागु सफू सोया विज्याहुं दिसँ ।

[✲]लोकयश्वर परिचय पौल्या ५१

[※]"ज" दपौ ९ पौल्या १६८

[◊] जनबहा द्योया बाखँ (प्रकाशक सुवर्ण शाक्य)

केशचन्द्र पारावर्त महाविहार

इटुं बहा

थुगु केशचन्द्र पारावर्त महाविहार (इटुंबहा) लिच्छवी जुजु भाष्करदेवं निर्माणयागु विहार खः। लिपावया केशचन्द्रजुं जिर्णोद्धार याना थःगुनं नां समावेस याना अपालं गुथि तया सुधार याना वन। फागुण शुक्ल पूर्णिखुन्हु गुरूंमापायात भ्वे नकेगु गुठी समेतं तया वंगु उक्त गुठी थौंतकनं न्याय्का वया चोनतिनी। थुगु केशचन्द्रया बारय बरा न्ह्यइपुगु व रोमञ्चकारी बाखंदु थ्व सकसियां स्यूगु खँ खः। थन उल्लेख मयाना। थो बहाया जःखया विहार त थथेदु।

१. धर्मचक्र महाविहार–ताराबहा (जल नागराजा)
२. सरस्वती महामञ्जुश्री विहार– सःसूनी
३. कुटुं विहार – कुटुनंनी
४ धवल चैत्य विहार–धनंजु चैत्य
५ अशोक मण्डप विहार–काय्गंननी थुकियात दुई वहा नं धा कारण छाय्धासा दक्षिछक सवभकू चों वईगु जूगु निम्ति दुई बहा धागु जुइमा।

रत्नकीर्ति महाविहार

(मखंबहा)

थुगु रत्नकीर्ति महाविहार (मखंबहा) या बारय छुंहे ऐतिहासिक तथ्य पत्तालगय मजू। उक्त विहारया बज्राचार्यपिंगु धापुकथं थुगु विहार शान्तिकराचार्यंया पर्यासंनस्ये स्थापना जूगु विहार धका धाई। अथ्ये मखुसा शान्तिपूरी दुहाँ वनेगु प्रथा जिमिगु गय्जुया जुई? थौंतक दनी, थुगुहे अनुरूप लछिया निको शान्तिपुरिस द्वहाँ वनाहे चोनतिनी धयागु धापुकथं विचाःयाये बलय् थ्व खँनं पाय्छि मजूधका धाय् फँमखु तर ऐतिहासिक कथं विचायाय् बलय् थौंतकया दुने उगु ताकाया विहारत मध्ये स्वयम्भूस "साहेंगु विहार व खड्गयोगीनी (सको) गुं विहार बाहेक मेगु पुलांगु विहार खनेमदुथ्यें चों। न्ह्यागुहे थःजुइमा क्रीगु नेपागालय दयाचोंगु विहार तयगु संरक्षण व संवर्धनया अभावं, ऐतिहासिक तथ्येत दुर्लभ जूगु खँ चोय् न्ह्यब्रोय धुंगु दु।

छगु खँ थ्वनं ख कि लगंब्रहाया स्थवीरया धापुकथं सीद व कि महामञ्जुश्री गुरूं नेपादेः दय्के धुस्येलि प्यगु विहार निर्माण यात ह्वापांगु विहार लगंबाहा धका न्ह्यबोया विज्यात थोहे मध्येया विहार मखंबहान खला ? थ्व अन्वेषनया विषय तिनी।

मूलश्री महाविहार
(मूबहा)

थुगु विहारया बज्राचार्यपिं "सर्वसिद्धि विहार" पिंबहा यापिं खः। थुगु पिंबहा पशुपति बत्तीस पुटलिया आसपासय् लाना चोंगु विहार खः। तर थौंकह्ले थुगु विहार उक्त स्थाने मदया अलपत्र जुया चोने धुंकल थुथाय् लाक्क लात धयागु यकिन यायेगुनं सुयां सामर्थ मदय् धुंकल। विहारया बज्राचार्यपिंगु धापु अनुसारं अनुमान याय्गु लंजक ल्यनाचोन ऐतिहासिक आधार प्राप्त जूगुमखु,। अनुमान थथे खः कि लिच्छवी कालय् काशीया कट्टर शैव धर्म समर्थक विधवा शङ्कर ब्राह्मणीपुत्र शंकराचार्य आगमन जुयाः सर्वसिद्धि विहार, नास याना विहारवासी बज्राचार्यपिन्त ख्याचो विसेंलि उक्त विहारया बज्राचार्यपिं उगु विहार तोता थुगु वटु त्वालय् मूलश्री महाविहार धका, विहार निर्माण याना चोंवल धयागु बिहारवासी बज्राचार्य पिनिगु धापुदु।

अन पिनीगु अद्यवाक्यनं पुलांगु विहारया नां उल्लेख याना अद्यवाक्य काय्गु. थौंतक नं चलन दनी कोय् न्ह्येथने वाक्य थथ्य।

वटुटोल मूलश्री महाविहारय् वस्थित पिंबहाचार्य

अमुक··· ··· ··· ··· ··· ··· ··· ···

थुगु वाक्यं प्रष्टजूकि पिंबहाया बज्राचार्य खः उकें लिपातिनी विहार दय्का चोंवल धयागु सीद:व। थुगु विहारस तःछेबहा नापनं सम्बन्ध दु धयागु सीदंव। मूलश्री महाविहारय् स्थापना जुया विज्याह्म सद्य कौमारी (कुमारी) स्थापना जुयाचोंगु खतं विचायाना सोय् बलय्, उक्त कुमारीया पूजा आजा आदि यायेगु व सुरतश्री महा-विहारय् महाबली पूजासः विज्याकेमा। कुमारी हिलेमाःसां तःक्षबहा यापिसं हे हिलेमा थुह्म कुमारी मुख्यह्म कुमारीनंधाई। लाय्कूया कुमारी बिरामी जुल अथवा अनछुं याय्मासां थुह्म मूबहाया कुमारी यात पूजाआदि क्षमा याचना यायेमा। अतयव मूख्यह्म कुमारी थ्वहे जुयाचोन। थ्वहेनिन्ति उक्त बिहारया नांनं "मूलश्री महाविहार धका" नामाकर्ण यागु खई। थ्वस्पोल श्री कुमारी विहार निर्माण जुईन्ह्यो थुगु स्थानसं विराजमान जुयाचोंगु दु धयागु धापु दु।

राजकीर्ति महाविहार
(टेबहा)

थुगु विहारयात बन्धुदत्त महाविहार धकानं धाः। बन्धुदत्त च्वना विज्यागु जुया निन्तिनं विहारया नां थुकथं चो वंगु खं। तर उक्त विहारया बज्राचार्य पिनिगु धापुकथं व अद्य काइगुया वाक्यया आधार थुकथंदु राजकीर्ति महाविहारोत्पन्न धाय्गु चलन दु। थ्व आधार कथं व लिच्छवी कालया आधारकथं विचायाय् बलय् राजविहार निर्माणयागु धयागु सीदंव। थ्व राजविहार निर्माणयापि राजा धर्म-देव व अंशुबर्मा खः∠ गुमस्यां स्थापना यागु राजविहार खः यकिन

∠ लिच्छवी कालको अभिलेख पौल्या ३२४

साथं धाय्मफुसां विहारया निमित्तया आधारकथं राजकीर्ति महाविहार (बहा) ह्लापां दयाचोने धुंकल । थुगु विहारय गुरू बन्धुदत्त बज्राचार्य विज्याना चोन ।

लोकयश्वर परिचयया+ आधारकथं थ्व प्रष्टजूकि राजा नरेन्द्रदेवया स्वह्म काय्‌पिं मध्ये दातिम्ह काय् रत्नदेवयात श्री बन्धुदत्त गुरूया थासंतया बिल धयागु स्वय्‌बलय् राजकीर्ति विहार लिपाहे जक निर्माण जुलला धयाथ्यें चों । थ्व अन्वेषणया विषय तिनि । थुगु विहारसः निगु विहार थौतक मजुद दनी चूड़ाकर्म यायेगु बखतस पश्चिमाभिमु खः क्वापा देथाय् माक्वो विधियाना लिपातिनी पूर्वाभिमूख क्वापा देयाय् दुतयंकी, । आगंद्योनं अथेहे निगुदु ह्लापां उखेया आगमय पूजा क्रियायाई थ्व क्रिया कलापं सोदः बकि ह्लापा बःधुदत्त चोना विज्यागु राजकिर्ति विहार हे ज्वीमाः । थ्व राजकिर्ति विहार नरेन्द्रदेव जुजु सहयोग याना निर्माण यागु विहार ✻मखुथ्ये चों छाय्‌धासा तेबहाया जलद्रोनया अभिलेख खतं ह्लापा हे दय् धुंकुगु खनेदव । ह्लापा जुजुपिसं निर्माण याना थकुगु जुगु निन्तिहे राजकीर्ति विहार धाःगु ज्वीमा । थ्व असंभवया खँ मखु सम्भवहे जू ।

आ थुगु विहारयात विभिन्न विद्वान तय्‌गु धापुकथं बन्धुदत्त विहार, त्रिरत्न विहार, तेधो विहार, तीर्थ विहार, तेतबहा आदि नामं सम्बोधन यानाचोन ।

+ लोकयश्वर परिचय ।

✻ लिच्छवी कालको अभिलेख पौल्या ४५४

तरूमूल महाविहार
(सिखोमुबहा)

तरूमूल महाविहार धाय्‌वंहे सिखोमुग बहा धयागु न्ह्यज्याःवई । थुग विहार गुबलय् दय्‌कल बाँलाक वालासोय् मानिगु निधोयाना । थुगु विहार दय्‌कूगु बारय् किम्बदन्ति थुजोगु दु । बृक्ष देवतायात वसीकर्णं मन्त्र बसय्‌तया वहेकल्पवृक्ष सिमा छमां मरू सतः सिंह सतः दय्‌का ल्योंगु सिखो (हा) दय्‌कूगु धयागु, तरूमूलया अर्थं कथनं प्रष्टजू । उगु विहारया अगालं बज्राचार्यपिं मध्येनं श्री लिला बज्र बज्राचार्यया नां उल्लेखनियजू, वस्पोलया समकाल यदि (७११) व ने. सं. पु. १६९ जुल । हाकमं (१) साधन मालासः लिलाबज्रया सम्बत ने. सं. पु. १३९ यदि (७४१) धका न्ह्यथना तःगुदु । तर थ्व निगुलिसं याना ३० दँया फरक जूव । (२) "बौद्ध दर्शन मिमांसासः" थुकथं वर्नित याना तलकि ह्लासास अनुवाद याना विज्यागु "नवग्रन्थ" थौंया अद्यापितकं तंजुर संग्रहालयसः दनि धका न्ह्येथना तःगुदु ।

श्री लिलाबज्र बज्राचार्य महान् दार्शनिक विद्वान्ह्म खः । वस्पोलया बारय् चोय् सकोया विहारपरिचयनं न्ह्येथने धुंगुदु । थुगु विषय स्वदेशी तथा विदेशी विद्वान तय्‌गु मतभेद दनी । न्ह्यामेसियां न्ह्यागुहे

---

(१) साधन माला भाग २ या पौल्या ३२

(२) बौद्धदर्शन मिमांसा पौल्या ३२४

धासां लिलाबज्र क्रिथाय् यामहे खः धयागु सिद्धजूव । तस्मूल महाविहार निर्माण याह्म सु ? थ्व खँःय् यकिन साथं धाय्गु साधन मदुया निन्ति, लिलाबज्रं निर्माण यागु मखुला धयाथ्यें चों । आ थुगु विहारया विषय संम्पूर्ण परिचयनं पूर्णगु पुरातत्वबिद् सुरतश्री महाविहारया बज्राचार्य "पूर्णहर्ष" चोया विज्यागु अंग्रेजी भाषं याकनं हे पिदने त्यंगुदु ।

ब्रह्मचक्र महाविहार
(ओंबहा गवाबहा)

ब्रम्हचक्र महाविहार (ओंबहा) थुगु विहारस ब्रम्हू चुडा कर्मयाना बज्राचार्य पद ग्रहण याना आचार्य जुया ब्रम्हचक्र नामं प्रख्यात जुयाचोंगु क्वींचयागु मूल विहार मध्ये छगु विहार खः । उगु स्वलया आसपासय् उगु बखतय् ब्रम्हू तय्गु स्थान जुयाचोंगु खं । थौंतकनं अन ब्रम्हपुर (बलंपु) धयागु स्थान दया अपाल ब्रम्हुतयेगु जम घटहे दु धयागु सीदव । विहारला बहे आसपाशय ह्लापांहे दया मेमेगु विहारयथें महायान बज्रयानया अध्ययन केन्द्रजुया चोनगु अवश्यनंखं । उगु अवसरे उक्त ब्रम्हपुरया द्वीजपिं व विहारे अध्यन यायां बौद्ध धर्मे दिक्षितजुया चुड़ाकर्मयाना बज्राचार्य पद ग्रहणयात । ने. सं. १०९६ सः कयातःगु क्वींचयाबाया धलः अनुसारं पण्ड़ित, हेमन्त देव ब्राम्हणं चुडाकर्मयाना यन धयागु टिपोटया आधार कथंनं वंहेन्तु

ब्रम्हचक्र महाविहार निर्माण यात जुई । थुगुहे निन्ति थुगु बिहारया बज्राचार्यपिनी दुगुद्यो अर्कोनारां द्यो व विहारया दुनेनं टंकेश्वर महादेव स्थापना याना तगुख: । थुजागु ब्राह्मण चुडाकर्म यानातःगु मेमेगु विहारतनं दु थथेजुया बौद्ध महायान बज्रयानय् जातवाद निषेध जुयाचोंगु दु धयागु विहारया गतिविधि याउँक दय । थन जयस्थितिमल्लया सासन कालय्या राजनैतिक वातावरणं याना जातिप्रथाया नियम बन्देज यानातःगु जुया उगुताकंनस्यें अन्य जातितः चुडाकर्म यायेगु बन्दजुल । थःथःगु कुल परंपरा अनुसारं चुड़ाकर्म यायेगु व दिक्षा आदि काय्गु थौंतकन वहे नियम कायम जुया चोनतिनी ।

तर थुगु विहार निर्माण यागु गुलि दत ? यकिनसाथं धाय्गु छुं ऐतिहासिक साधन मदुया निन्ति न्ह्यंबोय मफुत ।

श्रीबज्रशिर महाविहार
(इकुबहा)

मञ्जुश्री गुरूं नेपागालय् लः सुचुका दे दय्कुसेंलि धर्माकर राजायात राज्याभिषेक विया राजधानि मञ्जुपट्टन धका नामाकर्णयानाथका विज्यागु थ्वहे यंगालस खः (येँया गालय्) थुगु स्थानसं सहर दय्का, वस्पोल महामञ्जुश्री गुरूया, केशिनी उपकेशिनी सहितनं चिन्तामणि रत्नज्वना विज्याम्ह मञ्जुश्री गुरूनं

स्थापना जुयाचोंगु थौंया अद्यावधि तकदनी। व स्थानयात थौं कन्हे मञ्जेश्वरी धका स्त्रीलिङ्ग शब्दं सम्बोधन याना वयाचोन कारण छायृले धासा वस्पोल गुरुया जहानपिं केशीनि उपकेशिनी पिनिगु नामं स्त्रिलिङ्ग मञ्जु इश्वरी, धका मञ्जेश्वरी धागु खई। थुगुहे अनुरूपं थानिय बासिपिसं सम्बोधन याना वयाचोन। मञ्जेश्वरी !

वयोवृद्ध बुरापाका व बज्रशिर महाविहारया बज्राचार्यपिनिगु धापुकथं थुगु विहारनं थुम्हराजा धर्माकर निर्माण याना बिज्यागु विहार खः धका धयाचोंगु दु, बज्रशिरया अर्थकथं बिचायाये बज्र शिर धयागु छचो खः अतयव ह्लापांहे थुगु विहार दयकुगु खःला धयाथ्यें चों। मेखतं ख्रीगु थ्व नेपादेशय् पूई विभाजितया आधार कथनं थ्व प्रष्ट-जूकि थःने थःबहीया इलाकास, सिंहकल्प नगर व लाजिंपातयात प्रज्ञापूरी महानगर चाबही इलाकास सुवर्णपूर महानगर, तक्षबहानं थुखे, बवाबाहाल नसें न्यालोंह तक यात सुवर्ण पनादि महानगर अनंनसें तेबाहातक अशोक मण्ड्प जमल एवम् कान्तिपूर महानगर, मदुसिखोमुग बहाया इलाका यात काष्ठमण्डप महानगर व कोनेया इलाकाय ब्रम्हचक्र महाविहार (ओंबहा) नसेंकया कोनेया ब्याक इलाकायात मञ्जु पट्टन महा नहर धायगु याना वयाचोंगु सोयबलय्, धर्माकर राजाया राजधानी थ्वहेखः धयागु यकिन मयायन मछियें च्वं। अप्वो मनूतय् धापू-ह्लापां बनय् जूगु नगर (दु) ग्वल इलाकाय् लाः धयागु दु। तर थुकिछुं ऐतिहासिक तथ्य थौंतकनं अत्तापत्ता मदु। स्वयम्भू पुराणया आधार कथनं मञ्जुपट्टन व देवपट्टनया उल्लेखदसां थाय्बायया छुं यकिन साथं थनहे धका धायगु मदुया निन्ति च्वय् उल्लेखित बुरापाका तयगु

धापु पाय्छि मजू धकानं आःश्चर्यें धाय्त थाकु। विद्वान इतिहासकार तय्स देवपट्टनया अपभ्रसं देउपाटन जुल धका धयादिगु दँसा मञ्जु पट्टन थुथाय्लाकः लात धयागु छुं न्ह्येथना तःगुमदु। अतयव पत्या याये बहःगु ऐतिहासिक सामाग्री गुथाय्तक प्राप्त जुनी मखु उथायतकं उजागु धापु व जनश्रुति यात विश्वास यायहेमाः। थुगु विषय जिं मन्त्रसिद्धि महाविहारया परिचयस न्ह्यब्रोय धुंगु दु।

थुगु विहारसः लांखवाआजु दु लांखवाआजु धयाह्म धर्माकर राजा खः धकानं धया वयाचोन।

थुगु थंगा मञ्जेश्वरीस दयाचोंगु श्रीखण्ड चूकः धर्माकर राजाया केबधाई श्रीखण्ड मां संयुक्त जुयाचोंगु धाई। तर थौं कन्हे चुकजुया चोन थौंतकनं थुगुथाय दयाहे चोन।

ह्लानं थुगु विहारस स्थापना जुयाचोंगु छेत्रपालसः थुजागु छगु अर्भुतगु किवदन्ती दु कि, विहारवासीपिं उक्त छेत्रपालया छायां कय्त्र हे इकूसे चोना फनफनेय् जुइगु, तत्काल दोष लुयका छेत्रपाल यात पूजा वा बौ सिराबौ तयाबिल धाय्त्र लना वनिगु जुया निन्ति हे थुगु विहारयात इकूबह्गा धका धाय्गु यात धयागु विहार-वासिपिनी धापुदु। तर थुगु विषय चोय्या धापुकथं विचायाना सोय्बलय थुगु विहार ह्लापां दय्कूगु व सकसियां येकूगु निन्ति येकूबहा जुयाचोंगु जुय्माः येकूबहाया अपभ्रंसहे इकूबहा जुल जुयमा। छाय् धासा प्रत्येक विहारे छेत्रपाल दयाचोनी तर गुगुं विहारय्सं थुजोगु इकूगु धयागु मदुधासा, अन विहारय जक छाय् थयेजूगु ?

व यदि व खँ: सत्यखःसा आनं छेत्रपाल दनी आनं थजागु घटना जुईमाःगुखः छाय् मजुल ?

मणिसंघ महाविहार

(मीखाबहा)

मणिसंघ महाविहार क्वींयागु विहार मध्येया छगु विहार खः। थुगु विहारया ऐतिहासिकया छुं दसु प्राप्त यायेफुगु मखुनी केवल अनुमानयात बहकायगु बाहेक मेगु आधार छुं मदुनी थ्वहे खँ यातनं मदुबलय अलमानं सिमाः धयाथ्येंतु थन न्ह्यबोया।

थुगु विहार "मणिसंघ महाविहार" मुसुंबहा या दाजुकिजा हे जुइमाः लिपा छुतय् जुस्येँलि विहार दय्का अलग चों वगु जुइमा। उक्त विहारया बज्राचार्य पिनीगु धापुकथं थुगु विहार श्रीमणिरत्न बज्राचार्यं निर्माण याना दय्कल धयागु धापुदु थ्व हे धापुयात आधारकया। गोसदँ दत्त छुंहे निश्चित मदु। अले छगु खँ थ्वनं खः कि थुगु मीखा बहासः संवनं कम केवल पेख। छेँ सिव्ये मदु थ्व अनुसारनं बिचायाये बलय संघय् दाजुकिजा पिनाप मिलय मजुया वा संद्धान्तिक फरक जुलकीनं थथे थिथी जूवनीगु अस्वाभाविक मखु स्वाभाविकहे खः।

छगु खँ थ्वनं खकि मुसुंबहालसः हनुमान स्थापना यानातःगु दु थथेहे मीखा बहालय्नं कोपाद्योया, जवपति अंगलस हनुमान

स्थापना जुयाचोंगुदु। विहारया नांनं "मणिसंघ महाविहार" जुया फुक धयाथ्यें मिलेजूगु निन्तिनं थुगु विहार मुसुंबहा नाप छुतय् जुया वःगु धयागु याउकः अनुमान याना। गुलि सत्यगु खँख थुगु विषयले अन्वेषनया छगु त्वाथः बाकि ल्यनाहे च्वनतिनी।

कीर्तिपुण्य बज्रधातु चैत्य महाविहार

(लगं बहा)

नेपागाः बनय् जुस्येलि ह्लापां प्येंगु विहार बनेजुल। थुपि मध्ये थुगु लगंबहा ह्लापाया विहार खः। थन लिपा थुगु विहार सेना वना कीर्तिका नांह्म जुजुं जिर्णोद्धार यात। थुगु विहारसः स्वयम् उत्पन्न जूगु बज्रधातु चैत्ययातः सकसिनं कुलदेवताया रूपय् मानेयाना वयाचोन। थौंतकनं मानेयायगु चलन दनी। थ्वहे नीतिं थुगु विहारयात बज्रधातु चैत्य महाविहार धका धायगु चलन जुल। थुगु विहार कीर्तिका राजां जिर्णोद्धार यास्येंलि तिनी कीर्तिपुण्य बज्रधातु चैत्य महाविहार धका धाय्गु जुयावल। विहारबासि पिनीगु धापुकथं थुगु बज्रधातु महाविहार चैत्यस पन्नाया खानी दु धाई अन पुखुनं दु धाई। पुखुया दथुसः स्वयम् उत्पन्न जुया विज्याह्म बज्रधातु चैत्य थ्वस्पोलयाथाय् आफसय् आफहे जल प्रवाह जुयाचोन तिनी (जलहरीनं) हिटिमङ्ग आदि थौंया अद्यापितकं मौजुद हे दनी।

थुगु विहारसः द्वीज (ब्रम्हु) चूडाकर्मयाना वंगु धयागु खँ नेनेदु थुह्म

द्वीजबर (ब्रम्हु) खः धनंजय पाध्याय, उयाकाय, धिर्जमुनी, उयाकाय भाजुमुनी थुयाकाय त्रिरत्नमुनी, थुयाकाय, पुरुषमुनी व वयानकाय् सप्तमुनी थौंकह्ले चक्रेश्वरी विहारया थकालिनं वस्पोलहे जुया चोंगु दु। थुगु वंशक्रम थौंकह्ले खुगुपुस्ता वितेय् जुयावने धुंकल।

थुगु विहारयापिं सकसियां चुड़ाकर्म यायत बुद्धवारी दीपंकर विहारसः ग्वय्दां तया (निमन्त्रणा पूजा) यानातिनी थःगु विहारस वया ग्वय्दां तय्गु प्रचलन थौंतकनं विद्यमान तिनी धयागु विहार बासि पिनी धापु दु।

थुगु विहारसः स्वयम्भू धर्मधातु बागिश्वर (स्वयम्भूस) फों निदयछक न्याय्किगु सम्यक्सः। थुगु विहारस ह्याउँख्वा आजु (दीपंकर बुद्ध) व ह्यासुख्वा आजु समेत थंका न्याय्का वयाच्चन थुगु गुठीतः तधंबहा, ल्गंबहा व इटुंबहाया शाक्य तय्गु संयुक्त न्याय्का बयावोन तिनी। विहार गुबलय् निर्माण जुल आ थथ्यें धाय्गु छुंहे श्रोत मवुया निर्न्ति थन न्ह्यबोय् मफुत।

मणिसिंह महाविहार व मणिसंघ महाविहार (मुसुंबहा)

थुगु मणिसिंह महाविहार व मणिसंघ महाविहार गुबलय् निर्माण जुगु खः थौंतकनं निश्चित रूपं धाय्गु ऐतिहासिक तथ्ये प्राप्त याय् मफुर्गुलि जिमिसं अनुमान यानाकि मेमेगु विहारथ्येंहे लिच्छवी कालया आपालं न्ह्योहे थुगु विहार दय्धुंकल धयागु क्वोजिका छाय्धासा अन विहारय् बरेननीस दयाच्वंगु लिच्छवी कालीन चैत्य व श्री इतिहासविद् धनवज्र बज्राचार्यया "लिच्छवीकालीन अभिलेख" खतं थ्व सीःदवःकी थुगु विहारसः × महासांघिक संप्रदाय महायानी भिक्षुनीपिंगु विहारनं दु धयागु प्रष्ट सीदःव। थुगु विहार ह्लापांहे दय् धुंकल धयागु सगौरव साथ धासां छुं मपाथें च्वं।

लिपा जुय्येंलि महासांघिक भिक्षुनी संघ व भिक्षु संघत धर्म द्रोहि तय्गु आक्रमणं याना बाद्यता जुया गृहस्थि थायकाल जुइमा। बौद्ध धर्मया महायान बज्रयानया प्रवर्तक आपालं बौद्ध विद्वान बज्राचार्यपिं जन्मकया विज्यातः। थन जन्म जुया विज्यापिं बज्राचार्यपिं मध्ये मञ्जुबज्र (जामनः गुरूभाजु) तच्वतं तन्त्रज्ञः मन्त्रज्ञ अलौकिक प्रतिहार्य दयाचोन। सुनांजक मस्यू जामन गुभाजु धका नांकाय् मात्र सकसियां परिचितह्म वज्राचार्य खः। थुह्म जामन गुभाजुनं गुगु पिथियाह्म धयागु थौंतक वस्पोलया तिथिमिति पत्ता लगय् मजू वस्पोलया प्रातिहार्य बरा आश्चर्य व अलौकिक चमत्कार दुगु सुनांजकः मस्यू सकसियां न्यनातगु खँ खः।

थ्वस्पोल यातः प्रताप मल्लया समकालिन धका उल्लेख यानाः तल। तर उगु ताक्या इतिहासकथं विचायाय् बलय् प्रताप मल्लया समय मञ्जुबज्र (जामन गुभाजु) उगुताका याम्ह खः धयागु

× लिच्छवी कालीन अभिलेख संग्रह पौल्याः- ५०७

श्रोत छुं मदुया निन्ति उगु समय याह्म मखु धयागु प्रष्ट प्रमाणित जूःव । थुगु विषयया खँलाः यलयनं थुगु घटना जुयावंगु व अथ्येहे vi चुक बहाया बज्रावयं मणिदेवया काय्‌जुया मञ्जुबज्र, मञ्जुश्रीया अंशजुया जन्म जुल व तःधि जुस्येँलि थन येँया घट्‌ना थ्येँहे फुक मिलय् जुगुदु । थ्वहे घट्‌नायात कया थन जामन गुभाजु प्रताप मल्लया समकालिन धका धाःगु जुइमाः । तर येँया जामन गुभाजु प्रताप मल्लया समकाल मखुथ्ये च्वंः थ्व अन्वेषणया विषय तिनी ।

मञ्जुबज्रया बारे छगु थ्वनं प्राप्त जुलकि वस्पोलं च्वोया विज्यागु "सिद्धैकवीर महातन्त्रम्" यात सक्‌सम्बत ११८९ व ने. सं. ३८८ सः ह्लेया तःगु उक्त बाक्य सोय्‌बलय् सफू सारेयागु हे थौंकह्ले ७१५ दँ दय् धुंकल धासा मञ्जुबज्र उयान न्ह्यो याह्म अवश्य हे जुल । अय्‌जुया निन्ति थुह्म जामन गुभाजु श्रीमञ्जुबज्र अवश्यनं खइ धयागु क्वोजिका । वस्पोलयात थुकथं प्रशंसा याना तगु दु ।

सिद्धं कवीरं वीरेशं प्रवरं बदताम्बरं ।
तन्त्रं प्रोवाच लोकार्थं मञ्जुबज्रो जगद्‌गुरू ।।×

छगु खँ थ्वनं खःकि ने. सं. ६०० सः थ्वहे विहारया श्रीरवि श्रीभिक्षुं रचना याःगु "अमृतकर्णिका नाम संगीति टिका" रूप

---

vi बुंगद्यःया रथजात्राया खँ पौल्याः– ११२

× वृहत सूचिपत्र पौल्या ११०–१११

राजं सफू चोया थुःकथं वर्णित यानातल क्वय् न्ह्योथने ।

यस्मिन् श्री मणिसंघ महाविहार सस्थिते श्रीमत् बज्रविलासिनी भगवती पादारविंदार्चित बज्राचार्य कुलोदद्‌भूत शुगुणवान धर्मज्ञ शास्त्रगमं शास्ता श्रीरविचन्द्रपादेय भवःत् क्षातो महामण्डलय ।। यथा दृष्टं तथा लिखितं लेखिको नास्ति दोष ।। शुभमस्तु सर्वदा ।

थ्व खँ सोय् बलय् उगुताकय्‌नं तचोतं हे विद्वान व मञ्जुबज्र (जामन गुभ जु) तिहे ग्यंम्ह हे खः धयागु अनुमान यायेफु । अय्‌जुया निन्ति थुगु मणिसंघ महाविहार (मुसुंबहा) सुप्रसिद्धगु विहार खः । थुगु विहारसः अध्ययन केन्द्र धयागुनं थुगु वाक्यं च्वा थुईका चोंगु दु ।

जापातुं (जाप्‌तुं) या ऐतिहासिक खतं विचायाय्‌बलय् थुगु विहार शान्तिकराचार्य हे निर्माण यागु धयाथ्यें चों । शान्तिकराचार्य गुणकामदेवया अनुरोध कथं क्रीं निर्दंतःक जपयाना पातःल हे धोदुक गाम्हुया नाग साधनयात धयागु कथं विचायाना सोय्‌बलय् विहार नं वंःहे दय्‌कल जुइमा । लगं बहाया आधार कथं बिचा याय् बलय् नेपाः गालय् देः दय्‌के धुसेँलि प्येगु विहार निर्माण यात धयागु उक्त विहार बासिपिनि धापु दुः ।

विक्रमशील महाविहार
(थँ: बही)

फी ये॑ देसशः मुलविहार फीं च्या बाहा दुथें बहिनं फीं च्याबहीदुः चुडाकर्म यायमाःगु बहि ९ गुबही चुड़ाकर्म यायेम्वागु बहि ९ गुबह थुगुया थलः चोय न्ह्यथने धुंगुदु✱ आ फीं च्याबही मध्येनं दकले न्हापाँगु बहि थँःवहि हे जूई ।

अतितकालय् वाराणसी सहरे विक्रम शील विहारया महापण्ड़ित धर्म श्री मित्र॑ नामसंगीतीया व्याख्या याना च्व च्वं द्वादशाक्षरया व्याख्या याये मफया महाचिनस विज्याम्ह मंञ्जु श्री गुरू नापला वनेगु विचारं नेपाल मण्डलस सावाभूमि स्थानस: (सामाखुसी) स महामञ्जुश्रीगुरू नापलाना द्वादशाक्षरया अर्थ बाह्य गुह्यखतं नेना सन्तोष जुया च्वन। सावाभूमिस खुसिसिथय थुगु स्थान थौंकन्हे सामा खुसि सिथय खः । थुयात सामाभूमि धका नं धाई व स्थानसः धर्म श्री मित्र॑ विहार स्थापना याना वहे थासये च्वना च्वंगु जुल।

वस्थान थौंतकं विद्यमान तिनि। विहारला मदय धुंकल तर चैत्यया

✱ पेज नं. ३५ व ३६ सः बरेछुई माःगु बही च्याबही व बरेछुई म्वागु बहीः च्या बहीया थलः न्ह्योब्वया। तर आया अनुसारं फिच्या बही खने दः वः। धकँ बही व गण बही खत।

छुं छुं आकार लसीवःनी। चैत्यया धोने सिमा बुयावया चैत्यनं मदय् धुंकल थुगु स्थान थौंकन्ह्ले चर्मकार (सार्की) तय्गु बुँ जुयाच्वन। जिमिसं अवलोकन याः वनाबलय् स्थानिय बासिपिसं थनया कूट पुलेगु उक्त विहारया थँबहीस पुलेगु धका धा:गु दु।

छन्हु श्री धर्म श्री मित्र॑ "विक्रमशील महाविहारय्" चोना धर्म उपदेश बिया च्वंगु बखतसः शिष्य मचाया परिक्षा यायेत महा मञ्जुश्री गुरूं देपा गु ह्लातं पलेस्वां ज्वना जिर्णरूप धारण याना ह्लि स्वाःलाँ लाः प्यालाँ वय्का तुतामं चुया सारं हे असांमर्थ रूपं धर्मोपदेश मण्ड़पसः ध्यंक विज्यात पुज्य गुरू विज्यागु खना धर्मश्री मित्रयात नाले मछाला अय्याय् थय्याय् मन्त। अ ः मखंछु याना काचाकाचां धर्म देशना सिधय्का गुरू विज्यागु जि खँहे मखँ धका फता खं: ह्लाना गुरूया पालिसं भोपु वं थ्यलतः मिखा निगलं पाली कुटुंवन। धर्मश्रीया मिखा मदुस्येंलि तच्वतं विलाप याना खोस्येंलि गुरूं क्षमा तया छुचो ह्लोना थया विज्यात। छन्त जि ह्यापाहे थया हयागु खः जि वय् तिनि जि जोनावगु विनं सीकाकाः धका धयागु खः। तर छं जित अवहेलना यात सुनानं याना जूगु मखु छंगुहे बुद्धि जुगु खः। आ छगु मिखा तय्ज्यूगु मखुत तर छंगु चित्तया खं याना छ खना खुसि जुगु दु। अय् जुया निन्ति छंके मिखा मदुसानं छके नुगलय् मिखा दयावै ह्लापाया सिकं दुर्गंछि ज्ञां बढेय् जुई धका माक्व उपदेश बिया अन्तरध्यान जुया विज्यात ।

थुगु मिखा कुटुंवगु पादुका "सावा भूमिया" सिथेसं थौंकन्ह्ले मह-जँनया छें बांलाक सुरक्षित याना त:गु दनी। थनं फिपि वनेबले

देपाः पत्ती ला, सामाखुसिया सिथयन्तुं, थुजागु प्रमाणितया रूपं विचायाना स्वय् बलय् "बिक्रमशील महाविहार" काशीयागु मखुसें थँः बहीया विक्रमशीलहे जुइमा थ्ये चवं ।

कालान्तरय् बिहारय् च्वना विज्याह्म धर्मश्री मित्र "थँ बहीः स" "विक्रमशील महाविहार दयका" वस्पोल अन चवं विज्यात जुइमा । धर्म देशना याना सेनेकने यायेगु अध्ययन केन्द्र दयका च्वंगु खने दः वः । लामा तारानाथजु चोगुxi "बौद्ध धर्मका इतिहास" सः थःथ्ये वर्णित याना तःगु दु की नेपायाह्म "बुद्धश्री" धयाह्म विक्रम शील विहारय् च्वना छुं समय तकः महा सांघिक निकायया भिक्षु जुया लिपा पारमिता व गुह्ये तन्त्र मन्त्रयान आदि सेना उपदेश वियावन । वस्पोल आनन्दं च्वं च्वन धका वर्णित याना तःगु खँः थ्व प्रष्ट जुकि थँःबहीया विहार धर्मश्री मित्रं दयकुगु हे ख.ला धयाथें च्वं । vii

× तिब्बतया धर्म स्वामि बौद्ध भिक्षु तीर्थयात्राया सिलसिलाय्

---

xi भारतमें बौद्ध धर्मका इतिहास पौल्या–१३३

xii " श्री साफल्य अमात्य जुया" "ठमेल टोलस्थित विक्रमशील महाविहार र सिंहसार्थ बाहुको कथा" नामक चोसुसः थुगु बिहार यात सिंहसार्थ बाहु विहार भगवान बहाल व दिपंकर श्री ज्ञान अतिसं थुगु विहार निर्माण यागु खनेदः वः । धका न्ह्यथना तल ।

vii नेपाल संस्कृति विविध पक्ष पौल्या–११२

× "स्वयम्भू महाचैत्य" पौल्या–१२५

इस्वितन १२२८ व ने.सं. ३४८ स नेपाः द्वाहा विज्याना थुगु विक्रमशील महाविहारय् (थाम विहार) सः च्वना महापण्डित रविन्द्रदेवजू याके गुह्य समाज, बज्राबली आदि ग्रन्थ आपालं अध्ययन यानागु खँ धर्म स्वामीजुया यात्रा वृतान्तय् च्वया तःगुदु । थ्व नं उल्लेख याना तःगु दुकि स्वयम्भूसः विज्याह्म गुरूरत्न रक्षित याकेनं अध्ययन याना च्वादं तक च्वनावना धका उल्लेख याना तःगुदु ।

श्रीषडक्षरी महाविहार
(दुगंबही)

थुगु षडक्षरी महाविहार नं थँःबहीया विक्रमशील महाविहार (भगवान बाहाल) थ्ये हे पुलांगु व उक्त विहार नाप क्वातुगु सम्बन्ध दुः धयागु सीदः व । थुगु विहारया प्रचलित नां खः दुगं बही थुकीया तप्येंगु अर्थ खः–निथि (दुगछि) खः । न्ह्यागुनं निथि निथि दइगु निन्ति नं दुगं बही धाःगु ख । दुगंबही-कोथु दुगंबही विहार नं निगु स्थापत्यकलातनं निथि दु धाई । तर थौंकन्हे कोथु बहीया छुं छुं हे नं मदया अलपत्र जुया फुनावन अन विहारया स्थविर श्रीकृष्ण मानया धापु थ्व दु कि क्वीः खुबही विहारयाविनि चुड़ाकर्म यायेबले सिंहकल्प नगरय् विक्रमशील महाविहार (थःबही) सः जना ह्लापां ग्वयदां तय्मा अले तिनी थथःगु विहारय ग्वयदां तय्गु चलन थौंया अद्यावदी तकं दयाचोन ।

वस्पोलया धापुकथं विक्रमशील महाविहारय् चुड़ाकर्म यायेत षडक्षरी महाविहारया शाक्यत वना चुड़ाकर्म याकः वनेमागु चलन थौंतकनं चलय जुया च्वन तिनी।

हाकनं सम्येकसः दीपंकर बुद्ध थ्वहे विहारया पिसं कया यंका थःथाय् च्वंगु दीपंकर बुद्ध व थःबहीस च्वंगु दीपंकर बुद्ध निम्हं भूइख्योसः व हनुमान ध्वाकाय् यकेगु थौंया अद्यावधि तकं चलय् हे जुयाचोन तिनी। अतएव विक्रमशील विहारनाप, षडक्षरी महाविहारया, आपालं स्वातुगु सम्बन्ध दुः धयागु स्पष्ट जुः व।

दुगंबहीया विषय नुगः मछिका थ्व धया बिज्यागु दुकि कमसे कम नीसदँ न्ह्यो थुगु विहारया आजु बाज्यापिसं झीं खुबहीसः चुडा-कर्मं (बडे छुइक) वनेगु कर्ता दुगं बहीयापिनीगु खः। उगु समयया आज्जु बाज्यापिसं थुगु परम्परायात मखंबहीया पिन्त बरः तया बिल उबलेसं नसें दुगं बहीयापिं पूज्या वनेम्वाल। पूजा यायेगु परस्परा ह्यासय जुल। विहार जुक्वो ह्लाय्क बहीयापिन्त बर तया तःगु जुया विहारस, विहार पूजा वइगु बखतसः दुगंबही कोथु दुगंबही निगु बहीसं लाः वइपिं ह्लाय्कं बहीयापिं। छन्हु विहार पूजा वःगु बखतस कृष्णमान्न शाक्यया अजु श्रीशानु शाक्यं न्हिन्हि माझं (नित्य) पूजा याईपिं धासा जिपिं लाः वइपिं धासा छिपिं धका ल्वापु याना बोबिया छोस्येंलि तिनी लाः मवल धयागु धापुदु।

हाकनं बहीःस चुड़ाकर्म यायेगु बखतस १६ झीं खुबहीया थाय्पापिसं सकसिनं पाठ यायेगु सफू कारण्ड्व्युह महायान सुत्र

छगुनं दुगु खः। उक्त सफुं नःबहीया शाक्य तयेत बरः तयातल धयागुनं धापु दु व सफु लिपयाचये धयाँ लिपयाके मछु सफू आतकनं दनी।

षडक्षरी महाविहार (दुगंबही) या कनक चैत्य महाविहार (जन बहा) नापनं स्वःतुगु सम्बन्ध दु धयागुनं सीदःव श्रीजमलोक्यश्वर (जनबहा द्योया) न्हवँ यायेबलय् न्हापां पूजा दुगंबहीनँ यंका पूजा यायेना थुगु विहारं पूजा मयंकं न्हवँ यायेगु ज्या सुरू जुई मखु। न्हवं सिध्येका सि पुन्ही पूणि खुन्हु दशकर्म प्रतिस्था सिधय्का सिसःपालु जल प्रसाद ज्वना "श्री कनक चैत्य महाविहारया" द्यो पाला गुरुजूपिसं छें थ्यंक सिसःपालु जल बशाद ब्यू बिज्यानाहे चोंगु दनी।

थुगु विहार खुसः (६००) दँ न्ह्योहे दय् धुंकुगु प्रमाणित जुया चगु दु। अय्जुया निन्ति थुगु विहार नं थँःबहीया विहार थ्येहे पुलां धयागु सीदःव।

तना च्वंगु विहारया धलः

लिच्छवि कालिन विहार त

१ भुवनकर श्रीविहार

२ मान विहार

१ श्री राज विहार

४ खर्जुरिका विहार

५ अजिका विहार

६ मध्यम विहार

७ भयरूचि विहार

८ चर्तुभालट सन विहार

९ महा प्रातिहारवर्त सुजात प्रभु विहार

१० वार्त कल्याण गुप्त विहार

११ शिवदेव विहार

१२ आर्यं प्रनिधि विहार

१३ जवन वत्म विहार

१४ जिव बर्मं विहार

१५ न विहार

१६ नन्दीशाला विहार

मध्यकाल व मल्ल कालिन विहारया धलः

१ राघवदेव विहार	२ महावतिश्चल विहार
३ ह्लं विहार	४ निम्नी बहा
५ यकु बहा	६ बृ विहार
७ सप्तपुरी महाविहार	८ पद्मचक्र महा विहार
९ चाक वाटि महाविहार	१० परिनिर्माण विहार
११ चित्र महाविहार	१२ वैश्यश्री दिवाकर वर्म्म महाविहार
१३ पद्म वक्र महाविहार	१४ बुब्रम् विहार
१५ जयमनोहर वर्ण महाविहार	१६ हनाल विहार
१७ योङाच्छ विहार	१८ स्वक्वे विहार
१९ यङन्त्र विहार	२० को विहार (यें)
२१ पुणेश्वर विहार	२२ तलपुल महाविहार
२३ आरको विहार	२४ तनिग्ल विहार
२५ पिण्ड विहार	२६ गुबाहाचाया बाहा
२७ कोथु हर्ष बाहा	२८ बनिया बाहा
२९ दटु बहा	३० सहजानन्दया बाहा
३१ विथु क्वसां बाहा	३२ धार्सि बरेया बाहा
३३ वयु बाहा अलतुं	३४ जलजुया बाहा

थथे हे तुं अपालं विहार तना च्वंगु दयेफु। मामां वन यात थासा अजनं मेमेगु बाहा नं लुया दईतिनी धंगु जिमीगु विश्वास दु।

थलःखस छुटे जुगु विहार त

१ पौल्या—३० स विहार ल्या ३७ या कोसं श्री मैत्रि उद्धार महाविहार न्हुगः बहा न्हुगः लिउने ।

२ पौल्या—३६ स बरेछुइ म्वागु बहीया थलख स फोल्या १६ स उदयागिरि (नीलगिरी महाविहार) बिलासबही व गगन संगम महाबिहार गणबही, कोसं बकंबही ।

३ पौल्या—५८ या फुटनोट पौल्या ५७ स विहारया ल्या १६ लोकेश्वर महाविहार यागु खः ।

४ पौल्या—४२ स विहारया ल्या २१ या कोसं चोबाहा बही ।

५ पौल्या—४७ स विहारया ल्या ९१ या कोसं महापिन्थ विहार जनल चैत्य बहा ।

थुगु सफू पिदनेत सहयोग याना बिज्यापिं व दीपिं महानुभाव पिनिगु नामावलि

येँ पाखें

१ श्री चिनीकाजी बज्राचार्य	सवल बाहा (क्वाबाहा)
२ श्री करुणामणि बज्राचार्य	सवल बहा
३ " तेजरत्न "	"
४ ", दानरत्न बज्राचार्य	क्वाबहा

५ " मिमल ल बज्राचार्य	इतुंबाहा
६ " गुणबज्र बज्राचार्य	ध्वाका बहा
७ " अनागारिका धम्मावती	श्रीघः बिहार

यल पाखें

१ " रत्नज्योति शाक्य	महाबुद्ध
२ " ज्ञानबज्र बज्राचार्य	नाग बहा
३ " विश्वबज्र बज्राचार्य	दगु बहा
४ " विद्या भूषण बज्राचार्य	भिछें बहा
५ " धर्मज्योति बज्राचार्य	इखा छें

ख्वप पाखें

१ " नेमरत्न बुद्धाचार्य	ख्वप (हाल यदु, यें)
२ " धनराज बज्राचार्य	थाला छें

ठिमी पाखें

१ " मञ्जुबज्र बज्राचार्य	ठिमी
२ " रत्नकाजी "	"

भोंदेः पाखें

१ वर्णबज्र बज्राचार्य	भोंदेः

केपु पाखें

१ " चन्द्र बहादुर बज्राचार्य केपु दे
२ " संघमुनि शाक्य केपु
३ " भू. पु. प्रधान पञ्च, विश्वलाल महर्जन केपु

सको पाखें

२ " दुलानन्द बज्राचार्य सको देः
३ " सुवर्ण बज्र " "

धरान पाखें

१ " लक्ष्मण तुलाधर धरान थौंकन्हे बानेश्वर

धेबा बिया ग्वाहालो याना बिज्याःपिं, दिइपिं

१ लक्ष्मी मयजु बुद्धाचार्य	मखं बही	१००।–
२ लक्ष्मीप्रभा तुलाधर	असं	१००।–
३ चन्द्रकुमार बज्राचार्य	फोछें	५०।–

ग्वहाली कयागु सफूत

१	वज्राचार्य	पं. अमोघवज्र	लोकेश्वर परिचय
२	"	" वद्रीरत्न	टुंख्योया महाकाल
३	"	" "	भद्रकालिका
४	"	" कमलानन्द	जनबाहाद्योःया बाखं
५	"	" आशाकाजी	वृष जन्मावदान
६	"	सम्यकरत्न	ख्वप देःया बाहा बहीया परिचय
७	"	रत्नराज	बुङ्गद्योःया रथ जात्राया बाखं
८	"	वर्णवज्र	मणिशैलावदान
९	"	मीमलाल	झींच्यागु बाहाया टिपोट
१०	"	मनबज्रया-संग्रह	चन्द्रमहारोषण साधन
११	शाक्य	हेमराज	स्वयम्भू महाचैत्य
१२	"	"	नेपाल बौद्ध विहार ग्रन्थ सूचि
१३	"	"	सम्यक् महादान गुथि
१४	"	"	मयूरवर्ण महाविहारया संक्षिप्त इतिहास
१५	"	"	यटखा बहाया छगु अध्ययन
१६	"	राजा	जः वँ पौ–त्रिचन्द्र क्याम्पस् नेपाल भाषा पाला
१७	हृदय	चित्तधर	नेपाल भाषाया जातः

१८ श्रेष्ठ भगवति प्रसाद नेपाल भाषाया सामान्य ज्ञान

१९ मन्त्रसिद्धि महाविहारया ववापा द्योःया लोह् पौ:

२० नेपाल ऋतुपौ दँ ३१, ल्या—४

२१ धर्मोदय वर्ष ४ ल्या—३०, ३१

२२ आनन्द भूमि वर्ष ८ ल्या—३

२३ " वर्ष ८ "—८

२४ " " ८ "—९

नेपाली भाषा

२५ वज्राचार्य धनवज्र लिच्छवी कालको अभिलेख

२६ " धनवज्र व टेक बहादुर श्रेष्ठ दोलखाको ऐतिहासिक रूपरेखा

२७ " वज्रानन्द कपिलवस्तुको रूपरेखा

२८ शर्मा बालचन्द्र नेपालको ऐतिहासिक रूपरे खा

२९ रेग्मी डा. जगदीशचन्द्र लिच्छवि संस्कृति

३० " " नेपालको धार्मिक इतिहास

३१ लोहनी सुदर्शन चक्र नेपालको इतिहास

३२ योगी नरहरिनाथ देवमाला (वंशावली)

३३ आचार्य भिक्षु अमृतानन्द नेपालमा थेरवाद बौद्ध धर्मको इतिहास

३४ अनात्य साफल्य नेपाली संस्कृति विविध पक्ष

३५ राष्ट्रिय अभिलेखालय वृहत सूचिपत्र बौद्ध विषय-द्वितीय खण्ड

३६ लम्साल देवी प्रसाद भाषा वंशावली भाग २

३७ नेपाल राष्ट्रिय-पुस्तकालय सूचिपत्रम् बौद्ध विषय

३८ पूर्णिमा पूर्णाङ्क— ४, ८, १०, २४, २७

हिन्दी

३९ आचार्य नरेन्द्रदेव बौद्धधर्म दर्शन

४० उपाध्याय बलदेव बौद्ध धर्म मिमांसा

४१ लामा तारानाथ भारतमें बौद्ध धर्मका इतिहास

४२ त्रिपाठी हवलदार बौद्ध धर्म और विहार

४३ अग्रवाल आर. सी. भारत वर्षका सम्पूर्ण इतिहास

English

44 Bajracharya Dhana Bajra C.N.A.S. Journal Vol. No. VIII No.1

45 Shakya Ratna Jyoti Om Kuli Sri Rudra Varna Mahavihar

46 Bhattacharya Benoytosh SadhanamalaVol. II

47 Wright Daniel "History of Nepal

48 Locke John-k. Karunamaya.

49 Young Buddhist-Young Men's Buddhist Association Vol. 5

50 ... ... Kathmandu Valley Vol. No. 2

थ्वीगु देश नेपाल अधिराज्यभरय निर्माण जुयाचोंगु विहारत किरातकाल, लिच्छविकाल, मध्यकाल व मल्लकाल थथ्येहे भन्तेपिसं हालसालय निर्माण यागु विहार समेतया तथ्याङ्क कोय् चोयागु अनुसारं खः ।

काष्ठमण्डप येँदेशस	१४४
अशोक पट्टन यलदेशस	१७४
यलया अन्तर्गत दे:या	२१
ख्वप देशस	२०
ठिमि देशस	९
भोंदे नालादे खंपु पन्तिया	७
सको देशस	९
उपत्यकां पिनेया (बरे छुइ मा:गु)	७
भन्तेपिनिगु कुल विहार	४९
जम्मा विहार	४४०
लिच्छविकाल व मध्यकालयया तना चोंगु विहार जम्मा	५०
कुल हिसाब जम्मा	४९०

क्वचाल